

ULOGA ČEŠKE OBECI BJELOVAR U OČUVANJU TRADICIJA ČEHA I DOPRINOS KULTURNOM ŽIVOTU BJELOVARSKOG KRAJA

Zane, Iva

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Academy of Music / Sveučilište u Zagrebu, Muzička akademija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:116:430912>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-21**

Repository / Repozitorij:

[Academy of Music University of Zagreb Digital Repository - DRMA](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

MUZIČKA AKADEMIJA

VIII. ODSJEK

IVA ZANE

ULOGA *ČEŠKE OBECI BJELOVAR*
U OČUVANJU TRADICIJA ČEHA I
DOPRINOS KULTURNOM ŽIVOTU
BJELOVARSKOG KRAJA

DIPLOMSKI RAD

ZAGREB, 2020.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

MUZIČKA AKADEMIJA

VIII. ODSJEK

ULOGA *ČEŠKE OBECI BJELOVAR*
U OČUVANJU TRADICIJA ČEHA I
DOPRINOS KULTURNOM ŽIVOTU
BJELOVARSKOG KRAJA

DIPLOMSKI RAD

Mentorica: dr.sc. Jelka Vukobratović, asist.

Komentorica: mag. mus. Ana Čorić, asist.

Studentica: Iva Zane

Ak. god. 2019/2020.

ZAGREB, 2020.

DIPLOMSKI RAD ODOBRLI MENTORICA I KOMENTORICA

dr. sc. Jelka Vukobratović, asist.

Potpis

mag. mus. Ana Čorić, asist.

Potpis

U Zagrebu, 2020.

Diplomski rad obranjen _____ ocjenom _____

POVJERENSTVO:

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____

OPASKA:

PAPIRNATA KOPIJA RADA DOSTAVLJENA JE ZA POHRANU KNJIŽNICI MUZIČKE
AKADEMIJE

Predgovor

Za buduće generacije...

Na početku, želim se zahvaliti predsjednici Miruški Lončar, voditeljima Danielu Srdiću, Josipu Hermanu, Vesni Šoš i Zdenku Trnki, gospođi Raduški Malek i članovima sekcija Češke obeci Bjelovar na inspiraciji, pomoći, intervjuima, materijalima i literaturi.

Hvala gospođi Silviji Sitti i knjižničarki *Središnje knjižnice za češku nacionalnu manjinu* Franciki Stehni na brojnoj literaturi, savjetima i pomoći.

Zahvaljujem se svim profesorima koji su doprinijeli mom dosadašnjem glazbenom obrazovanju, a posebno mentorici Jelki Vukobratović i komentorici Ani Čorić na podršci, strpljenju, razumijevanju i smjernicama.

I na kraju, najveća zahvalnost mojim roditeljima, bez kojih danas ne bih bila tu gdje jesam.

*Ba krásná jsou léta ta, krásné je mládí, a krásné i podívání: když vidím vás, tančící lidské vy
květy, tu je mi až do zpívání!*¹

(Lijepe su to godine, lijepa je mladost i lijep pogled kad vidim vas, plešuće ljudsko cvijeće,
najradije bih pustio glas u pjev!)

Jan Neruda

¹ *Dožinky 1925. – 1995.* (1995) Daruvar: NIU Jednota

SADRŽAJ

SAŽETAK	1
1. UVOD	3
2. DOSELJAVANJE ČEHA U HRVATSKU I GLAVNE ČEŠKE KULTURNE ORGANIZACIJE	5
2.1. Doseljavanje Čeha na bjelovarsko područje	6
2.2. Glavne kulturne organizacije Čeha u Hrvatskoj	8
2.2.1. <i>Savez Čeha u Republici Hrvatskoj</i>	9
2.2.2. <i>Središnja knjižnica za češku nacionalnu manjinu u RH</i>	11
3. ČEŠKA OBEC BJELOVAR	13
3.1. Utemeljenje češkog kulturno-umjetničkog društva u Bjelovaru	13
3.2. Kulturna djelatnost i manifestacije	22
3.3. Sekcije.....	25
3.4. Češka Masarykova škola i nastava na češkom jeziku.....	31
4. ČESI U DRUŠTVENOM I PROSVJETNOM ŽIVOTU BJELOVARA	35
4.1. Prije osnivanja češkog kulturno-umjetničkog društva	35
4.2. Doprinos <i>Češke obeci Bjelovar</i> kulturnom životu grada danas	38
5. OČUVANJE TRADICIJSKE KULTURE ČEHA	42
5.1. Tradicijska glazba i ples Čeha u Hrvatskoj.....	43
5.1.1. <i>Instrumentalna glazba</i>	43
5.1.2. <i>Vokalna glazba</i>	44
5.1.3. <i>Folklorni plesovi</i>	50
5.2. <i>Češka narodna nošnja</i>	54
5.3. Dožinky.....	60
5.4. Ostala češka društva na području Bjelovarsko-bilogorske županije.....	63
6. MOGUĆNOSTI PEDAGOŠKE PRIMJENE U NASTAVI GLAZBE	68
ZAKLJUČAK	74
PRILOZI	77
LITERATURA	78

SAŽETAK

U ovom radu prikazana je tradicija Čeha od njihovog dolaska na područje današnje Bjelovarsko-bilogorske županije, te je istražena povijest društva *Češka obec Bjelovar* s posebnim naglaskom na njen doprinos kulturnom i prosvjetnom razvitku grada uz čuvanje i širenje tradicije češke nacionalne manjine. Uz to, rad opisuje nošnje koje Obec trenutno koristi te objašnjava što se unutar društva shvaća kao *češka* narodna nošnja i nudi usporedbu s izvornim nošnjama. Rad sadrži i popis čeških društava na području Bjelovarsko-bilogorske županije i prikaz Dožinky, najvažnije manifestacije hrvatskih Čeha. S obzirom da su notni materijali raspršeni, neorganizirani i djelomično nepoznati, u rad sam uvrstila opis i popis čeških pjesama koje su nastale na području Hrvatske i koje se i danas izvode u mjestima oko Daruvara, popis pjesama koje se pjevaju u Češkom dječjem vrtiću u Daruvaru i popis pjesama koje su se sačuvala i danas se izvode u pojedinim sekcijama Obeci. Na kraju je tema prikazana u metodičkoj obradi za nastavu glazbene kulture i umjetnosti. Osim što nadopunjuje prethodno postojeću literaturu o češkoj zajednici na području Bjelovara novim saznanjima i kazivanjima, želja mi je ovim radom promovirati i očuvati tradicije češke nacionalne manjine u Hrvatskoj, te potaknuti mlade da se priključe KUD-ovima jer su oni jamac da će se tradicija prenijeti dalje.

Ključne riječi: Češka obec, tradicijska glazba i ples, Bjelovar, kultura, folklor, nacionalna manjina

SUMMARY

This paper presents the Czech tradition since their arrival in the present-day Bjelovar-Bilogora County, and explores the history of the society *Češka obec Bjelovar*, with particular emphasis on its contribution to the cultural and educational development of the city on the one hand while safeguarding and expanding the tradition of the Czech national minority. In addition, the paper describes the costumes that Obec is currently using, explaining what is understood in the society as Czech folk costume and offering a comparison with the original costumes. The paper also contains a list of Czech societies in the Bjelovar-Bilogora County and an overview of Dožinky, the most important manifestation of the Croatian Czechs. Since the sheet music is scattered, disorganized and partly unknown, I have included in my work a description and a list of Czech songs that have been performed in Croatia and which are still being performed in places around Daruvar. Also a list of songs sung at the Czech kindergarten

in Daruvar and a list of songs that have been saved to this day and performed in the some sections of the Obec. Finally, the topic is presented in a methodical treatment for teaching music culture. In addition to supplementing the pre-existing literature on the Czech community in the Bjelovar area with new insights, I want to promote and preserve the traditions of the Czech national minority in Croatia with this action, and to encourage young people to join the KUDs because they are guarantor that the tradition will be passed on.

Keywords: Czech obec, traditional music and dance, Bjelovar, culture, folklore, national minority

SHRNUTÍ

Tato práce zabývá se tradicemi Čechů od začátku jejich příchodu na území dnešní Bjelovarsko-bilogorské župy. Podán je historický nástín spolku Česká obec Bjelovar se zvláštním zřetelem na jeho přínos v kulturním a osvětovém rozvoji města. Jedním z hlavních cílů spolku bylo zachování a popularizace českých tradic, jež si příslušníci menšiny přivezly z původní vlasti. V práci je také sepsán lidový kroj, jaký v současné době Obec používá při veřejných vystoupeních a také je podán výklad jaká varianta tradičního oděvu se zde, v Chorvatsku chápe jako český lidová kroj a také jsou uvedené rozdíly mezi tímto oděvem a původním kyjovským krojem. V práci jsou také uvedené české spolky, které působí na území Bjelovarsko-bilogorské župy a také jsou popsány Dožinky, nejvýznamější kulturní manifestace chorvatských Čechů. Vzhledem k tomu, že jsou notové materiály nesystematizované, do práce jsem zařadila seznam a popis českých písní, které vznikly na území Chorvatska, a které se dodnes zpívají v okolí Daruvarska, seznam písní, které se zpívají v české školce v Daruvaru a posléze seznam písní, které se dodnes zachovaly a ještě dnes se zpívají v jednotlivých sekcích bjelovarské Obce. Na závěr je toto téma zpracované způsobem vhodným pro výuku na hodinách hudební kultury a hudebního umění. Tato práce doplňuje dosavadní literaturu o české menšině na území Bjelovaru novými poznatky a informacemi, a jejím cílem je také popularizovat tradice české menšiny v Chorvatsku a povzbudit mladé lidi, aby se zapojili do práce kulturně-uměleckých spolků, jelikož jsou jediným ochráncem a nositelem lidových tradic.

Klíčová slova: Česká obec, tradiční hudba a tanec, Bjelovar, kultura, folklor, narodnostní menšina

1. UVOD

Tema ovog diplomskog rada je uloga češke obeci Bjelovar u očuvanju tradicija Čeha i doprinos kulturnom životu bjelovarskog kraja.

Cilj rada je istražiti tradiciju Čeha od njihovog dolaska na područje Hrvatske s naglaskom na Bjelovarsko-bilogorsku županiju i od osnutka Češke obeci Bjelovar, do danas. Uz pomoć literature i razgovora s bivšim i sadašnjim članovima Češke obeci Bjelovar istraženi su povijest i razvoj društva, njihov doprinos i utjecaj na kulturni razvitak grada te čuvanje i širenje tradicije češke nacionalne manjine preko raznih događanja, sudjelovanja na smotrama u Hrvatskoj i inozemstvu, godišnjih skupština koje okupljaju brojne plesače, pjevače i bivše članove, manifestacija i gostovanja. Uz to, s obzirom da su notni materijali raspršeni po češkim kulturnim udrugama u Hrvatskoj, *besedama*, te neorganizirani i djelomično nepoznati, cilj mi je bio pronaći i sakupiti notne zapise s tekstovima pjesama koje se već dugi niz godina uz ples izvode u društvu.

Sama riječ tradicija predstavlja kulturno naslijeđe koje se usmenom predajom prenosi s generacije na generaciju, a obuhvaća vještine, znanja, vjeru, način ponašanja i običaje u svrhu očuvanja kulture i običaja jednog naroda. U tom smislu tradicija je svojstvena svim generacijama kroz povijest i predstavlja obiteljsko stablo uz koje znamo tko smo i odakle smo. Već se godinama u svijetu promiče očuvanje nematerijalne baštine, pogotovo od 2003.² godine kada je na snagu stupila UNESCO-va *Konvencija za zaštitu nematerijalne kulturne baštine* koja članice obvezuje na poduzimanje mjera kako bi se tradicijska znanja, vještine i običaji prenosili na mlađe generacije čime bi se trebalo spriječiti njihovo nestajanje. Tradicija koja je nastajala stoljećima ljudima pruža osjećaj identiteta i pripadnosti, što je od posebne važnosti za manjinske zajednice. Zbog toga razne obrazovne inicijative, televizijske emisije i brojna događanja rade na osvješćivanju zajednica i pojedinaca o vrijednosti vlastite kulturne baštine. Važnost kulture za očuvanje manjinskih identiteta iskazana je i kroz zakonske odredbe pa Republika Hrvatska jamči prava i slobode u koje spada i „kulturna autonomija održavanjem, razvojem i iskazivanjem vlastite kulture, te očuvanja i zaštite svojih kulturnih dobara i tradicije“ (Hrvatski sabor, članak 7, paragraf 4).³

² Ovu Konvenciju je Republika Hrvatska ratificirala već dvije godine kasnije, 2005. Vidi više na: <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=3640>, (pristup: 8. veljače 2020.)

³ Hrvatski sabor. 2002. „Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina“. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2002_12_155_2532.html, (pristup: 5. travnja 2020.)

Češka nacionalna manjina sedma je po brojnosti u Hrvatskoj, a najzastupljenija je u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji.⁴ S obzirom na sve to, željela bih istaknuti da je i moj cilj promoviranje i očuvanje tradicije nacionalnih manjina Hrvatske, kao i tradicije općenito. Na tom sam cilju aktivno radila kao članica Češke obeci Bjelovar već deset godina (a prije toga i članica HORKUD-a *Golub* Bjelovar kao dijete), a taj trud nastavljam i ovim diplomskim radom, za koji se nadam da će potaknuti mlade da se priključe kulturno-umjetničkom društvu kako bi se tradicija dalje prenosila, nastavila čuvati i uključila u svakodnevni suvremeni način života. Isto tako, smatram da je važno na nastavi glazbene kulture obrađivati tradicijske pjesme i plesove, kako hrvatske tako i nacionalnih manjina koje postoje na području Hrvatske i doprinose njezinoj kulturnoj raznolikosti, razmjeni i suživotu.

Prvo poglavlje predstavlja uvod u temu, a s obzirom da je većina literature na koju sam naišla na češkom jeziku i da sam do one na hrvatskom jeziku vrlo teško dolazila, drugo poglavlje ovog rada saželo je sve važne činjenice o doseljavanju Čeha i njihovog djelovanja na području Bjelovarsko-bilogorske županije kroz glavne kulturne organizacije Čeha u Hrvatskoj te se nadam se da će biti koristan i poticajan za daljnja i detaljnija istraživanja, s obzirom na nedostatak radova na hrvatskom. Treće poglavlje obuhvaća utemeljenje Češke obeci, njenu kulturnu djelatnost i manifestacije na kojima sudjeluje, povijest i rad sekcija koje sadrži, povijest, nastavu i nastavni plan češke Masarykove škole, koja je bila usko povezana uz Obec, te ustrajanje članova na održavanju češkog jezika u gradu. U četvrtom poglavlju naglasak je stavljen na važnost utjecaja Čeha na društveni i prosvjetni život Bjelovara kroz razdoblje prije osnivanja češkog kulturno-umjetničkog društva, te doprinos kulturnom životu grada danas. U petom poglavlju opisala sam načine očuvanja tradicijske kulture Čeha, opisala sam tradicijsku instrumentalnu i vokalnu glazbu i folklorne plesove, *češku* narodnu nošnju i nošnje koje danas koristi Obec, istaknula važnost Dožinki te opisala i pobrojala češka društva na području Bjelovarsko-bilogorske županije. U zadnjem poglavlju, opisane su mogućnosti pedagoške primjene u nastavi glazbe (glazbene kulture i umjetnosti), uz istraživanje udžbenika za nastavu glazbene kulture *Glazbena četvrtica, petica, šestica, sedmica i osmica* i količine tradicijskih pjesama koju koriste.

⁴ <https://pravamanjina.gov.hr/nacionalne-manjine/nacionalne-manjine-u-republici-hrvatskoj/cesi/376> (pristup: 7. travnja 2020.)

2. DOSELJAVANJE ČEHA U HRVATSKU I GLAVNE ČEŠKE KULTURNE ORGANIZACIJE

Hrvati i Česi imaju dosta zajedničkoga: pripadaju slavenskoj skupini naroda, imaju zajedničko podrijetlo i pradomovinu te srodan jezik. Česi su svoju domovinu pronašli u srednjoj Europi, a Hrvati su u 7. st. nastanili Panonsku nizinu, stigli do Jadranskog mora i s vremenom počeli naseljavati otoke. Oba naroda su stvarala svoje samostalne države ili su bili sastavni dio višenacionalnih državnih tvorevina, a zajednički su bili u sastavu Austro-Ugarske monarhije, i danas Europske unije. Hrvatska historiografska i leksikografska literatura, kako navodi Dugački, u zadnje vrijeme sve više ističe i dokazuje važnost uloge nacionalnih manjina u političkom, društvenom i kulturnom životu (Dugački, 2009., str. 233).⁵ Ne može se sa sigurnošću utvrditi kada su se prvi Česi počeli doseljavati u Hrvatsku, ali sigurno je da su pojedinačna doseljavanja počela već u srednjem vijeku u crkvenim krugovima (npr. zagrebački biskup češkog podrijetla Duh), a intenzivirala kroz osamnaesto i naročito devetnaesto stoljeće kad se upravo bjelovarsko područje iskristaliziralo kao područje najveće koncentracije Čeha u Hrvatskoj (isto, str. 237-241).

Tablica br. 1 - Broj stanovnika češke narodnosti u Republici Hrvatskoj⁶

Godina	Broj stanovnika češke narodnosti u RH	Ukupan broj stanovnika u RH
1880.	14584	2506228
1890.	27521	2854558
1900.	31588	3161456
1948.	28994	3779858
1953.	29967	3936002
1971.	19001	4426221
1981.	15061	4601469
1991.	13086	4784265
2001.	10510	4437460
2011.	9641	4284889 ⁷

⁵ Kao jedan od primjera, Dugački navodi spominjanje Čeha u *Hrvatskom općem leksikonu*, u kojem sam provjerila značajna imena poput zagrebačkog biskupa Duha, Frana Lhotke i Milana Sachsa. Vidi: Kovačec, A. (ur.) (1996: 220, 541, 869).

⁶ 1469 - Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. Stanovništvo prema državljanstvu, narodnosti, vjeri i materinskom jeziku. Preuzeto s: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2012/SI-1469.pdf, str. 13 (pristup: 4. ožujka 2020.)

⁷ Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske od 1880. do 2011. godine. Preuzeto s: <https://www.portal.net/graf/stanovnistvo/Ustroj2001.html> (pristup: 7. travnja 2020.)

2.1. Dosljavanje Œeha na bjelovarsko podruĉje

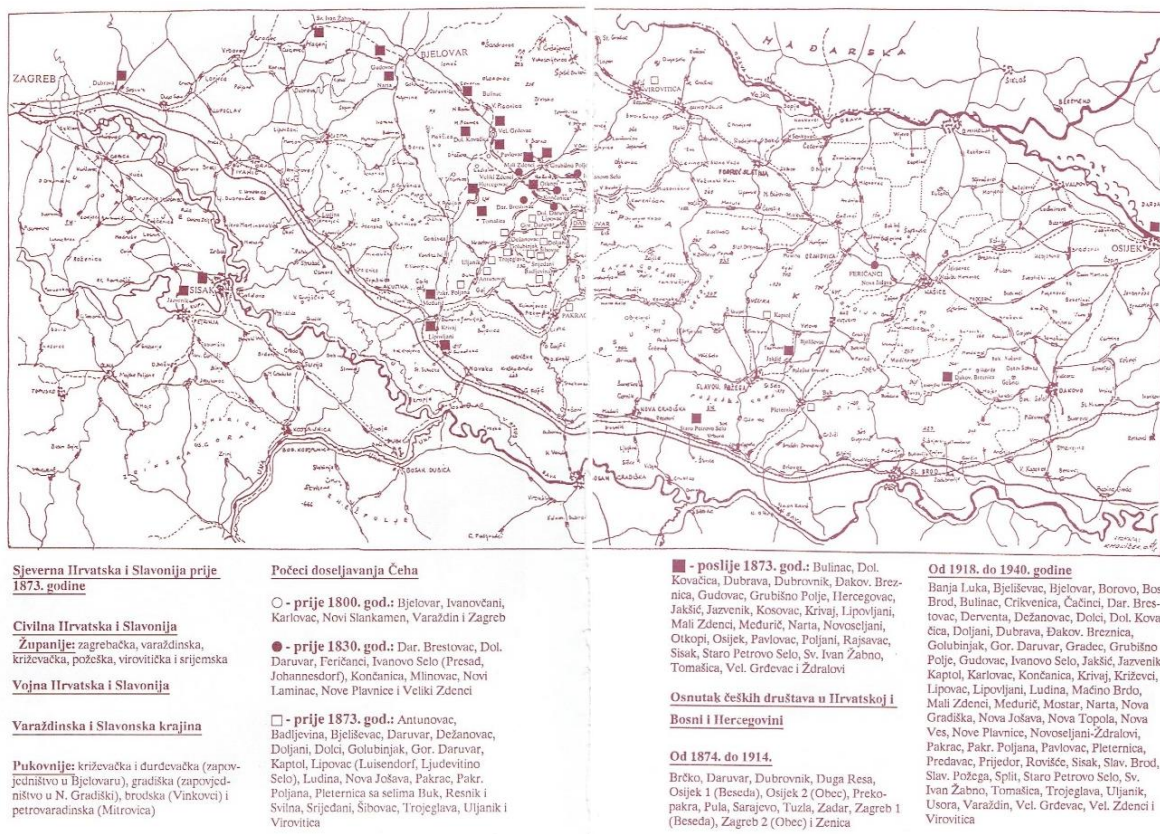
Prvo veće doseljavanje Œeha na podruĉje Bjelovarsko-bilogorske Œupanije poĉinje iza 1790. godine kada u Œeškoj poĉinje vrijediti zakon o pravu nasljeđivanja obiteljskog imanja. Prema tom zakonu, pravo nasljeđivanja ima najstariji sin, dok se ostali odseljavaju i pronalaze posao u domovini ili inozemstvu. Tada na bjelovarsko podruĉje dolaze prvi doseljenici, u naselje Ivanovĉane, Œto potvrđuje izvjeŒće generalnog inspektora Vojne krajine, generala baruna de Vinsa 9. oŒujka 1792. godine u kojemu navodi da je ĉetrnaest ĉeŒkih obitelji iz kotara Hradec Králové stiglo u VaraŒdinsku krajinu i naselilo napuŒtena zemljiŒta. De Vinsovo izvjeŒće prvi je dokument koji dokazuje poĉetke naseljavanja Œeha i koji potvrđuje da su Ivanovĉani najstarije ĉeŒko krajiŒsko naselje u Hrvatskoj. To je detaljno obradio i potvrdio Miroslav KrŒak svojim istraŒivanjem koje se temelji na spisima Ujedinjene karlovaĉko-varaŒdinske generalne komande u Zagrebu i matičnih knjiga iz bjelovarske Œupe u djelu *Nastanak i razvoj prvih ĉeŒkih naselja na današnjem podruĉju grada Bjelovara s posebnim osvrtom na Nove Plavnice* (prema Dugaĉki, 2009., str. 240).

Prema Silviji Sitti (2018.), doseljavanje Œeha na bjelovarsko podruĉje kulminiralo je u 19. stoljeću u dva vala. Prvi val je nastupio 1825. godine, kada je grof Izidor Janković pozvao Œeha da nasele napuŒtena imanja pa se na podruĉju danaŒnje Bjelovarsko-bilogorske Œupanije formiraju ĉeŒka sela: Ivanovo Selo, Konĉanica, Veliki i Mali Zdenci, Lipovac, Doljani i veći broj naselja oko Daruvara. Drugi val nastao je kao posljedica ukinuća Vojne krajine (Sitta, 2018.: str. 9-10). Selo s tada najvećim brojem ĉeŒkog stanovniŒtva u blizini Bjelovara, Nove Plavnice, nastalo je 1826. godine kao ĉeŒka kolonija doseljenjem 15 ĉeŒkih obitelji. Ipak, kao najstarije ĉeŒko selo u bivŒoj Vojnoj krajini navodi se Ivanovo Selo kraj GrubiŒnog Polja, nastalo 1825. godine, gdje se sa podruĉja cijele ŒeŒke doselilo 65 obitelji (Sitta, 2018., str. 9). Ivanovo Selo ujedno je i jedino graniĉarsko naselje građeno prema zahtjevima vojnih vlasti. U prethodno spomenute Nove Plavnice i Ivanovĉane doselili su poljoprivrednici, dok su na primjer u Mlinovac (Mühldorf) doŒli obrtnici, a u Gudovac su od 1882. dolazili Moravci nadniĉari. Dosljavanje je zabiljeŒeno i u Novoseljanima i Œdralovima gdje se odvijala Œiva kulturna aktivnost ŒeŒke *besede* osnovane uz pomoć bjelovarskih Œeha. Mnogi Œesi si nisu mogli priuŒtiti kvalitetno zemljiŒte, pa su krĉili Œikare i pretvarali zapuŒtena i moĉvarna zemljiŒta u obradivo tlo (MatuŒek, 1991., str. 15).

U sam grad Bjelovar prvi Œesi dolaze odmah nakon utemeljenja grada, kada se 1758. godine tamo preselilo zapovjedniŒtvo KriŒevaĉke i Œurđevaĉke pukovnije. S obzirom da su se pojavili zajedno s Nijemcima, za većinu ne moŒemo toĉno odrediti nacionalnost, jer se tada

doselilo dosta Čeha s njemačkim prezimenima. To potvrđuje i Dragutin Mirković koji u svojoj doktorskoj disertaciji *Govori Čeha u Slavoniji* spominje kolonizacijski patent Marije Terezije iz 1763. godine za naseljavanje pustih i nenaseljenih krajeva (prema Dugački, 2009., str. 239).

Češke obitelji su se najčešće doseljavale u sela u kojima je već bilo Čeha, ali i u sela gdje ih do tada nikada nije bilo. Obitelji koje su u 19. stoljeću doselile u Hrvatsku naselile su sela: Nartu, Predavac, Pavlovac, Sveti Ivan Žabno, Hercegovac, Dubravu kod Vrbovca i druga. Uglavnom se u sela doseljavaju poljoprivrednici, a u gradove glazbenici, liječnici, obrtnici, novinari, glumci i profesori. Skoro u svakom gradu u Hrvatskoj bio je bar jedan Čeh značajan za umjetničku ili prirodnu granu, a Sitta spominje nakladnika i tiskara Vinka Višockog iz Koprivnice, skladatelja Jana Vlašimskog iz Virovitice, pisca i glazbenika Vjenceslava Novaka iz Senja, kemičara Lavoslava Ružičku iz Vukovara, violinista Vaclava Humla, prirodoslovca Otona Kučeru, skladatelja Frana Lhotku, dirigenta Milana Sachsa iz Zagreba i brojne druge (Sitta, 2013., str. 8).

Slika 1: Prikaz doseljavanja Čeha (Izvor: Matušek, 1991. Fotografije)

Doseljavanje je bilo slabo organizirano, ovisilo je o snalažljivosti pojedinaca. S obzirom da nisu uspjeli stvoriti niti jedno čisto češko naselje, Česi su većinom bili raspršeni po okolnim selima pa su vrlo brzo poprimali običaje i navike starosjedioca, zaboravljali materinji jezik i gubili nacionalni identitet. Od 1878. do 1890. godine Česi su naseljavali i stara češka

naselja oko Daruvara i Pakraca gdje je broj Čeha bio udvostručen: Lipovljani, Staro Petrovo selo, Međurič, Končanica, Hercegovac, Mali i Veliki Zdenci, Dežanovac, Bulinac i druga. U Bulinac su se od 1884. pa sve do 1914. godine doseljavali Moravci i zbog toga spada u najmlađe češke naseobine na bjelovarskom području, ali nakon 1945. godine nestaje s popisa čeških naselja (Matušek, 1991., str. 27-28).

Od 1870. do 1885. godine najveći broj novih doseljenika došao je u Dubravu kod Čazme, najvjerojatnije na poziv rođaka. Slično se događalo i u selu Sveti Ivan Žabno, a oba sela su osnovala češka društva koja nažalost nisu zabilježila veće uspjehe. U Nartu su se doselili Česi iz Moravske Slovačke, osnovali su Češku *besedu* koja je bila uspješna u svom radu, ali se nakon 1945. godine veliki broj Čeha vratio u domovinu, pa je selo izgubilo sve elemente češkog naselja. Pavlovac je bio jedno od jačih i naprednijih čeških naselja, no ne zna se kad i od kud su tamo došli prvi Česi. U Rovišće i susjedna naselja oko 1895. godine doselilo se oko 40 čeških i moravskih obitelji koje su se većinom bavile zemljoradnjom i raznim obrtima. Od 1880-ih doseljavaju se gospodarstvenici i poduzetnici, od kojih su neki u Bjelovaru utemeljili i prve tvornice: već 1786. godine osnovana je tvornica svile, 1887. godine Josip Svoboda otvara prvu tvornicu suhomesnate robe, 1921. godine otvara se prva tvornica cipela vlasnika Adolfa Vybírala, a Antonin Kužilek je bio vlasnik mljekare (Sitta, 2018, str. 10).

Danas nije moguće točno odrediti koliko se Čeha doselilo u Hrvatsku, ali važno je reći da su doseljeni Česi vrlo brzo postali sastavni dio naroda čijem su bržem gospodarskom i kulturnom razvoju jako pridonijeli. Prema popisu stanovništva tijekom 20. stoljeća, očito je da je sve manje pripadnika češke narodnosti, kako u Bjelovaru, tako i na širem području Daruvara, koji je središte češke nacionalne manjine u Hrvatskoj sa *Središnjom knjižnicom za češku manjinu u RH*. Bez obzira na činjenicu da se sve manji broj ljudi u Hrvatskoj izjašnjava kao pripadnici češke nacionalne manjine, nacionalna svijest o češkim korijenima i podrijetlu do danas je zadržana u brojnim obiteljima.

2.2. Glavne kulturne organizacije Čeha u Hrvatskoj

Već je spomenuta važnost kulture za očuvanje identiteta jedne nacionalne manjine. Za kulturnu djelatnost Čeha u Hrvatskoj, najvažnije i središnje kulturne institucije smještene su upravo na bjelovarskom području, u gradu Daruvaru. Uz prethodno spomenutu Središnju knjižnicu za češku manjinu u RH, u Daruvaru je i Savez Čeha u Hrvatskoj, danas krovna institucija koja koordinira kulturne djelatnosti lokalnih društava na državnoj razini. Stoga ćemo

se prije predstavljanja lokalnog društva koje je u fokusu ove radnje, Češke obeci Bjelovar, kratko osvrnuti na povijesti i djelatnosti ovih dviju središnjih institucija Čeha u Hrvatskoj.

2.2.1. Savez Čeha u Republici Hrvatskoj

Čehoslovački savez utemeljen je 1921. godine u Osijeku, prvo sjedište bilo mu je u Novom Sadu, od 1924. u Beogradu, a od 1931. godine sjedište svih jedinica saveza (Matica školstva, Prosvjetni i gospodarski odbor, te Matica amaterskih kazališta) bilo je u Zagrebu. Prema podacima s posljednje godišnje skupštine Češke *besede* Daruvar prije Drugog svjetskog rata u Savez je bilo učlanjeno 109 slovačkih i čeških društava.

Nažalost, rat je prekinuo djelatnost Saveza koja je ponovno pokrenuta tek 1. listopada 1944. godine. Nakon rata donesena je odluka da sjedište Saveza bude upravo u Daruvaru (Selinić, 2010., str. 523), a najznačajnije prosvjetne i kulturne djelatnosti hrvatskih Čeha u tom periodu bile su povezane s radom Saveza (isto, str. 530). Godine 1949. Savez mijenja naziv u *Čehoslovački savez u Narodnoj Republici Hrvatskoj* (Československý svaz v Chorvatské Lidové Republice) u sklopu Jugoslavije, a 1975. u *Savez Čeha i Slovaka u Socijalističkoj Republici Hrvatskoj* (Svaz Čechů a Slováků v SR Chorvatsku).⁸ Nakon osamostaljenja Hrvatske i Češke, na godišnjoj skupštini Saveza 1993. godine donesen je novi statut i ime: *Savez Čeha u Republici Hrvatskoj* (Svaz Čechů v Republice Chorvatsko), a imali su profesionalno zaposlenog tajnika i predsjednika volontera (Sitta, 2018., str. 20).

Savez je imao veliki broj sekcija širokog raspona kulturnog života manjine, sa 177 aktivnih članova u Hrvatskoj: 20 članova Izvršnog odbora, 7 članova sekretarijata, 13 članova odbora za manjinske škole, 21 člana matice kazališnih amatera dobrovoljaca, 16 članova historijske sekcije, 24 člana sekcije za glazbu i folklor, 8 članova sekcije kazališta lutaka, 7 članova sekcije knjižnice, a u sastavu je do 1965. godine bila i izdavačka kuća *Jednota* sa 9 članova, 7 članova redakcijskog lista *Dječji kutić* i 5 članova izdavačkog savjeta. Tada je u Hrvatskoj postojalo tridesetak aktivnih društava Čeha i Slovaka, a posebno su bila značajna društva u Daruvaru, Hercegovcu, Bjelovaru, Končanici, Dežanovcu, Brestovcu itd. Društva su imala razne sekcije: glazbene, folklorne, pjevačke, sportske sekcije (šahovske, kuglačke), a najaktivnije bile su dramske sekcije, za što je bio zaslužan *Čehoslovački savez* organizirajući tečajeve za maskere, glumce i režisere (Selinić, 2010., str. 531).

Danas je Savez Čeha u Republici Hrvatskoj krovna institucija češke manjine, nestranačka organizacija s ciljem njegovanja i razvijanja materinskog jezika, kulture i očuvanja

⁸ O tome svjedoči i činjenica da je Savez postao članom Glavnog odbora SSRN (Socijalističkog saveza radnog naroda) Hrvatske (Selinić, 2010., str. 530)

nacionalnog identiteta koja „udružuje 31 lokalnu češku udrugu“, odnosno *besedu*.⁹ Sjedište Saveza je u Daruvaru i on je u osnovi skup škola, pojedinaca i čeških *beseda* iz Zagreba, Bjelovara, Jazvenika, Velikih i Malih Zdenaca, Rijeke, Hercegovca, Končanice, Dežanovca, Daruvarskog Brestovca, Gornjeg Daruvara, Golubinjaka, Međurića, Prekopakre, Virovitice, Kaptola, Bjeliševca, Donjih Sređana, Nove Gradiške, Slavenskog Broda, Ivanovog Sela, Trojeglave, Ljudevit Sela, Daruvara, Doljana i Šibovca (Muraj, Vitez, 2008., str. 112).

Djelatnost Saveza odvija se kroz razne sekcije: kulturno-prosvjetnu, školsku, povijesnu, kazališnu, informativnu i izdavačku. Savez ima vlastiti grb, a dozvolom Savjeta za nacionalne manjine Republike Hrvatske upotrebljava češku zastavu i češku himnu. U središtu pozornosti Saveza su manifestacije i smotre, suradnja s drugim ustanovama i udrugama u Hrvatskoj i Češkoj, čuvanje češke kulture i jezika te koordinacija *beseda* (Muraj, Vitez, 2008., str. 113).

Češka društva u Hrvatskoj nose naziv Česká ili Československá beseda (društvo) ili obec (općina) i označavaju amaterska društva u obliku udruge građana. Prve besede osnovane su u velikim gradovima: Zagrebu 1874. i Dubrovniku 1899. godine. Danas su najaktivnije besede u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji nastale prije Drugog svjetskog rata.¹⁰ To su: Češka beseda Daruvar (najstarija u županiji - utemeljena 1907. godine), Češka beseda Prekopakra (nastala iste godine), Češka obec Bjelovar, Češka beseda Daruvarski Brestovac i Češka beseda Ivanovo Selo (osnovana tek 1933.). Do početka Drugog svjetskog rata utemeljeno je sedamdesetak čeških društava u Hrvatskoj, među njima u Varaždinu, Osijeku, Križevcima, Dubrovniku, Puli, Splitu, Crikvenici i drugdje. Nažalost, niti jedan primorski grad nije uspio zadržati rad društva, pa je danas aktivna jedino Češka beseda Rijeka, utemeljena 1994. godine i broji oko 150 članova. Uz nju, danas je aktivno oko dvadesetak čeških društava u Hrvatskoj (Sitta, 2018., str. 19).

Glavne kulturne aktivnosti čeških udruga danas su njegovanje folkloru, plesa i pjesme, dramskog amaterizma, pjevačkih zborova, lutkarskih kazališta, klubova i ponegdje puhačkih orkestara. Savez Čeha svake godine organizira razne manifestacije na kojima okuplja pripadnike čeških *beseda* iz cijele Hrvatske: kazališne smotre, *Festival dječje pjesme* Končanica, smotru dječjeg folkloru *Naše Jaro*, susret učenika čeških škola i izborne nastave češkog jezika *Naše proljeće*, *Smotru puhačkih orkestara*, žetvene svečanosti *Dožinke*, *Festival češke pjesme*, smotru folkloru *Vonička* i tako dalje (Muraj, Vitez, 2008., str. 113).

⁹ Preuzeto s:

https://www.mzv.cz/zagreb/hr/ceska_manjina_u_republici_hrvatskoj/ceska_manjina_u_hrvatskoj_i_njezine/index.html, pristup: 18.2.2020.

¹⁰ Više na: <https://www.savez-ceha-rh.hr/>

2.2.2. Središnja knjižnica za češku nacionalnu manjinu u RH

Češki doseljenici u novu su domovinu često sa sobom donosili stare knjige: kalendare, molitvenike, kronike i slično, koje su ih podsjećale na rodni kraj. Najviše se čitalo u gradovima, ali i u selima Veliki Zdenci i Hercegovac na bjelovarskom području, a najmanje u najstarijim češkim selima Ivanovom Selu, Novim Plavnicama i Končanici jer su tamo životni uvjeti u doba naseljavanja bili najteži. U Daruvaru je tako prva čitaonica zabilježena 1872. godine. Sva društva knjizi su pridavala veliku pažnju jer je ona bila sredstvo očuvanja identiteta i jezika, ali i razvoja kulturnog i gospodarskog života. Tako su, prigodom utemeljenja društva u Daruvaru u zapisniku naveli da je „jedan od ciljeva i zadaća društva obrazovanje i čuvanje narodne svijesti poučnom literaturom, češkim i hrvatskim časopisima“ i to je bio glavni razlog za otvaranje knjižnice. O tome svjedoče i izvješća sa godišnjih skupština o aktivnosti knjižnica, ali i o velikom interesu čitatelja i nedostatku knjiga pošto su samo najjača društva mogla nabavljati knjige, dok su ih druge knjižnice dobivale na poklon (Matušek, 1991., str. 125).

Prvi prijedlog za osnutak putujuće knjižnice uvažen je 2. listopada 1926. na sjednici Češke besede u Daruvaru, bez obzira što je knjižnica tada posjedovala samo 1465 knjiga. Iste su godine već prve knjižnice putovale kroz brojna češka sela. Dana 2. veljače 1928. godine na prosvjetnom kongresu u Staroj Pazovi predloženo je osnivanje Središnje knjižnice Čehoslovačkog saveza, a prijedlog je prihvaćen pod uvjetom da se knjižnica povjeri Češkoj besedi u Daruvaru. Dvije godine kasnije, središnja knjižnica imala je 20 malih knjižnica za odrasle s 50-70 knjiga na području Daruvara, Bjelovara i Stare Pazove, 8 đačkih knjižnica po školama, jednu „sokolsku“ i jednu slovačku. Godine 1932. Središnja knjižnica se podijelila na *Češku središnju knjižnicu Čehoslovačkog Saveza* u Daruvaru i *Slovačku središnju knjižnicu Čehoslovačkog Saveza* u Staroj Pazovi. Od te godine, Češka središnja knjižnica bilježila je sve veće uspjehe, više čitatelja, o kojima se vodila točna evidencija, a ostvarena je suradnja i s Prosvjetnim i gospodarskim odborom Saveza. Knjižnica se opskrbljivala knjigama uz pomoć Prosvjetnog i gospodarskog odbora koji je kupovao knjige za knjižnicu, donacija pojedinaca, društva *Komensky* i drugih društava koja su prestala s radom, a u Čehoslovačkoj su se organizirale akcije sakupljanja knjiga za knjižnice u iseljeništvu. Već 1940. godine smanjila se potražnja za knjigama. Središnja knjižnica je tada sadržavala 50 knjižnica za odrasle i 18 đačkih, no prestala je s radom 1941. godine, a najveći dio knjiga uništen je za vrijeme rata (Matušek, 1996., str. 125-130).

Središnja knjižnica za češku manjinu ponovno djelovanje je započela 1991. godine u Narodnoj knjižnici Petar Preradović u Bjelovaru, a 2007. godine odlukom Ministarstva kulture

Republike Hrvatske preseljena je u Pučku knjižnicu i čitaonicu u Daruvaru. Njezina je djelatnost od nacionalnog značaja i važnosti (Bašić, 2011., str. 14).

Ciljevi knjižnice su pružiti knjižnične usluge (nabava, obrada, posudba i međuknjižnična posudba na području cijele Hrvatske), kao i provoditi aktivnosti na češkom jeziku, promicati interkulturni dijalog i kulturnu različitost, surađivati s institucijama, školama, udrugama i pružiti stručnu pomoć knjižnicama drugih čeških beseda. U tu svrhu, knjižnica organizira predavanja, edukativne radionice, izložbe i razne druge kulturne aktivnosti za sve uzraste te provodi besplatan tečaj češkog jezika za članove¹¹ (Stehna, 2019., str. 22). Uz to, dva puta tjedno na Radiju Daruvar održava se polusatna emisija na češkom jeziku.¹² Ukupan fond knjižnice na češkom jeziku sadrži 5.717 svezaka iz svih područja znanja, računalno je obrađen u knjižnično-informacijskom sustavu *Metel Win* i dostupan korisnicima na stranici Knjižnice.¹³

¹¹ *Izješće o radu Pučke knjižnice i čitaonice Daruvar za 2018. godinu*, Daruvar, siječanj 2019. godine. Preuzeto sa: <https://knjiznica-daruvar.hr/Dokumenti/Izve%C5%A1%C4%87e-o-radu-za-2018.pdf> (pristup: 11. veljače 2020.)

¹² <https://audiomack.com/artist/radio-daruvar> (pristup: 6. ožujka 2020.)

¹³ <https://knjiznica-daruvar.hr/defaultcont.asp?id=5&n=3> (pristup: 8. travnja 2020.)

3. ČEŠKA OBEC BJELOVAR

Češka obec Bjelovar je češko manjinsko društvo koje svojim stogodišnjim djelovanjem zaslužuje važno mjesto u povijesti češke nacionalne manjine u Hrvatskoj, posebno na kulturnom i društvenom području u Bjelovaru. Iako je, kako je već prethodno spomenuto, najstarije češko selo u Hrvatskoj Ivanovo Selo nedaleko Grubišnog Polja, prva organizirana doseljavanja počela su nedaleko Bjelovara u Ivanovčanima. U Bjelovaru je djelovanje Čeha vidljivo ubrzo nakon utemeljenja grada zahvaljujući Hubertu i Ignacu Divišu, o kojima ću govoriti više u sljedećem poglavlju.

Kroz 19. stoljeće u grad se pojedinačno doseljavaju obrtnici, zanatlije, liječnici, šumari, glazbenici i ostali sa svojim obiteljima i stvaraju novi život. Posebnu skupinu čine vojnici koji su došli služiti u graničarske vojne postrojbe u gradu - u 5. križevačku i 6. đurđevačku, a nakon razvojačenja Vojne krajine u 16. pješačku pukovniju. Većini je Bjelovar bio samo jedan od mnogih gradova u koje su raspoređivani u službu, no neki su ipak ostavili svoj trag u gradu ili čak trajno ostali i uključili se u civilni kulturni život.

Posebnu važnost u kulturnom i društvenom životu grada Bjelovara ima tadašnje društvo *Československa obec* koje je utemeljeno 1918. godine te predstavlja dio multietničkog i multikulturnog identiteta kojem se u današnjem Bjelovaru daje posebnu važnost. Ovo poglavlje prikazuje povijest Češke obeci i njeno djelovanje u obrazovnom i kulturnom životu grada, od utemeljenja do stote obljetnice 2018. godine, kroz povijest samog društva, zatim njegove kulturne djelatnosti i manifestacije te organizaciju pojedinačnih sekcija, naročito kazališne skupine. S obzirom da je uz Obec usko povezana i češka Masarykova škola, u poglavlju *Češka Masarykova škola i nastava na češkom jeziku* opisala sam povijest škole i ustrajanje članova Obeci na održavanju poznavanja češkog jezika u gradu kroz organizirane tečajeve.

3.1. Utemeljenje češkog kulturno-umjetničkog društva u Bjelovaru

Davne 1918. godine, došlo je do potrebe za utemeljenjem društva koje bi njegovalo češku kulturu, tradiciju i jezik. Te godine se dvadeset bjelovarskih Čeha u prosincu okupilo u gostionici *Kruna (U Koruny)* i prihvatilo prijedlog Lea Hochmana i Josefa Jakubeca da se utemelji kulturno društvo naziva *Česká beseda*. Tada je izabran i prvi Upravni odbor koji su činili: predsjednik Jan Speichal, zamjenik Josef Jakubec, tajnik Leo Hochman i blagajnik Adolf Kralík, te izrađen statut i zatraženo odobrenje od Kraljevske hrvatsko-slavonske zemaljske vlade u Zagrebu. Nakon brojnih prepreka i odbijenice s izmjenama i dopunama kroz 1919.

godinu, statut je ipak odobren u travnju 1920. godine, a 25. srpnja održana je osnivačka skupština na kojoj se u društvo učlanilo 47 članova iz Bjelovara. Oni su potvrdili sastav Upravnog odbora izabranog 1918. godine i dodali nove članove: knjižničara Jana Rohožku, Aloisa Horaka, Josefa Hlubickog, Rudolfa Bukača, Osvalda Manouška, Matěja Hrdya, Bohumira Novačeka, Antonina Kužileka, Josefa Svobodu st., Ludvika Stavinohu, Františka Vranu i Františka Totha (Sitta, 2018., str. 18).

Iako je društvo službeno utemeljeno 1920., članovi su oduvijek godinom osnivanja smatrali 1918. godinu, što potvrđuje i Alois Munzar u godišnjaku izdanom povodom desete godišnjice osnutka, pod naslovom *Československa obec v Bjelovaru 1918 – 1928.* u kojem je detaljno opisao život društva početkom 19. stoljeća (prema Matušek, 1991., str. 37). Društvo je tada nazvano *Československa obec Bjelovar* i djelovalo je kroz nekoliko sekcija – čitateljski kružok, lutkarsko kazalište, dramsku sekciju i žensku sekciju, a imali su i bogatu knjižnicu s djelima tadašnjih čeških, hrvatskih, slovačkih i drugih svjetskih autora. Članovi su bili pretplaćeni na novine iz Češke: *České slovo*, *Lidove noviny*, *Světózor*, *Narodni politika*, *Prager Presse*, *Nova Praha*, *Novy lid*, ali i na hrvatske novine: *Jutarnji list*, *Nezavisnost*, *Riječ* i novine na češkom jeziku iz Daruvara: *Jugoslavšti Čechoslovaci* (Sitta, 2018., str. 18-19).

Slika 2: Naslovna stranica godišnjaka (Izvor - Sitta, 2018., str. 18)

U razdoblju od 1918. do 1941. godine najveći uspjeh društva bio je osnutak češke škole i izgradnja društvenog doma. U tu svrhu, u ožujku 1925. godine kupljena je nedovršena vila ing. Medura, a prostorije su prenamijenjene i prilagođene potrebama društva i izgradnja je dovršena krajem godine. Vila se nalazila u tadašnjoj Georgijevičevoj ulici (danas Ulica Tomaša

Garika Masaryka), preko puta autobusnog kolodvora. Tih godina, kao i danas, društvo je surađivalo sa svim društvima u gradu: *Jugoslavensko-čehoslovačkom ligom*, sportskim društvom *Hrvatski Sokol* (prestalo djelovati prije rata) i kulturno-umjetničkim društvom *Golub* i *Dvojnice*. Iako zbog udaljenosti nitko iz Bjelovara nije prisustvovao osnivačkoj skupštini Čehoslovačkog saveza u Osijeku 1921., Obec se izjasnila kao suglasna s osnivanjem (Sitta, 2018., str. 19).

Povodom desetogodišnjice osnutka, Obec je 1928. godine organizirala svečanost i tiskala spomenicu na šezdesetak stranica koja sadrži detalje osnutka društva, izgradnje doma i osnutka češke privatne Masarykove škole, te izvješća dotadašnjih aktivnih sekcija o radu. Spomenica je tiskana u tiskari *Trohoř a synove* u Dvoře Kralove nad Labem, u Češkoj (Sitta, 2018., str. 19-20).

Slika 3: Razglednica Bjelovara oko 1930. godine – Desna zgrada je Masarykova škola gdje se nalazila i Čehoslovačka obec (Sitta, 2018., str. 22 - izvor: Gradski muzej Bjelovar)

U Bjelovaru je 1931. godine utemeljen Prosvjetni i gospodarski odbor za češko selo (*Osvětovy a hospodářsky odbor pro český venkov*) na čelu s Aloisom Munzarom koji je bio i predsjednik Obeci. Odbor je poticao i savjetovao društva, prikupljao podatke o njihovim aktivnostima, aktivirao mlade da se uključe u rad, osnivao glazbena društva, promicao češki tisak, organizirao predavanja s temama o školstvu, obiteljskom odgoju, higijeni i novim metodama u poljoprivredi. Zahvaljujući radu Odbora, u okolici Bjelovara osnovano je nekoliko čeških beseda: u Rovišću (5. 2. 1933.), Gudovcu (21. 1. 1934.), Dubravi (9. 4. 1933.), Bulincu (9. 2. 1933.), Donjoj Kovačici (1934.), Novoseljanima i Ždralovima (11. 2. 1934.), Predavcu (30. 9. 1934.), Narti (17. 2. 1935.), Svetom Ivanu Žabno (17. 3. 1935.), Novim Plavnicama (13. 1. 1935.) i Velikom Grđevcu (19. 4. 1936.). Prije Drugog svjetskog rata, Odbor je češkim državljanima pomagao pri zahtjevima za jugoslavensko državljanstvo, nezaposlenima pri pronalazanju posla, mlade je slao u Čehoslovačku na fakultet, zaslužan je za utemeljenje

Jugoslavensko-čehoslovačke lige 1933. godine (čiji je predsjednik bio prof. Franjo Novljan), a nakon okupacije Čehoslovačke prikupljao je pomoć za izbjeglice. (Sitta, 2018., str. 20).

Djelovanje Čehoslovačke obeci između dva svjetska rata bilo je bogato i društvo je imalo dobar ugled u gradu. U goste su dolazili visoki predstavnici iz Čehoslovačke, a rad češke škole nadzirale su češke školske inspekcije, ali i inspekcije Kraljevine SHS i škola je uvijek dobivala pohvale i priznanja. U tom razdoblju najaktivnija je bila dramska družina koja je pripremila tridesetak predstava od kojih su se neke igrale i na hrvatskom jeziku, a utemeljio ju je učitelj Hlavaček.

Gostovanja su najčešće bila u drugim društvima u Bjelovaru, ali i izvan, pogotovo u Novim Plavnicama. Godine 1925. u Daruvaru su organizirane prve *Dožinke* (obžinke), koje su postale najveća kulturna manifestacija Čeha u Hrvatskoj, a o kojima ću govoriti više u nastavku rada. Bjelovarska Češka Obec nije sudjelovala u manifestaciji od početka, nego tek prvi put 1928. godine s kazalištem. U vrijeme kada još nije bio izgrađen društveni dom, svi kulturno-umjetnički programi održavali su se u gostionicama. Sitta (2018., str. 22) navodi da se 1937. godine počelo razmišljati o izgradnji doma i da je ing. Ondřej Prochazka iz Bjelovara izradio građevinske nacрте. S obzirom da je dom sa češkom školom već postojao u Masarykovej ulici, a srušen je u bombardiranju tek 1944. godine, ostaje nejasno zašto se pristupilo gradnji novog doma. O tome je pisao i Matušek, no s obzirom da je poglavlje *Čehoslovenská obec v Bjelovaru 1920-1941* (Matušek, 1991., str. 37-90) na češkom jeziku, zamolila sam za pomoć voditelja kazališne skupine Zdenka Trnku¹⁴ koji mi je preveo dio poglavlja i potvrdio da je zbog velikog broja članova društvo došlo na ideju o izgradnji većeg doma 1937. godine i pritom računalo na pomoć Čehoslovačke. Međutim, Njemačka je 1938. godine napala Čehoslovačku i plan je propao. Iz istog razloga, propao je i plan objave monografije za proslavu 20 godina rada koja je pod naslovom *20 godina - kronika rada Čehoslovačke obeci u Bjelovaru i stanje čehoslovačke manjine na području Bjelovara u razdoblju od 1918. – 1938. godine*, trebala biti tiskana u Karlovym Varyma 1938. godine (Sitta, 2018., str. 22).

U prvim godinama djelovanja, bjelovarska Obec bila je jedno od najuspješnijih, najnaprednijih i najorganiziranijih čeških društava u Hrvatskoj, sve dok im početkom Drugog svjetskog rata, u lipnju 1941. nije zabranjen rad i zatvorena češka škola, a 2. prosinca 1944. godine, u zračnom napadu na Bjelovar, zgrada Obeci i češke škole srušena je do temelja.

Članovi Obeci su nakon završetka rata pokušavali obnoviti rad, no bez prostora, jedino što su tada imali je „dobra volja i zanos“ (Matušek, 1991., str. 123). Bez obzira na to, 1945.

¹⁴ Razgovor sa voditeljem Zdenkom Trnkom vođen je telefonski 26. veljače 2020.

godine održana je prva skupština. Upitan je jedino datum, jer dva izvora navode različiti podatak: Silvija Sitta (2018., str. 23) navodi da je zadnji predratni predsjednik Alois Munzar održao izvanrednu godišnju skupštinu 18. listopada 1945. godine, dok Josef Matušek (1991., str. 123) tvrdi da je osnivačka skupština održana 21. srpnja 1945. Iako ne mogu osporiti niti potvrditi ni jedan od ta dva datuma, zajedničko im je da je te godine na toj skupštini donesen i novi statut, a društvo mijenja naziv u *Češka obec* sa sjedištem u Bjelovaru i članstvom u Čehoslovačkom savezu u Daruvaru. Također, izabran je novi Upravni odbor: predsjednik Florijan Sedlaček, tajnik Alois Munzar, potpredsjednici Jindra Winkler i Branislav Štípe te blagajnik Josip Pohajda (Matušek, 1991., str. 123 i Sitta 2018., str. 23). Tada je izneseno i stanje članova: pet ih se pridružilo čehoslovačkoj vojsci na bojištima u Engleskoj i Francuskoj (trojica su poginula), 32 člana su uhićena, internirana ili protjerana i u Bjelovaru im je zabranjen boravak, učitelj Franjo Fofonka je strijeljan, a dvojica su stradala u logoru (Sitta, 2018., str. 23 i Matušek, 1991., str. 125).

Slika 4: Primjer pojednostavljene kyjovske nošnje iz 1945. godine (Sitta, 2018., str. 42 – Izvor: obiteljski album Marijana Siteka)

Nakon ponovnog osnutka, bilo je mnogo problema koje je trebalo što prije riješiti: društvo je bilo bez zgrade, češka škola nije postojala, nacionalna svijest je bila u opadanju, a 1941. godine ostali su i bez češkog učitelja pa samim time i bez mogućnosti obrazovanja djece i mladih. Čehoslovački savez u tim je godinama izgubio najbolje djelatnike, a novim djelatnicima je nedostajalo iskustva u radu. Domaći učitelji, pripadnici manjine, nažalost nisu dovoljno dobro poznavali materinji jezik, a privatne škole su nakon Drugog svjetskog rata bile ukinute (Matušek, 1991., str. 123). Razgovaralo se o ponovnom aktiviranju čeških društava izvan Bjelovara i o problemu reemigracije koju su smatrali glavnim razlogom gašenja čeških

društava (Sitta, 2018., str. 23). Reemigracija je od 1946. trajala dvije godine i tada se veliki broj Čeha odlučio vratiti u bivšu domovinu, djelomično zbog nacionalizacije stambenih zgrada, posljedica rata i loše situacije u Jugoslaviji, pri čemu su mnogi ostali bez sredstava za život. Premda je Čehoslovačka izašla iz rata manje stradala i uništena od Jugoslavije, privreda joj je bila toliko osiromašena da država nije bila u mogućnosti pomagati svojim državljanima u inozemstvu, pa tako ni bjelovarsko društvo nije moglo računati na njihovu pomoć. Iz tog razloga, sve se više gubi nacionalna svijest, prekidaju se dugogodišnje tradicije, pa se udruge i sekcije gase (prvo dramska, pa lutkarska). Prosvjetni odbor nije imao razloga raditi, a prestala je djelovati i pokretna knjižnica u Daruvaru. Knjige i školski inventar su djelomično uništeni u ratu, a jedino što se uspjelo sačuvati je društveni arhiv (Matušek, 1991., str. 124).

U Daruvaru 16. ožujka 1946. godine izlazi prvi broj *Jednote*, tjednika na češkom jeziku koji je donosio informacije o životu manjine i zbivanjima (Sitta, 2018., str. 23). S obzirom da Matušek kao prvu godinu izdanja navodi 1949. (Matušek, 1991., str. 128), datum sam odlučila provjeriti kontaktirajući tjednik *Jednotu*, i oni su mi (kako stoji i na njihovoj web stranici na kojoj možemo i pronaći prvi broj u digitaliziranom obliku) potvrdili datum 16. ožujka 1946. godine.¹⁵ Zahvaljujući tekstovima objavljenim u *Jednoti*, zapisnicima sa sjednica i godišnjih skupština Obeci Sitta rekonstruira život češke manjine u Bjelovaru nakon Drugog svjetskog rata.

Slika 5: Naslovnica *Jednote*: prvo izdanje¹⁶ (Izvor: NIU Jednota)

¹⁵ <http://library.foi.hr/lib/knjiga.php?sqlx=N00095&sqlid=1&C=95&H=&vrsta=&grupa=&lang=hr> (pristup: 30. ožujka 2020.)

¹⁶ Preuzeto s: <http://library.foi.hr/novine/broj1.aspx?C=95&godina=1946&broj=000001> (pristup: 24. veljače 2020.)

Slika 6: Naslovnica *Jednote*: izdanje 15. veljače 2020. godine¹⁷ (Izvor: NIU Jednota)

Pošto nisu imali društvene prostorije, Sitta dalje navodi da su se od 1945. godine članovi sastajali na raznim mjestima kako bi obavljali nužne sastanke i sjednice: u kavanama, gostionicama i privatnim stanovima članova (Sitta, 2018, str. 24). Matušek kao mjesta sastanka spominje Dom kulture, Dom kulture željezničara, gostionicu Josipa Holaseka, Čehoslovačku banku, Hrvatsku čitaonicu, gostionicu Božene Szabo, gostionicu Antuna Čika i druge (Matušek, 1991., str. 124-126). Krajem 1945. i početkom 1946. godine Obec s Češkim odborom pokušava obnoviti rad društava u okolici Bjelovara (nije sigurno da li zbog njihovog jačanja ili spajanja).

Posebno je za društvo bila teška 1948. godina: godišnja skupština i Dožinke (žetvene svečanosti) nisu održane, društvo je moralo napustiti prostor kod B. Szabe i preseliti se kod A. Čika, reemigracija se nastavljala, a bez obzira što je zahtjev za materijalnom pomoći odobren, politička zbivanja su ga učinila bespredmetnim. Informbiro je postepeno prekidao sve privredne i kulturne veze sa Čehoslovačkom, politika se sve više uvlačila u društvo i sve te promjene odrazile su se na rad Obeci. Tek pedesetih godina su gradske vlasti na privremeno korištenje u najam Obeci dodijelile prostorije u Ulici braće Bakića br. 7, gdje se društvo zadržalo od 1950. - 1952. godine (Matušek, 1991., str. 127-128).

Godine 1953. u Bjelovar se vratio vojni glazbenik Franjo Štokinger i odmah osnovao glazbenu sekciju te obogatio kulturni rad – najveći uspjeh zabilježili su veliki salonski orkestar i pjevački zbor. Iste godine, Obec se opet seli, ovaj puta u Ulicu Vladimira Nazora br. 2 (do

¹⁷ Preuzeto s: <https://scontent-frx5-1.xx.fbcdn.net/v/t1.0-9> (pristup: 24. veljače 2020.)

1974. godine), čime su stvoreni bolji uvjeti za rad: organiziraju se češći nastupi, pokrenuta je suradnja s vojskom u Bjelovaru, priređuju se akademije no zapuštaju se tradicionalne proslave, slabe narodni običaji, blijedi pravilan češki jezik i u društvo ulazi sve više Hrvata. Jedino što je zadržano netaknuto je naziv društva: *Češka obec*. Nakon 1960. godine, Obec je nastavila surađivati s drugim bjelovarskim društvima, pa su imali česte zajedničke nastupe i sudjelovanja na manifestacijama (Matušek, 1991., str. 129-130)

Slika 7: Folklorna sekcija ČOB, otprilike 1970. godina (Sitta, 2018., str. 21 - Izvor: privatni arhiv Đure Šušnjarca)

Godine 1974. Obec se ponovno seli u nove prostorije, u ulicu Gustava Perla Bende br. 4, no zgrada uopće nije odgovarala potrebama društva. Rad knjižnice znatno je oslabio, pa je upravni odbor u korištenje tražio Gradsku knjižnicu Petar Preradović u Bjelovaru, što im je i odobreno iste godine. Društvo nije imalo vlastitu glazbenu skupinu pa surađuje s puhačkim orkestrom besede iz Hercegovca. Jedino se uspjela održati folklorna skupina, a društvo na ovoj adresi ostaje do 1980. godine (Matušek, 1991., str. 131).

Tek je 7. ožujka 1980. godine kupljena zgrada u Gortanovoj ulici (danas Ulica Andrije Kačića Miošića) i tadašnji predsjednik Obeci Josip Sodomka je rekao: „(...) bila je to velika i hrabra odluka, ali morali smo nešto poduzeti jer rad društva se doslovno doveo u pitanje, jer nam je najmodavac otkazao iznajmljeni prostor“ (prema Sitta, 2018., str. 24) Slijedila je adaptacija i prenamjena prostora: srušeni su neki zidovi kako bi dobili veliku dvoranu za 150 posjetitelja, kuhinju sa šankom, sanitarni čvor i centralno grijanje. Češka škola u Bjelovaru nikada nije obnovljena niti je ponovno organizirana nastava nego se češki jezik podučavao samo u obliku tečajeva. Nažalost, jedino češko društvo koje je obnovilo svoj rad u okolici Bjelovara bila je beseda u Novim Plavnicama, ali i oni su se 1852. godine spojili s bjelovarskim društvom i nakon 1955. godine niti jedno prijeratno društvo više nije postojalo. U Plavnicama

je jedino ostao društveni dom, no održavanje je bilo preskupo pa ga je Obec iznajmljivala, a na kraju 1979. godine prodala i novac uložila u novu zgradu (Sitta, 2018., str. 24-25).

Slika 8: Današnji izgled zgrade Češke obeci Bjelovar (Izvor: iz vlastitog arhiva)

Kupnjom i uređenjem zgrade su napokon stvoreni svi uvjeti za rad društva, društvenu i kulturnu djelatnost - zgrada je bila u radovima, a iznajmljene su i suterenske prostorije za dodatan izvor prihoda. Godina 1991. bila je vrlo važna za Obec: počele su pripreme za 200-obljetnicu doseljavanja prve organizirane grupe Čeha u Hrvatsku (1791. ili 1792.), predloženo je da se uz proslavu održe i Žetvene svečanost, posebna je pozornost posvećena radu folklorne skupine koju priprema koreografkinja Lenka Homolova iz Praga, *Jednota* je objavila povijesni osvrt na rad društva, održana je prva kazališna predstava na češkom jeziku, u svibnju Radio-Bjelovar počinje emitirati emisiju na češkom jeziku i češka nacionalna manjina napokon se uselila u svoje nove vlastite prostorije (Matušek, 1991., str. 132-135).

Josef Matušek (1991., str. 133.) tvrdi da su Dožinke u Bjelovaru organizirane 1991. godine uz 200-obljetnicu doseljenja i svečanu akademiju, dok Silvija Sitta (2018., str. 28) tvrdi da se Dožinke nikad nisu održale u Bjelovaru. S obzirom da nisam mogla potvrditi ni opovrgnuti niti jednu od ove dvije tvrdnje, zamolila sam za pomoć članove Obeci koji su mi potvrdili, skupa s predsjednicom Miruškom Lončar, da Dožinke u Bjelovaru, nakon brojnih pokušaja, nisu održane ni 1991. godine jer je na Uskrs, 31. ožujka 1991. godine, na Plitvičkim jezerima stradala prva hrvatska žrtva u sukobu pripadnika hrvatskog MUP-a i srpskih pobunjenika iz SAO Krajine, rat se brzo proširio na područje oko Bjelovara i 25. srpnja odlučeno je da se Žetvene svečanosti i svečana akademija neće održati. Predsjednica Miruška Lončar tom je prilikom rekla kako su suterenske prostorije zgrade društva bile date u najam do prije nekoliko godina. Ondje se zadnje nalazio *Caffe bar Piramida*, a nakon što je kafić

zatvoren, Obec je 2018. godine pokrenula renovaciju prostora i prenamjenu. Tako je krajem 2019. godine kazališna sekcija napokon dobila vlastite prostorije za rad.¹⁸

Danas, 2020. godine, članove Upravnog odbora Češke obeci Bjelovar, izglasanog na Godišnjoj skupštini 22. veljače čine: Miruška Lončar – predsjednica, Veno Horak i Josip Sodomka – dopredsjednici, Miljenka Šanteković – tajnica i članovi: Tihomira Barišić, Josip Herman, Daniel Srdić, Zdenko Trnka, Vesna Šoš, Mladen Lusavec, Zdenka Testijan, Dijana Zekić Kereži, Mišo Lončar, Franjo Jura, Blanka Kiđemet, Radmila Malek, Blanka Goljak, Mirna Iverac, Ankica Sedlaček, Anita Frančić, Jadranka Čleković, Alenka Blažetić, Blaženka Kos, Adelka Kanjka i Slađana Štucar. U Nadzorni odbor odabrani su Božena Pal, Neven Oulovski, Tonček Varga, Libuša Horak i Zlata Lovrin.

3.2. Kulturna djelatnost i manifestacije

Zbog reemigracije nakon 1945. godine, smanjen je broj Čeha u Bjelovaru, no razvoj ekonomije, industrije, školstva i zdravstva tražio je novu radnu snagu, pa su u Bjelovar dolazili Česi iz udaljenijih sela današnje Bjelovarsko-bilogorske županije, od kojih su neki postali članovi Obeci i počeli obnavljati pojedine sekcije. Dramska sekcija prije rata je bila vrlo uspješna pa je s radom nastavila i nakon rata, sve do 1960. do kada je još bilo čeških govornika, ali se ugasila na idućih četrdeset godina jer mlađi članovi nisu dovoljno dobro govorili češki jezik da bi mogli odigrati predstavu.

Nakon rata, u Bjelovaru je utemeljen *Savez kulturnih i prosvjetnih društava* koji je svake godine organizirao smotre folklor. Obec je redovito sudjelovala na tim smotrama, na priredbama Saveza Čeha u Daruvaru i na Žetvenim svečanostima. Od najvažnijih folklornih nastupa, istaknimo i da je Obec sudjelovala na prvoj *Međunarodnoj smotri folkloru* u Zagrebu 1966. godine. U matičnoj zemlji prvi put su nastupali 1971. godine u moravskim gradovima na trodnevnom gostovanju, a 1973. deset dana su nastupali i razgledavali razne češke gradove. Organizator gostovanja i pokrovitelj bio je *Československý ustav zahranični iz Praga*, a program je izvela omladinska folklorna skupina Obeci i puhački orkestar Češke besede iz Hercegovca s voditeljem Ivanom Sittom, koji je u to vrijeme vodio i glazbenu sekciju Obeci.

Nakon Drugog svjetskog rata, aktivirana je Ženska sekcija koja je organizirala predavanja, vrtne zabave i kraće programe, brinula o narodnim nošnjama i kazališnim kostimima. Od 1930-ih godina društvo je obilježavalo 28. listopada - *Dan osnivanja*

¹⁸ Razgovor s predsjednicom Miruškom Lončar vođen je 18. veljače 2020. godine.

samostalne Čehoslovačke i 7. ožujka - *rođendan Tomaša Masaryka*, a u skladu s novom državom i socijalističkim vremenom nakon Drugog svjetskog rata, uvedeni su i novi praznici: Dan Republike, Dan mladosti, Dan borca, Dan ustanka, Praznik rada i Dan žena (Sitta, 2018., str. 25). Za razliku od nabrojanih socijalističkih praznika, do danas se održao običaj organiziranja proslave Majčinog dana, Fašnika, Božića, Uskrsa, dječje zabave s dijeljenjem darova za svetog Nikolu i proslave Nove Godine s prigodnim programom (Sitta, 2018., str. 21). Uz to, zadnjih nekoliko godina, svake godine se organiziraju *Večer Evergeena* i posjet članova Daruvarskim toplicama te brojne radionice za djecu: radionica tematskih ukrasa za prostorije Češke obeci, radionica rezbarenja bundeva, sijanje pšenice na blagdan Sv. Lucije, farbanje pisanica za Uskrs i tako dalje.

Djeca su oduvijek bila uključena u rad Obeci, pa je za njih 1948. godine organiziran prvi izlet u Čehoslovačku kako bi imali priliku upoznati domovinu svojih predaka i čuti izvorni jezik. Godine 1952. održana je prva priredba *Naše proljeće* (Naše jaro), najveća češka dječja manifestacija u SFRJ, a opstala je sve do danas. Godine 1956. je prvi put na njoj nastupila skupina mladih harmonikaša iz Bjelovara i pod vodstvom Franje Štokingera izvela *Splet jugoslavenskih narodnih pjesama* i skladbu *Naše Tatre*.

Tada je Obec prvi put nakon rata bila domaćin društva iz Čehoslovačke, a do 1990. godine ostvareni su posjeti brojnih gostujućih društava. Najznačajniji među njima su: gostovanje apsolutista *Janačekove akademije muzičkih umjetnosti* iz Brna koji su 1964. u nekoliko čeških sela izveli kulturno-umjetnički program, zatim gostovanje *Glazbe praške gradske straže* (Hudba praške hradni straže) 1974. i ansambla *Ivanka pri Dunaji* 1983. godine.

Članovi Češke obeci ustrajali su u želji da organiziraju žetvene svečanosti i u Bjelovaru, no svaki put ih je nešto spriječilo: prvi put su trebale biti organizirane 1948. godine, ali to je propalo zbog reemigracije, drugi put 1968. godine kada je održavanje propalo zbog loše organizacije, a najviše su izgleda imali 1991. godine kada je bilo riješeno pitanje prostorija, no svečanost opet nije održana zbog ratnih zbivanja u Hrvatskoj. Manifestacija povodom 200-godišnjice doseljenja Čeha na područje Bjelovara koja je trebala biti održana te godine trebala je obuhvaćati izložbe, promocije knjiga, koncerte i prikazivanje čeških filmova. Projekt je nazvan *Dvije stotine godina zajedno* u organizaciji Češke obeci Bjelovar, Saveza Čeha i Slovaka iz Daruvara i Grada Bjelovara, pod pokroviteljstvom predsjednika Republike Hrvatske dr. Franje Tuđmana i predsjednika Republike Češke Vaclava Havela. Nažalost, raspad Jugoslavije i početak rata u Hrvatskoj onemogućili su sve pripreme. Bez obzira na zbivanja, 27. srpnja tiskana je i objavljena knjiga prof. Josefa Matuška *Dvjesto godina zajedno* i nekoliko dana kasnije, katalog likovne izložbe slovačkih i čeških slikara Željka Sabola.

Za vrijeme Domovinskog rata društveni dom Obeci služio je braniteljima kao skladište u kojem je bjelovarska bolnica čuvala lijekove i sanitetski materijal, a kasnije i humanitarnu pomoć. Tada je Čehoslovačka zbrinula školsku i predškolsku djecu sa šireg bjelovarskog područja, a s njima su u Češku otišli i nastavnici koji su za oko tisuću djece tamo organizirali nastavu oko tri mjeseca, sve dok se u siječnju 1992. godine nisu svi vratili u Hrvatsku i nastavili školovanje u svojim školama.

Bjelovarska Češka obec nastupala je na gotovo svim manjinskim i državnim folklornim manifestacijama: u organizaciji Saveza Čeha iz Daruvara - *Vonička, České zpěvanky* (smotra pjevačkih zborova), *Naše jaro*, kazališne smotre, manifestacije u organizaciji Bjelovarsko-bilogorske županije i Grada Bjelovara, u organizaciji drugih KUD-ova iz cijele Hrvatske – *Manifestacija kulturnog stvaralaštva nacionalnih manjina Republike Hrvatske u Zagrebu 2005.*, *Državna smotra folkloru u Čakovcu 2003.*, *Lipovljanski susreti u Lipovljanima 2010.*, *Ružica Vinodola u Novom Vinodolskom 2007.*, *Međunarodna smotra folkloru u Zagrebu 1966.* i 2013. i brojne druge.

Slika 9: 7. međunarodni festival folkloru u Istanbulu u Turskoj 2006. (Izvor: Arhiv ČOB)

Također, Obec je nastupala i izvan domovine - *Smotra folkloru u Rožnovu pod Radhoštěm* u Češkoj 1996., *7. međunarodni festival folkloru u Istanbulu* u Turskoj 2006. (Češka obec se predstavila sa češkim i bilogorskim folklorom), *Međunarodni festival Klatovy* u Češkoj 2012., *Konvoj mladih Bošnjaka RH i njihovih prijatelja „Da se nikad ne zaboravi“*¹⁹ Srebrenica 2012. godine, *Međunarodni festival iseljenih Čeha u Pragu* svake godine od 2011. do danas, *Međunarodni festival folkloru u Velikoj Kladuši* 2015. i *Svatováclavská Hyjta* u Mrákovu u Češkoj 2019, u emisijama *Dobro jutro Hrvatska* i *Lijepom Našom* te redovito na

¹⁹ Nakon povratka u Hrvatsku napisala sam tekst za Češku obec Bjelovar naslova *Sjećanje na Srebrenicu*, koji je i objavljen. Više na: <https://bnz.hr/s17-dogaaji-u-drugim-drutvima/c71-dogaaji-u-vijeima-nacionalnih-manjina/konvoj-mladih-da-se-nikad-ne-zaboravi/> (pristup: 15. travnja 2020.)

manifestacijama kojima je organizator: *Večer zborova*, *Večer folklor*a, *Dani Češke kulture* i *Večer nacionalnih manjina*. Uz to, Obec danas samostalno organizira ili je suorganizator mnogih kulturnih manifestacija u Bjelovaru i okolici, koje će biti obrađene u poglavlju 4.

Slika 10: Snimanje emisije *Lijepom našom*, 2020. godine (Izvor: Arhiv ČOB)

3.3. Sekcije

U vrijeme pisanja ovog poglavlja, u veljači 2020. godine, na Godišnjoj skupštini održanoj 22. veljače 2020. godine, predsjednica Miruška Lončar navela je da: „Češka obec Bjelovar broji 330 članova, od kojih je 128 prisustvovalo skupštini, uključujući Čehe i druge građane Bjelovara koji nisu češkog podrijetla“. Cilj Obeci i jest potaknuti sve generacije i pripadnike drugih nacionalnosti da se aktivno uključe u rad društva ili da svojim članstvom povećaju brojnost. U Obeci je danas aktivno osam sekcija: Kazališna družina *Lucerna*, Ženski pjevački zbor *Kateřina*, Vokalna skupina *Rozmarynky*, Glazbena skupina *Starí přátelé* (Stari prijatelji) i tri folklorne skupine – mala, srednja i velika folklorna skupina (Miruška Lončar).

Današnja Kazališna skupina *Lucerna* nastavlja se na dugu tradiciju dramskih sekcija Obeci. Obec je najveću pažnju dramskoj sekciji posvećivala u razdoblju između dva rata s ciljem njegovanja materinjeg jezika, razvijanja osjećaja za lijepo, održavanja nacionalne svijesti i zajedničkog rada. Voditelji su se u tom razdoblju nosili s poteškoćama: nedostatkom prostorija i pozornice, nedostatkom starijih iskusnijih glumaca, smanjenim brojem igrokaza i predstava i morali su se posvetiti mladima, koji nisu bilo ni dovoljno iskusni niti su dovoljno poznavali jezik.

Sekcija je obnovljena 18. studenoga 1945. i u gostionici Josipa Holaseka konstituiran je prvi poslijeratni odbor, sa predsjednicom Zdenkom Plavec. Sekcija je tada brojala 12 amatera, i sa amaterima iz Novoseljana i Ždralova, u rujnu 1946. godine izveli su prvu predstavu *Sluha panem*, a u prosincu iste godine igrokaz u Novim Plavnicama. U ostalim

selima, poslije rata više ne postoji interes za kazalištem. Uz kratki prekid rada, sekcija nastavlja rad 1952. godine, kad ju vodi Jindra Vinkler. Nakon obnove su izveli nekoliko jednočinki i pokrenuli radove na gradnji pozornice, koja je i dovršena 1953. godine, ali su ostali bez sredstava pa su većim brojem predstava nastojali popuniti blagajnu. Od 1957. godine sve je veći broj mladih članova koji ne znaju češki jezik pa se predstave sve više izvode na hrvatskom jeziku, što uz nedostatak sposobnih voditelja naposljetku dovodi i do gašenja sekcije 1963. godine. Nakon toga, u nekoliko navrata društvo je došlo na ideju da se obnovi lutkarska sekcija, no pošto nisu mogli pronaći stare lutke, a pozornica nikad nije sagrađena, od te ideje se brzo odustalo (Matušek, 1991., str. 146-148).

Kazališna sekcija bila je neaktivna više od četrdeset godina sve dok nije ponovno pokrenuta 2003. godine na inicijativu predsjednice Miruške Lončar i članova Zdenka Trnke i Zdenke Vujnović. Prva predstava odigrana je već 2004. godine naslova *Jak jsme si pomahali* (Kako smo si pomagali) autorica Bohdane Šolcove, gostujuće učiteljice iz Češke, i predsjednice Miruške Lončar. Od ponovnog utemeljenja do danas, voditelj sekcije je Zdenko Trnka, koji je do danas napisao deset kazališnih predstava, a do 2014. godine bio je i režiser nakon čega je režisersku palicu preuzela Libuša Horak. Sekcija svake godine pripremi i izvede jednu premijernu predstavu uz stalni repertoar i redovito nastupa na raznim smotrama (Sitta, 2018., str. 34). Voditelj sekcije Zdenko Trnka navodi da su 2019. godine pripremili i izveli predstavu *Promjena nije uvijek dobra*, koju je sam napisao, režirala ju je Libuša Horak, a lektorirala Marija Selichar. Premijera je bila 16. ožujka 2019. godine u Bjelovaru, a emitirana je i na Hrvatskoj radio televiziji u emisiji *Manjinski mozaik*. Ove godine, 2020., pripremaju i novu predstavu *Žena gospodina doktora*, čija je premijera bila zakazana za 21. ožujka 2020. godine, no nažalost je otkazana zbog epidemije Corona virusa. Voditelj je naveo u razgovoru²⁰ da u veljači 2020. godine kazališna sekcija *Lucerna* broji dvanaest članova.

Slika 13: Dramska sekcija *Lucerna* 2019. godine (Izvor: Arhiv ČOB)

²⁰ Razgovor s voditeljem Zdenkom Trnkom vođen je 26. veljače 2020. godine.

U prvoj polovici dvadesetog stoljeća, iako se u Bjelovaru nalazila Glazbena škola i živjelo je dosta čeških školovanih glazbenika, oni su često brzo napuštali grad u kojem nisu mogli pronaći mogućnost za razvoj. Amaterizam u glazbi nije dolazio do izražaja i njihovi su se sastavi brzo razilazili, pa glazbena sekcija ni u poslijeratnom razdoblju nije imala uspjeha.

Od 1947. godine djelovao je sastav vojnih muzičara pod palicom kapetana J. Nekvinde (puno ime nepoznato) koji je organizirao glazbenu večer *Pjesmom srcu, srcem domovini*, a od 1952. godine bjelovarska Obec razmišlja o osnivanju glazbene sekcije. To je i ostvareno 1953. godine kada je Franjo Štokinger osnovao *Veliki salonski orkestar* koji je brojao 20 članova i pjevački zbor. Sekcija je većinom okupljala starije članove, priredili su nekoliko samostalnih koncerata u Bjelovaru i drugim obližnjim mjestima i surađivali su s RKUD-om *Golub*. Nažalost, nakon nekoliko godina rada, većina članova je umrlo, ostali su se razišli i orkestar je prestao djelovati.

Slika 17: Veliki salonski orkestar ČOB 1956. godine (Sitta, 2018., str. 37 – Izvor – Privatni arhiv Ivana Konira)

S obzirom da je folklorna sekcija ovisila o glazbi, 1964. godine osnovan je *Omladinski plesni i zabavni orkestar* kojeg je vodio nastavnik glazbe Franjo Pohajda. Tada su uspjeli nabaviti nekoliko instrumenata, mikrofona i pojačalo, ali nakon nekoliko nastupa, orkestar je prestao djelovati, isto kao i grupa mladih harmonikaša nakon njih. Nakon 1975. godine Obec je surađivala s puhačkom glazbom *Češke besede Hercegovac*, pod palicom Jana Sitte, koja je pratila nastupe folklor, no suradnja je trajala kratko (Matušek, 1991., str.148-150).

Do 1998. godine folklornu skupinu i zbor pratili su Marija Belošević na harmonici i Antun Vujić na gitari, a od 1998. godine prati ih glazbena skupina *Stari prijatelji* koja je osnovana da prati folklor i zbor, ali danas nastupa i samostalno. Voditelj skupine od osnutka do danas je Mladen Lusavec i danas po riječima voditelja folklorne skupine Daniela Srdića²¹ broji šest članova u sastavu: Mladen Lusavec - harmonika, Tonček Varga - klarinet, Ljiljana Popović - violina, Ivan Konir – kontrabas, Mihajlo Lončar – kontra i Andrija Antilović - kontra.

²¹ Razgovor s voditeljem Danielom Srdićem vođen je 13. veljače 2020.

Lusavec je i od 2011. do 2015. godine vodio Dječju glazbenu skupinu *Srdečko* koju je činilo pet glazbenika od deset do osamnaest godina u sastavu: Renato Srdić - harmonika, Marino Srdić – bisernica, Ana-Marija Đilas – bisernica, Patricija Srdić – oboa i Lucija Subota - violina i koja je pratila folklorne nastupe mlađe i srednje skupine.

Slika 18: Glazbena skupina *Stari Prijatelji* 2014. godine (Sitta, 2018., str. 65)

Ženski pjevački zbor utemeljen je 1993. godine na inicijativu Vere Bednaić i bio je prvi ženski zbor češke manjine. Današnja voditeljica zbora Vesna Šoš kaže da je u početku bilo samo sedam članica, a danas ih ima 25. Zbor izvodi skladbe a capella i uz glazbenu pratnju: najprije su članovi glazbene pratnje bili Marija Belošević i Antun Vujić, a od 1998. godine zbor nastupa uz grupu *Stari prijatelji*. Zbor nastupa na svim gradskim, županijskim, republičkim i manjinskim manifestacijama: *Večer zborova*, *Dani Češke kulture* (u Bjelovaru i okolnim mjestima), *Večer nacionalnih manjina* (na kojima imaju čast otvoriti manifestaciju izvođenjem Himne RH), cjelovečernji *Koncert sa orkestrom iz Kolina, Češka*, 24. svibnja 2019. godine, *Božićni koncert*, *Praznik rada*, *Terezijana* i tako dalje. Od 2003. godine do danas zborom ravna profesorica Glazbene škole Vatroslava Lisinskog Bjelovar, Vesna Šoš.²²

Slika 15: Ženski pjevački zbor *Kateřina* 2018. godine. (Izvor: vlastiti arhiv)

Vokalna skupina *Rozmarynky* utemeljena je 2007. godine i danas je prema riječima voditeljice Vesne Šoš čini 12 stalnih članica Zbora (do prošle godine 10, ali je broj povećan

²² Razgovor s voditeljicom Vesnom Šoš vođen je 13. veljače 2020.

zbog većeg broja nastupa, pošto zbog obaveza ne mogu sve članice uvijek sudjelovati). Skupina je u početcima nastupala isključivo kao glazbena pratnja uz folklorne plesove i pratila folklornu sekciju na svim njihovim nastupima, a danas nastupa i samostalno na *Voničkoj* u Daruvaru, *Večeri folkloru*, *Spjevankama* u Rijeci, otvorenju *Dana Češke kulture*, *Jesenskom sajmu* u Gudovcu, otvorenjima izložbi i promocijama knjiga, za *Praznik rada*, brojnim međunarodnim i inozemnim smotrama i tako dalje. Voditeljica je profesorica Glazbene škole Vatroslava Lisinskog Bjelovar Vesna Šoš.²³

Slika 16: Vokalna skupina Rozmarynky 2015. godine (Sitta, 2018., str. 67 – Izvor: Arhiv ČOB)

Nakon Drugog svjetskog rata folklorna skupina predstavlja najvažniju sekciju u *Češkoj obeci Bjelovar* i jedina je skupina koja se uz uspone i padove uspjela održati od osnutka 1945. godine sve do danas. U njoj su nastupali najmlađi članovi društva, školska djeca i mladež, a pošto je oduvijek bilo najviše zainteresiranih za folklornu skupinu, od 1995. godine osnovane su dvije skupine prema uzrastu. Najčešće su izvodili češke plesove, a pjesma se manje njegovala. Nastupali su u Bjelovaru i susjednim mjestima, ali i van Hrvatske – u Čehoslovačkoj, na smotrama, manifestacijama i Žetvenim svečanostima (Dožinke).

No, i folklorna sekcija se suočavala s problemima: dugo vrijeme su bili bez prostora za vježbanje, često su bili bez vlastite glazbe i nedostajale su im originalne narodne nošnje pa su nošnje izrađivale žene iz sekcije žena. Kroz godine, do 1991. folklornu skupinu vodili su i podučavali brojni koreografi: Zdenka Plavec, Krešo Antulov, Vera Bednaić, Vlado Carek, Stjepan Gašparić, Slava Lusavec, Emilija Macha, Katarina Šnajder, Zdenka Jelinek, Lenka Homolova, Marija Kereži, Višnja Kadoić, Josip Sodomka, Josip Testijan, Josipa Vinkler, Željko Vratković i drugi (Matušek, 1991., str. 150-153).

Danas postoje tri folklorne skupine: mala (11 članova u dobi od pet do deset godina), srednja (14 članova školske djece starosti od 10 do 15 godina) i velika (18 članova od 15 godina

²³ Razgovor s voditeljicom Vesnom Šoš vođen je 13. veljače 2020.

nadalje)²⁴ koje nastupaju na brojnim manifestacijama u cijeloj Hrvatskoj i barem jednom godišnje u Češkoj. Srednju i veliku folklornu skupinu vodi Daniel Srdić, a malu dječju skupinu od 2017. godine Josip Herman. Probe velike folklorne sekcije Obeci održavaju se dva puta tjedno, utorkom i petkom po dva sata, od 20-22 sata. Probe se uvijek sastoje od uvodnog zagrijavanja i ponavljanja određenih koraka, pa kratke pauze i vježbanja koreografija i pjesama. Ukoliko uskoro slijedi nastup, organiziraju se i dodatne generalne probe uz glazbenu sekciju i skupinu Rozmarynky. Probe male i srednje folklorne skupine održavaju se dva puta tjedno po 1 sat, a strukturom su slične probama za odrasle, ali kraće i pojednostavljene uz plesne igre i recitacije. Cilj je djecu zabaviti, približiti tradiciji i jeziku, naučiti pjesmice, poboljšati ravnotežu, razviti osjećaj za ritam i probuditi u njima ljubav prema plesu.

Slika 19: 100. godišnjica Češke obce Bjelovar 2018. godine – Mala, srednja i velika folklorna sekcija i Sekcija bivših plesača (Izvor: vlastiti arhiv)

Naposlijetku, svoje kolege iz velike folklorne sekcije upitala sam što za njih znači plesati u Obeci i dobila zanimljive odgovore od kojih nekoliko prenosim u cijelosti:

„Folklor nije samo ples i pjevanje nego puno više od toga. Folklor su druženja, zezanja, smijeh i uživanje. Tko ne ide na folklor ne zna što to zapravo znači: druga obitelj, koju je nemoguće zamijeniti.“ Tomislav Fištrović

„Biti folkloroš znači imati dvije obitelji. Tu nema pitanja generacije, svi su jedno. Stariji pomažu svojim iskustvom mladima, a mladi svojom voljom i snagom starijima, da se tradicija nastavi i očuva. Biti folkloroš znači imati prijatelje i društvo do kraja života.“ Matej Sabljić

„Uključila sam se u Češku Obec Bjelovar 2012. godine. Prvo kao član kazališne skupine zato što to volim. Zaista kazališne daske život znače. Volim druženje i to kazalište mi je bilo

²⁴ Podatci voditelja sekcija sa Godišnje skupštine održane 22. veljače 2020. godine

kao druga obitelj. To je kako ja kažem ispušni ventil i odmor za dušu, zabava, druženje, upoznavanje drugih ljudi. Onda sam krenula u folklor gdje sam zaista upoznala i kulturu i tradiciju drugih manjina i tradiciju hrvatskih običaja. Ponosna sam što imam tako veliku perspektivu i obitelj bez koje ne bih mogla funkcionirati. To ti se uvuče pod kožu i teško je bez proba, druženja i nastupa. Idem na folklor zato što to volim bez obzira na to koliko mi je godina.“ Adelka Kanjka

„Davne 1985. godine moja susjeda je krenula plesati u Češkoj obeci Bjelovar te me pitala bih li i ja išla, i naravno da jesam. Tada sam tek krenula u školu i to mi je jednostavno bilo nešto što se utkalo u moju svakodnevicu, u moj život. Kroz to moje putovanje upoznala sam mnoge zanimljive osobe sa kojima sam prošla i naučila puno: o plesu, druženju, njegovanju čeških plesova i običaja i općenito o folkloru. Najjači faktor u svemu tome je druženje, putovanja i fizička aktivnost koja mi je i danas nakon 30-ak godina plesanja jako važna. Svakako bih preporučila mladima, a i onim starijima koji su željni druženja i koji vole putovati i plesati. Ako i ne znaju plesati, naučit će, neka se uključe u naš rad i neka uživaju kao što i ja uživam u tome već 30 godina.“ Tihomira Barišić

„Godinama sam imala želju upisati se na folklor, ali zbog obaveza nikako nisam stizala. Kada je moj mali sin krenuo u dječji folklor 2018. godine, odlučila sam se i ja upisati. I nisam pogriješila! To mi je promijenilo život na bolje. Preporučila bih to svima koji vole ples, druženja i putovanja!“ Kornelija Panza-Janda

„Član sam Češke Obeci već 10 godina. Ovdje sam provela dobar dio svog djetinjstva, stekla sam mnogo dragih prijatelja uz koje se osjećam da mogu biti onakva kakva uistinu jesam. Obec je proširila moj vidokrug i probudila znatiželju za svojom i svim ostalim kulturama. Vjerujem da je glazba nešto što je svim ljudima zajedničko: povezuje nas, s njom iskazujemo sve moguće naše emocije i čini nas tolerantnima prema drugima. Zahvaljujući radu malih udruga poput Češke Obeci možemo uljepšati i učvrstiti naše društvo.“ Ana-Marija Đilas

Iz toga proizlazi da su mladi i danas zainteresirani za tradicijsku glazbu i ples, i da uz folklor vežu samo lijepe uspomene, putovanja i novo stečeno znanje. Većina članova velike folklorne sekcije su mladi (uz nekolicinu starijih, već dugogodišnjih članova), i nadam se da će ostati s nama i nakon što završe školu i odu na fakultet, možda i u druge gradove.

3.4. Češka Masarykova škola i nastava na češkom jeziku

Bjelovar je početkom 20. stoljeća bio jedan od gradova sa dovoljno djece za češku školu i s dobro organiziranim češkim kulturno-umjetničkim društvom. Iz tog razloga, čehoslovačko

Ministarstvo školstva i narodne prosvjete, poslalo je u Bjelovar češkog učitelja Ladislava Hlavačeka 1. rujna 1923. godine koji je održavao tečaj češkog jezika i književnosti za djecu (u Djevojačkoj školi, danas *II. osnovna škola Bjelovar*, 6 puta tjedno nakon nastave na hrvatskom, a četvrtkom cijeli dan) i odrasle (tri puta tjedno od 19 do 21 sat) koji je sadržavao češki jezik i gramatiku, prirodu, zemljopis, pjevanje i povijest. Ovakav tip dodatne nastave nakon škole za učenike je postao preveliko opterećenje, pa je upravni odbor Obeci odlučio otvoriti češku školu i u ožujku 1925. godine kupili su vilu *ing. Medura*.

Nakon što je Obec prikupila sve dozvole, škola je otvorena i nastava je održana 1. rujna 1925. godine za učenike od 1. do 4. razreda, njih 56-ero, a svečano otvorenje održano je 15. studenoga.

Od otvorenja učitelj Hlavaček vodio je školsku kroniku i spomenicu *Pamětni kniha Československe školy Masarykovy v Bjelovaru* i bilježio podatke vezane za školstvo i rad Češke obeci. Učitelj je radio po češkom nastavnom programu koji je uključivao vjeronauk (predavao hrvatski vjeroučitelj), pisanje i računanje, češki jezik, tjelesni odgoj, zemljopis, prirodu, povijest Češke, ručni rad, hrvatski jezik (4 sata tjedno predavao je hrvatski učitelj) i jugoslavensku povijest i zemljopis, a (pošto je bio violinist) zainteresirane učenike besplatno je poučavao violinu. Kraj prve školske godine obilježio je javni ispit iz svih predmeta pred roditeljima i svim zainteresiranima, održan 22. lipnja 1926. godine. Učitelj je u Bjelovaru proveo sedam godina, sve do 1931. godine kada je na vlastiti zahtjev premješten u Daruvar. U školi su se odvijala razna događanja, često su priređivane dječje čajanke i proslave, organizirana su predavanja za roditelje, a obilježavani su i značajni datumi (Sitta, 2018., str. 37).

Slika 21: Učenici *Masarykove škole* u narodnoj nošnji, 1934. godine sa učiteljima Ludmilom Schejalovom i Františekom Podlahom (Sitta, 2018., str. 26 – Izvor: Državni arhiv Bjelovar)

Učitelji u bjelovarskim i češkim školama imali su vrlo važnu ulogu u češkim sredinama jer su bili uključeni u rad čeških društava i nositelji kulturnih i društvenih događanja. Bez

obzira što je radila samo do 1941., u Masarykovoj školi je kroz 16 godina rada predavalo deset učitelja: Ladislav Hlavaček, Karel Fišer, Otakar Sosnovec, František Podlaha, Franjo Fofonka, Ludmila Schejbal, Ludmila Jelinek-Ondraček, Vladimir Vaňa, Ladislav Ondraček i František Kaftan. Među njima posebno se istaknuo Franjo Fofonka koji je bio prvi učitelj u češkoj školi iz domaće sredine što je za školu značilo da više nema potrebu za zapošljavanjem učitelja iz hrvatske škole. Kada je počeo rat uključio se u borbu protiv fašizma, a zbog toga je uhićen 1. studenog 1943. i pogubljen u Bjelovaru. František Kaftan 1941. godine protjeran je iz Bjelovara i vratio se u Češku, a time je Masarykova škola izgubila posljednjeg češkog učitelja, prestala je s radom i nikad nije obnovljena. Uz to, kao što sam već spomenula, prilikom zračnog napada na Bjelovar 1944. godine srušena je zgrada škole i Obeci (Sitta, 2018., str. 38).

Društvo je obnovljeno i nastojalo je obnoviti rad češke škole, no susrelo se s brojnim problemima: zgrada je srušena u bombardiranju, školska pomagala i udžbenici su uništeni ili ukradeni, posljednji učitelj je protjeran, obrazovanje je preuzela država i nisu mogli dobiti učitelja iz Čehoslovačke, domaći učitelji češke narodnosti nisu dovoljno poznavali jezik niti su bili osposobljeni za rad, a ni roditelji nisu pokazivali želju da djecu upisuju u češku školu. Bilo je još nekoliko pokušaja Obeci da u to vrijeme otvori školu, no nažalost svi su propali. S obzirom da se u školskoj godini 1945./1946. u češku školu prijavilo samo 13 učenika, škola je tada priključena hrvatskoj. Početkom 1952. godine Upravni odbor društva osniva komisiju i pokreće akciju izgradnje nove škole, no projekt je propao jer je skupljeno samo 6000 dinara i zemljište im se oduzima (Matušek 1991., str.142-143).

Od 1945. do 1990. godine nekoliko se godina održavao tečaj češkog jezika u prostorijama Obeci - prvi put tečaj organizirala je Obec 1975. godine, a vodila ga je prof. Libuša Stranjik iz Daruvara (Sitta, 2018., str. 38). Tada nije postojao nastavni plan i program, a cilj učiteljice bio je naučiti djecu čitati i recitirati kako bi mogli nastupati u programima i priredbama. Tečaj je 1980. godine prestao s radom zbog lošeg interesa roditelja. Nakon nekoliko godina prekida tečaj počinje voditi 1987. godine prof. Katarina Šnajder iz Bjelovara, no prekidaju ga ratna zbivanja 1991. godine. Nakon toga, ponovo je organiziran 1992. godine, a za odrasle i naprednije skupine vodila ga je prof. Francika Stehna, do 2007. godine kada se *Središnja knjižnica za češku manjinu* seli iz Bjelovara u Daruvar, pa s njom odlazi i profesorica koja je danas i voditeljica knjižnice. Od 1993. do 1995. godine, za početnike tečaj je vodila prof. Tatjana Hutka (danas Ružić).

U školskoj godini 2007./2008. u Bjelovaru je prema modelu C (po kojem se izvodi nastava na hrvatskom jeziku uz dodatnih dva do pet sati za učenje jezika i kulture nacionalne

manjine)²⁵ organizirana nastava češkog jezika i kulture tri sata jednom tjedno u I. osnovnoj školi u Bjelovaru u četiri skupine po starosti i brojila je od 17 do 27 učenika. Po ovom modelu predavalo je nekoliko domaćih učitelja, ali i gostujući učitelji iz Češke kao primjer izvornih govornika. Učitelji su nastojali učenike uključiti u razne kulturne aktivnosti: *Naše jaro*, *Dječji festival u Končanici*, slali su radove na češka manjinska književna natjecanja, nastupali su sa dječjom folklornom skupinom Srdečko iz Češke obeci, na *Danima češke kulture* u Bjelovaru i drugim manifestacijama. Za učenike iz drugih škola, koji su željeli učiti češki jezik, u osnovne škole uvedeni su dodatni satovi.

Prema popisu stanovništva iz 2011. godine u Bjelovaru živi 148 Čeha, od kojih 56 češki jezik smatra svojim materinjim jezikom (Sitta, 2018., str. 39).

²⁵ Nastavni plan i program za redovitu nastavu u modelu A, B i C donosi nadležno Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta. Preuzeto s: <https://ljudskaprava.gov.hr/nacionalne-manjine/polozaj-i-prava-pripadnika-nacionalnih-manjina-u-republici-hrvatskoj/odgoj-i-obrazovanje-na-jeziku-i-pismu-kojim-se-sluzi/621> (pristup: 29. veljače 2020.)

4. ČESI U DRUŠTVENOM I PROSVJETNOM ŽIVOTU BJELOVARA

Ovo poglavlje obuhvaća rad Čeha u Bjelovaru od dolaska na ova područja i prije osnutka društva, te njihov rad i doprinos u životu grada danas.

4.1. Prije osnivanja češkog kulturno-umjetničkog društva

Česi su etnička skupina koja od utemeljenja Bjelovara sudjeluje u životu grada doseljavanjem čeških vojnika, službenika, obrtnika i glazbenika. Najjači trag bjelovarski Česi ostavili su na području glazbe, a zahvaljujući Hubertu Divišu glazbena kultura u Bjelovaru njegovala se od samog utemeljenja. Češki jezik u Bjelovaru nastojao je održati i promicati jedan od poznatih hrvatskih slavista, dr. Josip Vrana. Danas je utjecaj Čeha u kulturnom životu Bjelovara najviše istaknut djelovanjem kroz Češko kulturno-umjetničkog društvo *Česká obec Bjelovar*, utemeljeno 1918. godine. Bjelovar je od svog utemeljenja multietnički grad i njegovom kulturnom, društvenom i gospodarskom razvoju pridonijele su brojne etničke skupine koje su živjele u gradu i okolici.

Prvi Česi čija su nam imena i zanimanja poznata, doputovali su u Bjelovar 1761. godine, kada na poziv vojne uprave, general Filip Beck dovodi iz samostana Marče kod Čazme češke redovnike, pijariste, braću Huberta i Ignacija Diviša. Matušek piše da „o dolasku pijarista u samostan u Marču 1755. svjedoči kanonik Baltazar Krčelić“ koji „tvrdi da su češki fratri dovedeni u Marču jer su se mogli sporazumijevati sa starosjediocima, špijunirati domaće stanovništvo i postepeno potiskivati pravoslavce.“²⁶ (Matušek, 1991., str. 12). Nakon dolaska u grad, braća su služila mise u kapelici Župe sv. Marije Magdalene u Kapeli, a ubrzo su odlučili sagraditi i svoju crkvu i radovi su počeli 10. travnja 1765. godine. Iste godine utemeljena je Bjelovarska župa i povjerena je opatu Hubertu koji je tako postao prvi bjelovarski župnik (Sitta, 2018., str. 11). Braća Diviš su 5. studenoga 1761. godine u Bjelovaru otvorila prvu školu koja je pružala opće osnovno obrazovanje na njemačkom jeziku za djecu bjelovarskih vojnih časnika. Prve godine pohađalo ju je samo šest učenika, a od 1763. godine mogla su se upisati i građanska djeca pa u Bjelovar dolazi još jedan učitelj. Godine 1772. započeli su radove na zgradama s obje strane crkve, a 1774. redovnici su se uselili - obje zgrade sačuvane su do danas kao dio stare gradske jezgre. Opat Hubert Diviš bio je prvi školski nadzornik i učitelj za područje Varaždinskog generalata, upravitelj škole, pokretač glazbenog života i prvi bjelovarski kroničar Župe, a od 1762. godine i kapelnik vojne glazbe. Nakon njegove smrti, 7.

²⁶ Matušek, J. (1991). *200 Godina zajedno*, Daruvar: NIU Jednota

listopada 1790. godine, prestalo je vođenje kronike, školstvo je počelo nazadovati, a pijaristima se gubi trag. Sahranjen je u župnoj grobnici na bjelovarskom groblju sv. Andrije. Braća Diviš postavila su temelje teologije i vjerskog života, obrazovanja i glazbene kulture (Sitta, 2018., str. 13), područja na kojima su bjelovarski Česi kasnije bili vrlo uspješni i prepoznatljivi.

Česi su i u školstvu Bjelovara zauzeli značajna mjesta i ostavili trag u hrvatskoj znanosti. Prvi ravnatelj bjelovarske gimnazije bio je Vjekoslav Novotny, do 1881. godine. Od 1892. do 1895. godine ravnatelj je bio Rudolf Strohal. Josip Vrana bio je jedan od najznačajnijih hrvatskih paleoslavista i promotora češkog jezika i književnosti, profesor i knjižničar bjelovarske Gimnazije i prvi profesor kojem je 1935. godine Ministarstvo prosvjete odobrilo da u bjelovarskoj Gimnaziji održi tečaj češkog jezika. Zajedno s Ljudevitom Jonkeom organizirao je studij češkog jezika na Filozofskom fakultetu, a od 1954. godine češki jezik i književnost mogli su se studirati kao B predmet. Za vrijeme svog boravka u Bjelovaru, Vrana je bio aktivni član Češke obeci i tajnik Jugoslavensko-čehoslovačke lige. Jedan od profesora njemačkog jezika u gimnaziji bio je Đuro Szabo, čija je majka bila Čehinja. Josip Hohnjec je govorio češki jezik i prevodio kazališne predstave za skupine Čehoslovačke obeci, čiji je bio član, bez obzira što njegovo češko podrijetlo nikad nije potvrđeno (Sitta, 2018., str. 14-16).

Na području bogoslovlja istaknuo se Kamilo Dočkal koji je u Bjelovaru pohađao Gimnaziju i maturirao 1894. godine, a teologiju je studirao u Zagrebu i Beču te 1906. godine doktorirao. U Realnoj gimnaziji u Zagrebu bio je vjeroučitelj, rektor Bogoslovnog sjemeništa, član *Društvenog orkestra Hrvatskoga glazbenog zavoda*, prvi ravnatelj Dijecezanskog muzeja Nadbiskupije zagrebačke, a violinu ga je podučavao Václav Huml (Sitta, 2007., str. 180-181).

Najstariji sačuvani popis gimnazijskih profesora je onaj iz 1882. godine, koji tvrdi da je prvi učitelj pjevanja bio Čeh Antun Sohor. Godine 1873. u Bjelovaru je utemeljeno prvo kulturno-umjetničko društvo *Hrvatsko pjevačko društvo Dvojnice*, čiji je dirigent Josef Mazánek u 19. stoljeću otvorio prvu glazbenu školu u Bjelovaru i podučavao violinu i glasovir. Mazánek je glazbeno obrazovanje završio u Pragu kao violinist, a skladao je koračnice i plesne skladbe. Jedan od zborovođa bio je i Karel (Dragutin) Honsa, koji je u raznim gradovima, osim kao zborovođa, djelovao kao ravnatelj glazbene škole, orguljaš, kapelnik i tajnik *Zemaljskog povjerenstva za čuvanje spomenika u Hrvatskoj i Slavoniji*. Početkom 20. stoljeća u glazbenom životu isticao se Emil Černy koji se doselio iz Češke i u Bjelovaru proveo cijeli svoj radni vijek. Bio je zborovođa *Dvojnica* (za što je dobio priznanje i odlikovan je glazbenom lirom)²⁷

²⁷ Hrvatsko pjevačko društvo Dvojnice Bjelovar (1923). *Spomenica Dvojnica, hrvatskog pjevačkog društva u Bjelovaru: izdana o 50. godišnjici djelovanja 1923.* - Bjelovar, str. 29

i *Goluba* (za što je odlikovan zlatnom kolajnom), predavao je u gimnaziji crkveno i svjetovno pjevanje, u crkvi sv. Terezije je bio orguljaš i voditelj crkvenog zbora, sakupio je i pripremio zbirku božićnih pjesmama pod nazivom *Sretan Božić!*, a od 1907. do 1911. bio je ravnatelj Glazbene škole (današnja Glazbena škola Vatroslava Lisinskog) (Sitta, 2018., str. 16).

Isticalo se i *Obrtničko-radničko pjevačko društvo Graničar*, koje je utemeljeno 1887. godine (od 1902. godine pod nazivom Hrvatsko obrtničko radničko društvo – *HORD Golub*), a njegov predsjednik bio je Čeh Dragutin Kalinsky. Danas društvo nosi naziv Hrvatsko obrtničko radničko kulturno-umjetničko društvo – *HORKUD Golub*.

Budući da je u Bjelovaru djelovao vojni orkestar 16. pješačke pukovnije, bilo je mnogo čeških glazbenika od kojih je većina stekla glazbeno obrazovanje na Vojnom konzervatoriju u Pragu, a neki od njih su bili uspješni zborovođe i skladatelji. Utjecajni zborovođe češkog podrijetla bili su J. Moravec²⁸ (1894. - 1907.), Ludvig Toman (1908.), Vaclav Coneger (1919.), Antonin Motal (1908. - 1912.), Dragutin Došek (1919. - 1920.), Emil Černy (1920. - 1921.; 1924. - 1931.) i G. Horaček²⁹ (1922.).

Svojim doprinosom istaknulo se nekoliko skladatelja. Jan Gottwald službovao je u Bjelovaru od 1886. do 1889. godine, svirao je violončelo u glazbenoj vojnoj školi u Pragu gdje je stekao svoje prvo glazbeno obrazovanje, nakon čega je studirao glazbenu teoriju u Beču. Ignac Hynek Bureš učio je svirati violinu i trubu u glazbenoj vojnoj školi u Pragu, dirigirao je bjelovarskim vojnim orkestrom od 1905. do početka I. svjetskog rata i za njega aranžirao skladbe Oskara Nedbala. František Zita bio je kapelnik bjelovarskog vojnog orkestra od 1912. do 1915. godine i skladatelj koračnica od kojih je najpopularnija *Fanfarovy pochod* koja se i danas često izvodi. J. Moravec³⁰ bio je stražmeštar 53. pukovnije i od 1894. do 1907. godine zborovođa Goluba, a naslijedio ga je Antonin Motal koji je od 1908. do 1912. godine bio zborovođa Goluba i kapelnik vojnog orkestra. Josip Bis bio je vojni glazbenik rođen u Bjelovaru, glazbeno obrazovanje stekao je u 53. pješačkoj pukovniji, bio je zborovođa gradskih kulturno-umjetničkih društava, (*Goluba* od 1907. do 1914. godine) i skladatelj³¹ (Sitta, 2018., str. 16-18). Jedan od najistaknutijih osoba bio je František (Franjo) Štokinger koji je u Bjelovar došao kao vojni glazbenik krajem I. svjetskog rata. Nakon toga kao vojni glazbenik službovao je u Mostaru, Jajcu, Tuzli, Karlovcu i Otočcu i 1953. godine se vraća u Bjelovar. Bio je jedan

²⁸ Ime nepoznato, preuzeto iz: Sitta, 2018., str. 16-18)

²⁹ Isto

³⁰ Ime nepoznato, preuzeto iz: Sitta, 2018., str. 16-18)

³¹ Skladbu *Koračnica bana baruna Skerlecza* je posvetio „njegovoj preuzvišenosti barunu dr. Ivanu Skerleczu, banu Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacija.“ (navedeno na naslovnici, izdavač i godina nepoznati)

od osnivača Obeci, osnivač i dirigent Velikog salonskog orkestra i napisao je povijest češke škole (Sitta, 2007., str. 186).

Druženje bjelovarskih vojnih dužnosnika, glazbenika i građana češkog podrijetla dovelo je do ideje o utemeljenju društva u kome bi se nastavili sastajati i družiti. Prvi takav susret dogodio se u vrijeme I. svjetskog rata, 1916. godine, kada se nekoliko bjelovarskih Čeha i vojnika koji su služili u Bjelovaru sastalo u gostionici kod *Brckovića* i tada je pokrenuta ideja o utemeljenju kulturno-umjetničkog društva u kojem bi njegovali češki jezik i kulturu. Nažalost, tada su bila zabranjena sva kulturna zbivanja, i osnivanje društava i udruga, pa je utemeljenje društva realizirano nakon završetka rata (Sitta, 2018., str. 18).

4.2. Doprinos *Češke obeci Bjelovar* kulturnom životu grada danas

Kroz sto godina aktivnog rada *Češka obec Bjelovar* nedvojbeno je doprinijela i obogatila kulturni i društveni život grada, a to dokazuju i materijalna svjedočanstva koja se i danas čuvaju u privatnim zbirkama obitelji, bjelovarskom Gradskom muzeju, Državnom arhivu i Narodnoj knjižnici *Petar Preradović*.

Danas je nazočnost Čeha u kulturnom životu grada najistaknutije kroz djelovanje društva *Češka obec Bjelovar*, koje je uz HORKUD *Golub* u Bjelovaru najstarije kulturno-umjetničko društvo koje radi bez prekida od osnutka.

U Obeci je danas aktivno osam sekcija (vokalna i glazbena skupina, zbor, kazališna skupina i tri folklorne skupine) kojima je cilj očuvati češku kulturnu baštinu i doprinijeti kulturnoj ponudi grada kroz javne nastupe svih sekcija (glazbene i folklorne izvedbe, kazališne predstave), predavanja s povijesnim temama češke narodnosti u Hrvatskoj (od doseljavanja, svakodnevnog života do običaja), a društvo od osnutka do danas uspješno surađuje s ostalim društvima u gradu, organizira i sudjeluje na brojnim manifestacijama u državi i izvan nje.

Kao potvrdu važnosti Češke obeci za lokalnu zajednicu, ističemo da su *Češka obec Bjelovar* i njezini članovi, posljednjih godina nagrađivani raznim gradskim i županijskim priznanjima poput Pečata Grada Bjelovara 2008., 2014. i 2017., posebne javne zahvala gradonačelnika 2012., te Plakete Tihomira Trnskog Bjelovarsko-bilogorske županije 2014. i 2017. godine.

Na inicijativu Upravnog odbora i predsjednice Miruške Lončar, u cilju jačanja kulturne raznolikosti i obogaćenja kulturnih zbivanja u gradu osmišljene su i organizirane nove manifestacije: Večer zborova *Zlatna dob* (od 2014.), Večer folkloru, Dani češke kulture (od 2003.) i Večer nacionalnih manjina (od 2007.). Obje se danas tradicionalno održavaju svake

godine i zbog svoje su važnosti manifestacije kulturnog i društvenog značaja za grad Bjelovar, uz *Terezijanu* (od 1996.), *BOK fest* (od 2003.), *Božićni koncert* (od 2003.), *IPEW: međunarodni tjedan udaraljkaša* (od 2004.), *Praznik rada*, *DOKUart* (od 2007.) i *Advent u biskupskom gradu* (od 2011.). Češka obec uz ostale KUD-ove iz grada i okolice sudjeluje i na *Bjelovarskom sajmu u Gudovcu*: jesenskom (od 1993.) i proljetnom (od 1998.) koji su postali međunarodni (Sitta, 2018., str. 28-30).

Dani češke kulture su manifestacija koja se prvi put održala 2003. godine i od tada se obično održava kao početak Bjelovarskog kulturnog ljeta, svake godine, posljednji vikend u svibnju ili prvi u lipnju. Počinje u subotu prijepodne svečanom povorkom kroz uži centar grada od zgrade Češke obeci i nastavlja se kulturno-umjetničkim programom ispred paviljona u središnjem gradskom parku, a isti dan u večernjim satima u Domu kulture održava se svečani program. Svake godine gostuju češke besede, hrvatska društva i gosti iz Češke: *Narodopisny soubor Dunajek* iz Dolni Dunajovice (2008. i 2011.), *Lidova škola uměni* iz Kyjova (2015.) i *Folklorni soubor Pantlek* iz Němčice nad Hanou (2017.). Manifestacija se održava pod pokroviteljstvom Grada Bjelovara, a Češka obec Bjelovar je idejni pokretač i prvi organizator, što je motiviralo i druga češka društva da sličnu manifestaciju održe u Sisku, Zagrebu i drugim gradovima.

Slika 11: *Dani Češke kulture* 2009. godine (Sitta, 2018., str. 31 – Izvor: arhiv ČOB)

Večer nacionalnih manjina je manifestacija koja se održava svake godine zadnji vikend u studenom i okuplja manjinska društva, a prvi put je održana 1. prosinca 2007. godine u Domu kulture u Bjelovaru. Kako je od početka bio veliki interes posjetitelja i s godinama sve veći broj izvođača, od 2011. godine održava se u Školsko-sportskoj dvorani 4. osnovne škole Bjelovar. Kroz jedanaest godina sudjelovalo je 46 KUD-ova iz Hrvatske i inozemstva, predstavnika manjinskih i hrvatskih tradicijskih plesova. Zbog velikog broja društava, cilj Češke obeci je zadržati raznolikost i omogućiti svim društvima sudjelovanje, pa svake godine nastupaju druga društva od kojih su neka su redoviti gosti: BKUD *Sevdah* Zagreb –

predstavnik kulturno-umjetničkog društva Bošnjaka, KUD *Darda* iz Darde –predstavnik Roma, KUD *Kalinka* iz Čakovca – predstavnik Rusa, a neka su gostovala samo jednom: KUD *Taras Ševčenko* iz Kaniže – predstavnik Ukrajinaca, KUD *Pelmonostor* iz Belog Manastira – predstavnik Mađara, KUD *Ivan Brnjik Slovak* iz Jelisavca – predstavnik Slovaka. Od 2011. svake godine gostuje i jedan hrvatski KUD: KUD *Matija Gubec* iz Gornje Stubice (2011.), KUD *Bjelovar* iz Bjelovara (2012.), KUD *Elizabeta* iz Jalžabeta (2013.), KUD *Koprivnica* iz Koprivnice (2014.), Folklorni ansambl *Turopolje* iz Velike Gorice (2015.), Hrvatsko seljačko pjevačko društvo *Sljeme* iz Šestina (2016.), HORKUD *Golub* iz Bjelovara (2017.), KUD *Sesvete* iz Sesveta (2018.) i KUD *Mladost Odra* iz Zagreba (2019.). Od godine 2013. svake godine sudjeluje i jedno društvo iz inozemstva čime je manifestacija dobila međunarodni karakter: KUD *Sveti Sava* iz Beograda, Srbija (2013.), Društvo *Buzsaki Boszorkany Neptanc Egyesulet* iz Buzsaka, Mađarska (2015.), KUD *Margarita Tutulani* iz Berata, Albanija (2016.), Ansambl *Bosnia folk* iz Zenice, Bosna i Hercegovina (2017.), Chodský Soubor *Mrákov*, iz Mrakova, Češka republika (2018.) i *Gradsko kulturno-umjetničko društvo Ravangrad* iz Sombora, Srbija (2019.)³².

Slika 12: Sudionici Večeri nacionalnih manjina 2018. godine (Izvor: vlastiti arhiv)

Na ovoj manifestaciji društva se predstavljaju folklorom, zborovima, ansamblima, ali i gastronomijom – u predvorju dvorane društva predstavljaju svoja tradicijska jela, peciva i kolače. Organizacija dobiva financijsku pomoć Bjelovarsko-bilogorske županije i Savjeta za nacionalne manjine Republike Hrvatske, zbog čega je ulaz za posjetitelje besplatan. Manifestacija je zbog svoje lokalne organizacije, a nacionalnog i međunarodnog značaja, jedinstvena u Hrvatskoj (Sitta, 2018., str. 26-32).

Gradonačelnik Dario Hrebak je povodom *12. Večeri nacionalnih manjina* 2018. godine istaknuo: „Glazba, ples i pjesma svugdje se razumiju. Prelaze jezične i sve ostale barijere i stvaraju zajedništvo, učvršćuju međusobne odnose, sklapaju prijateljstva. Osim što promiču

³² Podatci za 2018. i 2019. godinu uzeti sa plakata najave *Večeri nacionalnih manjina*

toleranciju, ovakvi događaji prenose i ime Bjelovara širom države i Europe, a činjenica da u njemu živi čak 21 nacionalna manjina od 22 registrirane u Hrvatskoj daje do znanja da nikako nije slučajno što se Večer nacionalnih manjina održava baš ovdje i nigdje drugdje u Hrvatskoj“.³³

Večer zborova „Zlatna dob“, održava se svake godine, od 2014. Prvih godina se održavala u prostorijama Češke Obeci, a zadnjih godina se preselila u Dom kulture u Bjelovaru zbog veće posjećenosti i potrebe za većim prostorom. Domaćin je zbor Obeci, a uz njega nastupaju brojni drugi zborovi iz županije i šire. Bez obzira što manifestacija nosi naziv *Zlatna dob* jer većina zborova i okuplja stariju populaciju, zadnjih godina se sve više priključuju i mlađe generacije.

*Večer folklor*a se već tradicionalno održava u listopadu nekoliko godina u Domu kulture pod organizacijom Češke obeci Bjelovar, te svake godine privlači sve veći broj sudionika i gledatelja. Večer folklor a 2017. godine bila je posebna i zbog prezentacije projekta MUPIK – mladi u plesu i kulturi, čiji je cilj promicati multikulturalnost, toleranciju, ljubav, toplinu i dobrotu mladih.³⁴ Iz svega što sam nabrojala proizlazi, da nema Čeha i češkog društva u Bjelovaru, njegovi bi stanovnici bili zakinuti za mnoge manifestacije kulturnog i društvenog značaja.

Slika 20: Velika folklorna skupina, skupina *Rozmarynky* i glazbeni sastav *Stari prijatelji Svatováclavská Hryta* Mrákov, Češka, 2019. godine (Izvor: vlastiti arhiv)

³³Službeni glasnik Grada Bjelovara, 12. Večer nacionalnih manjina, 2018. <https://www.bjelovar.hr/vecer-nacionalnih-manjina-2018/> (pristup: 9. veljače 2020.)

³⁴Primjer pozivnice za Večer folklor a. Više na: <https://bjelovar.info/aktualno/dodite-na-vecer-folklor-a-u-organizaciji-ceske-obec-bjelovar/> (pristup: 1. svibnja 2020.)

5. OČUVANJE TRADICIJSKE KULTURE ČEHA

O pojedinim etnografskim karakteristikama Čeha iz Bjelovara teško je govoriti s etnološkog gledišta jer su dolazili iz različitih dijelova Moravske, Češke i Šleske. Uz to, u Bjelovaru je ostalo malo potomaka doseljenih Čeha tijekom 19. stoljeća, dok ih se puno više u Bjelovar doselilo u 20. stoljeću iz različitih naselja iz okolice Bjelovara - Končanice, Hercegovca, Zdenaca, Daruvarskog Brestovca, Dežanovca i drugih. Također, ne možemo se osloniti ni na očuvanje izvornih običaja jer je činjenica da su bjelovarski Česi u Obeci zadržali samo slavlje pojedinih godišnjih praznika – Sv. Nikolu, Fašnik, Silvestrovo, Dožinke (u Češkoj tradicionalne godišnje Žetvene svečanosti) i Božić.

U Bjelovaru Česi svoj nacionalni identitet održavaju i čuvaju kroz članstvo u Češkoj obeci, učenje i prenošenje češkog jezika, očuvanje narodne nošnje (kako u privatnim kolekcijama tako i u Obeci za folklorne manifestacije), sudjelovanje i organiziranje manifestacija i pripremom karakterističnih tradicionalnih jela (npr. *bramborak* - slana palačinka od krumpirovog tijesta, *livance* - male debele palačinke od dizanog tijesta pržene na ulju sa cimetom i šećerom ili *buchte* - kolač od dizanog tijesta punjen pekmezom, makom ili sirom) (Sitta, 2018., str. 40-46).

Zapisnici sa godišnjih skupština, objavljeni članci, a nadam se i ovaj rad, dokazuju da je svako razdoblje (koja sam navela u poglavlju *Češka Obec Bjelovar*) djelovanja Obeci do sad imalo svoju karakteristiku i važnost u doživljavanju i očuvanju češkog podrijetla, nacionalnog identiteta i češkog jezika kao materinjeg. Tome je pridonijelo i održavanje kontakata s matičnom zemljom što je vidljivo iz razglednica, pisama, računa, notnih materijala i gramofonskih ploča, časopisa i knjiga koje se još uvijek čuvaju u privatnim obiteljskim zbirkama ili u fundusu Gradskoga muzeja i Državnoga arhiva u Bjelovaru.

Jedini izvori koji opisuju doseljavanje Čeha su kronike, kratki odlomci, bilješke i opisi autohtonog stanovništva, npr. *Kronika Češke osnovne škole u Hercegovcu*, koju je pisao učitelj Stanislav Sykora ili odlomci u proznim djelima Čeha iz Hrvatskih koji spominju stanje u novoj domovini – podaci o nastambama i okućnicama, životu u zadrugama i opis odjeće. Svi ti podatci dragocjeni su za hrvatsku etnologiju, no nažalost nisu pronađeni nikakvi opisi odjeće u kojoj su se Česi doselili iz stare domovine. Najstarije pronađene fotografije hrvatskih Čeha, sačuvane u privatnim zbirkama pojedinih obitelji, datiraju početkom 20. stoljeća i prikazuju ljude odjevene u svakodnevnu građansku odjeću, a ne u narodnu nošnju (Sitta, 2013., str. 39).

5.1. Tradicijska glazba i ples Čeha u Hrvatskoj

Uz činjenicu da je broj pisanih izvora o području češke glazbe i plesa izrazito oskudan, na češkom jeziku ili uopće ne postoji, smatram da je vrlo važno iskoristiti sve usmene izvore dok još imamo vremena i dok su govornici još živi. Ako se njihovo znanje i sjećanja ne zapišu, bit će bespovratno osiromašen dio prošlosti ovdašnjih Čeha. Zato sam, uz pomoć pronađene literature, pjesmarica, članova Obeci, djelatnica *Središnje knjižnice za češku nacionalnu manjinu u Hrvatskoj* i ravnateljica češke škole i vrtića u Daruvaru, pokušala sakupiti što više podataka.

Tradicijska glazba je „glazba usmene tradicije“ koja se „izvodi i prenosi slušanjem i pamćenjem, a postoji kao umjetnost raznih, uglavnom manjih ljudskih skupina“ (Marošević 2001., str. 409). Marošević ističe i da je to glazba koja je „utkana u život“ zajednica jer je „usklađena sa životom i mentalitetom ljudi koji je stvaraju“, a bila je ili još uvijek jest dijelom obreda i običaja (isto). Danas se rjeđe izvodi jer više nije dio svakodnevnog života pojedinca, nego se njeguje i održava kroz kulturno-umjetnička društva, TV emisije i radio. Obuhvaća više umjetničkih područja: ples, pjesmu, nošnje, glazbu i instrumente. Zbog prepoznavanja važnosti tradicijske glazbe, razvila se posebna muzikološka znanstvena disciplina, etnomuzikologija.

5.1.1. Instrumentalna glazba

Česi su odlični instrumentalisti i posebnu važnost daju njegovanju instrumentalne glazbe, pogotovo puhačkim instrumentima uz pastirske signalne instrumente koji su zadržani u upotrebi od pradavnih vremena do danas. Od 13. stoljeća najrašireniji i najstariji narodni instrument je *dudy* (*kozlik*, *gajdy*, *puklik*, *puki*) - gajde s jednom bordunskom sviralom. Prepoznatljiva je i *fidula*, gudački instrument čiji se pojedini oblici izrađuju još i danas. U Češku je došla i mandolina, koja se kroz godine razvila u instrument srodan citri i bila je u upotrebi u Moravskoj do kraja 19. stoljeća (Kovačević, 1977., str. 396).

Danas u folklornoj glazbi Češke i čeških društava u Hrvatskoj česti su violina, kontrabas (malo manji od orkestralnog), klarinet, oboa, fagot i harmonika. Druga glazbala ograničena su na određena područja: *cymbal* (cimbal – do danas se zadržao u Moravskoj), ili na skupine: *brumle* (drombulje) i *varhdkny* (varijanta flaute) za dječje skupine, *nineru* (organistru) i *ozembouch* za putujuće pjesnike (preuzeli ulični pjevači i prosjaci) i mala prenosiva harfa. Instrumentalni oblici su pretežito periodični (*Hrvatska Enciklopedija – Česi*).³⁵

³⁵ Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=13309>

Puhački orkestri imali su najznačajniju ulogu za ovdašnje pripadnike češke nacionalne manjine jer su odigrali važnu ulogu u očuvanju nacionalnog identiteta, pogotovo na području grada Daruvara i okolice gdje živi najveći broj Čeha. Zahvaljujući njima, očuvala se tradicija sviranja, pjesme i nacionalna svijest. Postojali su i tamburaški, gudački i mješoviti orkestri, no u puno manjoj mjeri pa predstavljaju područje koje još nije dovoljno istraženo. U selima gdje je bilo manje pripadnika manjine, s vremenom je došlo do slabljenja osjećaja nacionalne pripadnosti i asimilacije s domaćim, većinskim stanovništvom.

Prvi puhački orkestri osnovani su 1890-ih, vjerojatno zato što su prve doseljene obitelji pripadale siromašnijem sloju i životni uvjeti na selu su bili najteži. Tek krajem 19. stoljeća dolaze imućnije obitelji, od kojih su neke imale glazbeno znanje i svirale u vojnim puhačkim orkestrima pa su oni najčešće bili osnivači manjih sastava u okviru vatrogasnih društava koji su brojali od šesto do 10 članova i okupljali su obučene glazbenike iz susjednih sela.

Vrhunac djelovanja puhački orkestri imali su između dva rata: osnivale su se besede i vatrogasna društva, a dolazili su kapelnici iz vojnih orkestara (nakon raspada Austro-Ugarske postali su nepodobni u vojsci). Nakon Drugog svjetskog rata puhački orkestri su sve više potisnuti s plesnih zabava pa su nastavili svirati na većim svečanostima i pogrebima. Pozitivne promjene počele su 1972. godine, kada je Čehoslovački savez angažirao instruktora glazbe, uložio novčana sredstva za kupnju novih instrumenata i uniformi i time pokrenuo oživljavanje ovakve glazbe i povećao kvalitetu (Herout, 1999., str. 240-242).

Prethodno je spomenuto da su u povijesti postojali mješoviti češki instrumentalni sastavi. Suvremena inačica jednog takvog sastava su *Stari Prijatelji*. Glazbena skupina *Stari Prijatelji* kao instrumentalna skupina Obeci osnovana da prati folklor i zbor, ali se kasnije osamostalila i danas nastupa i samostalno. U tom smislu, prilagodili su i svoj repertoar koji danas obuhvaća pjesme folklorne skupine, zbora i vokalne skupine, ali i domaće i češke zabavne pjesme koje sviraju na zabavama u Obeci nakon manifestacija, na godišnjim skupštinama, a ponekad i na svojim nastupima u sklopu manifestacija.

5.1.2. Vokalna glazba

Instrumentalna glazba utjecala je i na vokalne oblike. Pjevanje je u češkoj tradicijskoj folklornoj glazbi najčešće jednoglasno, ali i višeglasno uz instrumentalnu pratnju, a modulacije se smatraju posebnošću vokalnog izričaja. Glazba je imala važnu ulogu u životu ljudi i seljaka, a teme variraju ovisno o regiji i svrsi: o svakodnevnom životu, uz rad na polju, o proslavama, za blagdane, vjenčanja i žetvene svečanosti. U vokalnom repertoaru najčešće su lirske ljubavne

pjesme (rijetko epske), ponekad s elementima satire i humora, ali i tuge (*Hrvatska Enciklopedija – Česi*). U najstarije pjesme spadaju obredne novogodišnje pjesme razvijene iz poganskih običaja - *koledy*. Melodije čeških napjeva najčešće su jednostavne, u durskim tonalitetima do tri predznaka, susreću se i stari načini miksolidijski i lidijski, a česti su i motivi od tonova trozvuka, sa skokovima do kvinte. Uz to, pjesme su ritmički slobodnije od instrumentalnih oblika (Kovačević, 1977., str. 396).

Prva istraživanja češke folklorne tradicijske glazbe su s početka 19. stoljeća kada je 1835. godine František Sušil objavio zbirku moravskih pjesama, a 1842. godine Karel Erben je objavio zbirku čeških pjesama.³⁶ S obzirom da nisam pronašla izvorno zapisane pjesme, nego samo prepisane i obrađene u pjesmaricama, moguće je da su pjesme u izvornoj inačici bile kompliciranije, ali su u pjesmaricama pojednostavljene zbog potreba glazbenih društava za koje su bile izdavane.

Najpoznatija pjesmarica hrvatskih Čeha nastala u Hrvatskoj je *Pisničky Čecků v Chorvatsku*. Za nju je pjesme po terenu skupljao i u tri knjižice po abecednom redu obradio Miroslav Císař, što potvrđuje i natpis sa unutrašnje naslovne strane pjesmarice, a većinom su to ljubavne pjesme. Uz pomoć voditeljice *Središnje knjižnice za češku nacionalni manjinu*, Francike Stehne, izdvojila sam nekoliko pjesama koje starije generacije pjevaju i danas i kategorizirala ih po mjestima gdje se izvode. Tako se u Daruvaru najviše izvode pjesme: *Daruvarský kostelíčku* u crkvi, *Hřbitove, hřbitove* u svim selima oko Daruvara na sahranama – tužna i emotivna pjesma, *Ještě je v Daruvaru míra; Má marička neví* govori o majci, a izvodi se u okolici Daruvara, *Slunko jasné* u Gornjem Daruvaru, *V tom podborském poli* govori o radu u polju, a izvodi se u Donjem Daruvaru, *Zahrádko, zahrádko; Pod Leňákem* izvodi se u zaseoku Lenjak kod Daruvara. U Ivanovom Selu se izvode pjesme: *Okolo Pémie* (Ivanovo Selo i danas neki zovu Pemije), *Pemijáckej kostelíčku* koja je posvećena crkvi u Ivanovom Selu, *Přeneš'tastná pemijská silnice* je tužna pjesma, *Ten pemijskej zámeck; V tej pémijskej oudolině* i *Skrz Pémii cesta dlouhá*. U Končanici se izvode pjesme: *Ještě já se podívám; Ty končenský tovaryši; Přeneš'tastná končenská silnice* čija je melodija vrlo slična varijanti iz Ivanova sela, sa par ritmičkih razlika, *Končenský mládenci; V Končenici na rohu* je narodna veselica i *V Končenici, v hustém háji*. U Daruvarskom Brestovu izvodi se *Ty brestovský tovaryši*, a u Trojeglavi *Přes Trojehlavu cesta dlouhá* koja je nastala po pjesmi o Pragu.

³⁶ Podatci su uzeti sa web stranice Hrvatske enciklopedije – Česi, sa središnjom dokumentacijskom ustanovom Institutom za etnografiju i folklor pri Češkoj akademiji znanosti:
<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=13309> (pristup: 9. travnja 2020.)

Od ukupno 171 pjesme iz sve tri knjižice ove pjesmarice izdvajam ovih 22 koje su me se posebno dojmile. Pjesma *Panímáma zlá*, u prijevodu svekrva ljuta, pjeva se na melodiju pjesme *A už je to udělaný*, u svadbenim obredima kada se u ponoć mladenki na glavu stavlja vijenac. Pjesma *Brněnský rybníkář* govori o ribnjaku u gradu Brnu u Češkoj. Pjesma *Když jsem sloužíval* govori o zabranjenoj ljubavi i slugi koji se zaljubio u kćer bogataša. *Nad Prahou* je pjesma o Pragu, njegovim ljepotama i blagodatima. *Nedaleko mlýna* govori o ljubavi lovca i djevojke Marenke. Pjesma *Okolo Vyšehradu* govori u mjestu Vyšehrad, koji je dio Praga, a predstavlja povijesno mjesto na kojem je proročica Libuše pokazala gdje će nastati današnji grad Prag. *Stavěli zedníci* govori o raznim zanimanjima kojima su se ljudi bavili – zidari, tesari itd. *U Brna louka široká* govori o velikoj livadi u gradu Brnu u Češkoj, a melodija i tekst uzeti su iz refrena pjesme *Horácká kola*. *Vdejte mne, matičko* se pjeva kad roditelji udaju kćer. Pjesma *Boleslav* govori o grad Boleslavu u Češkoj. Pjesme *Já mám trakař* i *Pepíku* po tekstem asociraju na slavonski bečarac. Pjesme *Já na vojnu* i *Když jsem na stráži stál* govore o odlasku u vojsku. *Kolíne, Kolíne* je omiljena već 200 godina, a tekst se mijenja ovisno o mjestu u kojem se izvodi. *Na odkopském poli* je pjesma koja govori o poljima u selu Otkopi, iznad Končanice (po tekstu asocira na bečarac), *Přišel Franta mezi Franty* je šaljiva pjesma, a *Šup sem, šup tam* je i danas jako popularna u svatovima. Pjesma *Za tou naší stodoličkou* je danas jedna od češće izvođenih, a govori o tome kako cigani iza štaglja peku rakiju. Pjesma *V tý naší zahrádce* govori o radu u vrtu i molbi kćeri majci da ju ne šalje služiti. U ovoj pjesmarici pronašla sam i pjesmu *Jaké je to hezké* koja se izvodi i u Obeci, a njihovom analizom i usporedbom došla sam do zaključka da su to dvije različite pjesme koje imaju potpuno različitu melodiju, tonalitet, ritam i mjeru, a jedino im je naslov i tekst zajednički.

Jaké je to hezké

1. Ja-ké je to hez-ké, dva ko-vá-fi v-měs-tě, dva ko-vá-fi
na ryn-ku, je-den ko-ně ku-je a dru-hý mi-lu-je
ša-fá-fo - vu Na - nyn-ku, Na - nyn-ku.

2. Vzkázala mně včera šafářova dcera
ze dvorečka, ze dvora,
že bude vyšívat šátek šokanový
do kolečka, do kola.

3. Až tamtudy přijdu, já ji prosit budu,
by mně jeden vyšila,
že je mé sráček zarmoucené všecko,
aby ho potěšila.

4. Kolem našich oken teče voda skokem,
nemohu ji zastavit.
Rozhňeval jsem sobě potěšení moje,
nemohu ho udobřit.

5. Lito je mi, lito pávového perí,
že jsem si ho rozcedral,
ještě je mi líhejč mojí znejmilejší,
že jsem si ji rozhňeval.

JAKÉ JE TO HEZKÉ

1. Ja - ké je to hezké, dva ko - vá - fi v měs - tě, dva a
dva ko - vá - fi na ryn - ku. Je - den mů - že ko - vat
a dru - hý mi - lo - vat ša a ša - fá - fo - vic Andul - ku.

2. Vzkázala mně včera šafářova dcera
ze dvorečka, ze dvora,
že bude vyšívat šátek, vyšívaný všecek,
dokolečka, dokola.

3. Neber si, synočku, ze dvora dceročku
ze dvorečka, ze dvora,
oni má sušímečky usouraný všecky,
dokolečka, dokola.

Slika 28: Lijevo – verzija iz pjesmarice, desno – verzija iz Obeci

Pjesmarica Karel Lédl: *Zpěvník pro čas vánoční* sadrži božićne pjesme od kojih sam izdvojila neke koje se izvode i u Hrvatskoj: *Dobry král Václav*, *Kyrie eleison*, *Tichá noc*, *svatá noc*. Uz njih, još se pjevaju i pjesme: *Pochválen Pan Ježíš Kristus* i *Pásli ove Valaši* koja je preuzeta iz Češke i obrađena, a govori o pastirima i rođenju Isusa, a *Velkonoce nastaly* pjeva se za Uskrs.

Za djecu postoje brojne pjesmarice, a ja sam u *Središnjoj knjižnici za češku nacionalnu manjinu* pronašla nekoliko njih, te izvukla i usporedila sa pjesmama koje se (najčešće uz koreografije) pjevaju u folklornim sekcijama Češke obeci Bjelovar. To su pjesmarice: *Veselá kopa*, *Zpívánky*, *Krásná pasačka*, *Písnička 1. i 2.* – *Zpěvník pro 1. i 2. stupeň základní školy*, *Zpěvniček pro nejmenši* i *Zpěvník Tancovala žízala*.

Pjesmarica *Zpívánky* sadrži 98 dječjih pjesmica koje je odabrao i aranžirao pijanist i skladatelj Radim Linhart 2006. godine, a namijenjena je osnovnoj školi. Ilustracije je napravila Martina Poš, a tekstovi narodnih pjesama snimljeni su prema verziji predstavljenoj u istoimenom programu Češke televizije, kako je navedeno na unutrašnjoj naslovnoj strani. U ovoj pjesmarici pronašla sam tri pjesme koje se pjevaju i plešu uz koreografije u maloj folklornoj skupini Obeci: *Kalamajka*, *Já jsem muzikant* i *Prší, prší*. Pjesma *Kalamajka* razlikuje se po tonalitetu i zadnje dvije strofe: u pjesmarici tekst glasi *Kterou si vzal za ženu? Pasterovic Mařrenu!* i u C-duru je, a u verziji iz Obeci *Vzal si ženi Elišku, v roztrhaném kožíšku* i u D-duru je. Pronašla sam i pjesmu naslova *Na tý louce zelený* koja je tekstem identična pjesmi *Myslivecka* koji izvodi velika folklorna skupina obeci, no sve drugo je različito: *Myslivecka* je u 2/4 mjeri, u D-duru, a *Na tý louce zelený* u 3/4 mjeri i u A-duru, melodija je skroz različita i nekoliko riječi: kamizolka/mylivecka, zelená/halená.

Krásná pasačka je pjesmarica koja obuhvaća 133 poznate narodne pjesme s melodijskim linijama najčešće u dvoglasju (ili rjeđe jednoglasju) sa stihovima i oznakama za akorde, A ilustracije je 1993. godine napravio Pavel Langhans. Sadrži pjesme donesene iz Češke, a njih četiri se pjevaju i u Obeci: *Jaké je to hezké*, *Jináč není posvícení*, *Na tý louce zelený* i *Písnička Česká*. *Na tý louce zelený* iz ove pjesmarice melodijom i tekstem je ista kao i verzija iz pjesmarice *Zpívánky*, ali u ovom slučaju u D-duru kao i verzija iz Obeci. Ako uzmemo u obzir da su verzije *Jaké je to hezké* iz ove pjesmarice i iz obeci potpuno identične melodijom, ritmom, tekstem, pa i ilustracijom uz pjesmu, vjerojatno su voditelji ovu pjesmu pronašli upravo u ovoj pjesmarici i uvrstili je u repertoar velike folklorne sekcije. *Jináč není posvícení*, pjeva se uz koreografiju u velikoj folklornoj skupini Obeci i jedina razlika je što je verzija iz Obeci u 6/8 mjeri, a verzija iz pjesmarice u 3/4. *Písnička Česká* razlikuje se jedino po tonalitetu, ova verzija je u A-duru, a verzija iz Obeci u B-duru.

Zpěvníček pro nejmenší je pjesmarica namijenjena tetama u vrtiću (kao što je i navedeno na unutrašnjoj naslovnoj strani) i sadrži 27 jednostavnih jednoglasnih pjesmica za djecu vrtićke dobi uz jednostavnu klavirsku pratnju kojoj se mogu dodati dječji instrumenti iz Orffove instrumentacije po vlastitom izboru. Pjesme su donesene iz Češke, a u njoj nisam pronašla ni jednu pjesmu koja se pjeva u Obeci.

Zpěvník Tancovala žížala je pjesmarica za koju su glazbeni aranžman napravili Radim Linhart i Ivan Umáčený, a ilustracije je napravio Luboš Grunt. U pjesmarici je navedeno da se tekst bilježi prema izgovoru uz melodiju sukladno narodnoj tradiciji i da neka neće odgovarati pravilima češkog pravopisa. Od 36 pjesama koje sadrži pronašla sam tri pjesme koje izvodi mala folklorna sekcija: *Kolo, kolo mlýnský, Prší, Prší* i *Kalamajka mik, mik, mik* i identične su verzijama iz Obeci. Uz pjesmaricu se nalazi i CD koji sadrži sve pjesme kao i pjesmarica, a izvodi dječji pjevački zbor *KOŤATA*, pod vodstvom dirigentice Eve Koupilove. Asistirala je Lenka Béréšová, a sudjelovali su i gosti: Magda Malá, Petr Dopita i Anička Dopitová.

Písnička 1. i 2. – Zpěvník pro 1. i 2. stupeň základní školy su dvije knjige pjesama namijenjene kao dopuna udžbenicima glazbenog obrazovanja za 1. i 2. razred devetogodišnje osnovne škole, a mogu se koristiti i kao nastavno sredstvo u osnovnim umjetničkim školama, s tim da je izbor pjesama prepušten želji učitelja. Pjesme su donesene iz Češke, s različitim autorima glazbe i teksta koji su navedeni iznad svake pjesme (ako su poznati), a napisane su za jedan glas (uz par iznimki, npr. pjesma *Jo ti povidam*), gitaru i dvije flaute, ali melodijske linije mogu svirati i drugi instrumenti (violine, klavir itd.). Pjesmarica *Písnička 1.* sadrži 192 pjesme u tri dijela: narodne, umjetničke i božićne pjesme. Pronašla sam 6 pjesmama zajedničkih s Obeci: *Já jsem muzikant, Jináč není posvícení* (identična kao iz Obeci), *Kalamajka* (identična kao iz Obeci), *Na tý louce zelený* (identična kao u pjesmarici *Krásná pasačka*), *Prší, Prší, To je zlaté posvícení. Já jsem muzikant* iz ove pjesmarice je u D-duru, a po svemu drugome je ista kao i u pjesmarici *Zpívánky* koja se pjeva u Obeci i u F-duru je. U pjesmi *Prší, Prší* razlikuje se tekst: *Prší, Prší, len sa leje, nezatváraj, milá, dvere, milá má, duša má, nezatváraj pred nama*, u usporedbi s verzijom iz pjesmarice *Zpěvník Tancovala žížala* i *Zpívánky*: *Prší, Prší, jen se leje, kam, koničky, pojedeme, pojedeme na luka, až kukačka zakuká* i ova se verzija pjeva u maloj folklornoj skupini Obeci. Pjesma *To je zlaté posvícení* pjeva se uz koreografiju u velikoj folklornoj skupini kao nastavak pjesme *Jináč není posvícení*, a ova verzija odgovara verziji iz Obeci. Pjesmarica *Písnička 2.* sadrži pjesme kroz povijesna razdoblja, crkvene pjesme i popularne jazz, pop i rock pjesme i s obzirom na to nisam pronašla niti jednu pjesmu koja se pjeva u Obeci, što je slučaj i sa pjesmaricom *Veselá kopa*.

Analiza navedenih pjesmarica i pjesama te njihova usporedba s pjesmama iz Obeci potvrdila je opise i karakteristike iz literature i dovela me do zaključka da je većina pjesama u duru, većinom su jednoglasne, s jednostavnom melodijom, sa skokovima do kvinte i čestim rastavljenim akordima. U većini slučajeva pronašla sam minimalne razlike među istim pjesmama u različitim pjesmaricama (osim kod pjesme *Jaké je to hezké*), a razlog tomu vjerojatno je usmena predaja, prenošenje s koljena na koljeno i zapisivanje na terenu.

Uz pomoć odgajateljice Željke Zadro³⁷ izdvojila sam nekoliko pjesmica koje se najčešće pjevaju u *Češkom dječjem vrtiću Ferde Mravenca* u Daruvaru: *Skakal pes* (pronašla sam u pjesmaricama *Písnička 1.* i *Zpívánky* u C-duru, *Zpěvník Tancovala žížala* u D-duru), *Já mám koně* (pronašla sam u pjesmaricama *Zpívánky* u C-duru, *Písnička 1.* u D-duru i *Zpěvník Tancovala žížala* u F-duru), *Já jsem muzikant, Když jsem já sloužil* (pronašla sam u pjesmaricama *Zpívánky* i *Písnička 1.* s minimalnim razlikama u ritmu), *Kočka leze dírou* (pronašla sam istu verziju u pjesmaricama *Zpívánky* i *Zpěvník Tancovala žížala*), *Kalamajka, Krávy, krávy* (autora Zdenke Svěrák i Jaroslava Uhlířa), *Gronská písnička* (autora Jaromíra Nohavice), *Není nutno* (autora Zdenke Svěrák i Jaroslava Uhlířa), te pokretne igre s pjevanjem: *Kolo, kolo mlýnsky, Zajíček ve své jamce, Byl kulatý dvoreček, Čižeček* i *Na Elišku*, koje po riječima odgajateljice djeca jako vole. Zajedničke s repertoarom Obeci su pjesme *Já jsem muzikant, Kalamajka* i *Kolo, kolo mlýnsky* koje sam već spomenula.

Uz to, donosim i popis koji sadrži većinu pjesama koje pjeva mala folklorna skupina Obeci: *Já jsem muzikant* i *Prší, prší, Školacká, Kolo mlynski, Kalamajka mik, Moje mančo, Stoji vrba košata, Hlava ramena.*

Zbor Češke obeci Bjelovar danas pjeva brojne češke, ali i hrvatske, strane i klasične skladbe, ovisno o prigodi. To su: *Když jsem šel od vás, Pekla vdolky* (vdolky je tipična češka slastica u varijantama sir-mak, sir-orah i samo sir), *Rybářova dcera, Česká písnička, Jarabáček, Bílé konvalinky, Pletla v kytku rozmarýnku, Byla noc krásna, Včera neděle byla, Nedaleko od Trenčína, Červená sukýnka, Andulko šafářova, Hospůdka, Napij se bratříčku, napij, Nemelem, nemelem, Šly panenky silnicí, Na Pankráci, Mysliveček, Tancuj, tancuj, vykrúcaj, Vltavo, vltavo, Na tu svatú Katerinu, Ta slepička kropenatá, Pětatřicátníci*³⁸. Trenutno uvježbavaju program: *Sosedova Rega Dimo Dobeži, Proč bychom se netěšili, Zima bylo, blato bylo, Jarabáček, Po starych zámeckých schodech, Česká písnička*, L. van Beethoven: *Oda radosti* iz IX. simfonije, *Lijepa naša domovino* i *Jesen stiže, dunjo moja*. Većinu nota sakupila je, obradila

³⁷ Razgovor s odgajateljicom vođen je putem maila 27. ožujka 2020.

³⁸ Razgovor sa članicom zbora Jadrankom Čleković vođen je putem maila 25. ožujka 2020.

i zapisala upravo sadašnja voditeljica zbora profesorica Vesna Šoš, a njezini se rukopisi koriste i danas. Za vrijeme pisanja ovog rada sakupila sam, obradila i prepisala u program *Sibelius* sve rukopise folklornih pjesama koje sam pronašla u Obeci, te su sada dostupni u pdf formatu u arhivu društva (primjer na str. 70).

Vokalna skupina danas samostalno izvodi češke pjesme: *Hrach sa mi neurodil*, *Komáři se ženili*, *Cikáne černý*, *V čechách tam já jsem zrozena*, *Hřbitove*, *hřbitove*, *Švestková alej*, hrvatske pjesme: *Sosedova Rega*, *Sinoć kad san ti proša*, *Jesen stiže dunjo moja* te kao pratnja folkloru pjevaju pjesme: *Čardaš*, *Chmelička*, *Chmeli*, *Jináč není v posvícení*, *Stryc a tetka*, *Myslivecka*, *Jaké je to hezké*, *Horácká kola* i druge.

S obzirom da većina članova Obeci nije glazbeno pismena, pjesme najčešće učimo uz pomoć snimljenih video ili audio isječaka. Prethodno s voditeljem prođemo tekst kako bi naučili sve riječi pravilno izgovarati, pošto većina članova nisu Česi i ne poznaju češki jezik.

5.1.3. Folklorni plesovi

Narodni ili folklorni plesovi prikazuju povijesne, kulturne i društveno-gospodarske osobitosti određenog kraja. Folklor je često dio raznih društvenih događaja te na taj način ima značajnu društvenu ulogu jer okuplja pojedince i skupine. U povijesti je često bio dio rituala, s magijskom ulogom, obilježavao određene datume u godini i bio dio scenske izvedbe uz razne rekvizite. I danas su plesovi često obrednog karaktera uz važne datume u godini ili običaje (npr. vjenčanja, blagdani), uz rad ili za zabavu. Hrvati su tako, uz svoju tradiciju, s vremenom prihvatili i plesove brojnih drugih tradicija pa tako i čeških: *mazurka*, *polka*, *valcer* i sl. Od kraja 19. stoljeća srednjoeuropski utjecaji očiti su u prihvaćanju plesova u paru (Zebec 2001., str. 441). Narodni ples proučava etnokoreologija, specijalizirana znanstvena disciplina koja istražuje folklorni ples, ritmičke i plesne igre te plesne običaje, a bavi se dokumentiranjem, skupljanjem, analiziranjem i tumačenjem plesova.

S obzirom na glazbenu pratnju folklorni plesovi mogu biti bez pratnje (npr. *nijemo kolo* iz dinarske Hrvatske), uz vokalnu pratnju (pjevana kola) ili uz vokalno-instrumentalnu pratnju (*drmeš* iz Slavonije). Većina čeških plesova spada u treću skupinu i izvode se uz vokalno-instrumentalnu pratnju, dok su rijetki samo instrumentalni. Prema broju i držanju plesača plesovi mogu biti solo, u paru, trojkama, četvorkama i grupno u kolu (*Hrvatska enciklopedija* – Narodni plesovi).³⁹

³⁹ Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=43000> (pristup: 21. ožujka 2020.)

Češke plesne melodije su brze i pokretne, temeljene na tonici i subdominanti, a tijekom 19. stoljeća popularizirali su se neki gradski plesovi i zadržali se do danas: *mazurka*, *menuet*, *polka* i *valcer*. Ritamska struktura plesnih melodija jednostavnija je od vokalne glazbe, u dvodobnoj, trodobnoj (*sousedská*, *valcer*, *rejdivák*, *mazurka*, *furijant*), četverodobnoj (*vrták*, *obkročák*, *skočná*) ili rijetko u promjenjivoj mjeri (*mateniky*) (Kovačević, 1977., str. 396). Prepoznatljiv je i *Slovački verbuňk*, improvizirani ples koji izvode muškarci u Južnoj Moravskoj, jednoj od 14 čeških pokrajina, u prijevodu znači „regrutacija“, a prikazuje opraštaj prije odlaska u vojsku. Od 2005. godine dio je UNESCO-voeg *Popisa nematerijalne svjetske baštine u Europi*.⁴⁰

Postoje još brojni plesni koraci po kojima su češke koreografije karakteristične u odnosu na druge folklorne skupine: *polka*, *valcer* (dva najčešća), *zvedačky*, *otáčky*, *poskočni*, *kvapik*, *mazurka* i brojni drugi, a svi oni sadržani su i u koreografijama folklornih skupina Češke Obeci Bjelovar. Navedeni koraci nisu jedini u češkim tradicijskim koreografijama, pa je ovo samo kratak pregled karakterističnih i najčešćih koraka koji su baza većine.

Slika 29: Završetak plesa *Já mám holku – zvedačky*, *Vonička* Daruvar, 2019. godine (Izvor: Grad Daruvar Službena stranica⁴¹)

Polka je, uz *valcer*, najčešći i najpoznatiji korak u češkim koreografijama, u dvočetvrtinskoj mjeri, živog karaktera, a pleše se po krugu u paru otvorenog držanja ili *soudkové* - u bačvi). Uz polku je povezan i *zvedačky*, element sa nizom varijanti, označava podizanje partnerice u zrak sa skvrčenim ili ispruženim nogama, na partnerovu natkoljenicu ili rame, a izvodi se između polki ili polke i *opkročaka*. *Opkorčak* znači opkoračiti partnera u

⁴⁰ Dostupno na: <https://ich.unesco.org/en/lists> i https://www.unesco-czech.cz/slovacky-verbunk/predstaveni/#page_start

⁴¹ Preuzeto sa:

<https://www.facebook.com/1490201061243030/photos/pcb.2449045855358541/2449044692025324/?type=3&theater> (pristup: 23. veljače 2020.)

rotaciji po krugu, u ritmu polke, najčešće s držanjem u bačvi. *Valcer* je poznat i u Hrvatskoj, u tročetvrtinskoj mjeri, s naglaskom na prvu, u paru i rotaciji po krugu, u otvorenom držanju, često uz *otáčky*: okretanje djevojke ispod partnerove ruke dok partnerica slobodnu ruku drži u boku ili pridržava suknju. *Kara* je korak koji se izvodi zamjenom mjesta partnera uz lagano naginjanje na unutarnju stranu pri kojem partnerica drži suknju. *Poskočni korak* je brz i živahan i izvodi se u raznim varijantama, s podizanjem nogu u koljenu naizmjenice pod kutom od 90 stupnjeva uz rotaciju ili ravno po plesnom smjeru s mekanim doskokom. *Mazura* ili mazurka je korak u tročetvrtinskoj mjeri, a sastoji se od dijagonalnog koraka s naglašenim udarcem o pod, pri kojem se druga noga odbija i dva kratka poskoka na vanjskoj nozi s drugom nogom lagano odignutom od tla, a pleše se solo i u paru. *Kvapik* je najjednostavniji korak i najpoznatiji iz plesa *Horácká kola*, brz i živahan, označava pomicanje bočno po krugu u plesnom smjeru, uz povlačenje noge za nogom, uz moguće mijenjanje smjera uz *dup* - udarac, tijela lagano nagnutog prema centru kruga, a može se izvoditi u paru otvorenog držanja ili grupno po krugu u kolu držeći se za ruke koje su ispružene jer drže razmak između plesača.

Najčešća formacija u češkim koreografija je krug, bilo u paru ili solo, a plesati se može u plesnom smjeru (suprotno od kazaljke na satu) ili rjeđe suprotno plesnog smjera. Držanje može biti otvoreno (standardno držanje u paru), zatvoreno (držanje u bačvi pri kojem su partneričine ruke partneru na ramenima, a njegove partnerici na lopaticama) ili *křížové drženi* (križno držanje naprijed ili na leđima). Druga česta formacija je polukrug, otvoren prema publici, sastavljena od parova ili solo plesača. Slična formacija je u obliku slova V, koja može biti okrenuta prema publici ili od publike (primjer početak plesa Čardaš). I uz to, formacija linije, u svim smjerovima na pozornici, a može ih biti i više od jedne.

Danas se koreografije uče na tri načina: za pojedine koreografije dolaze koreografi iz Češke u određenu besedu i određenu folklornu skupinu uče koreografiju njima namijenjenu, pojedine koreografije su besede *posudile* iz drugih beseda ili preuzele sa interneta, ili su koreografije zapamtili stariji članovi i onda godinama prenosili na mlađe i na taj način su se očuvale. Ovaj posljednji način je i najrjeđi djelomično zato što je bez potrebnog znanja bilo izrazito teško zapisati koreografiju u doba kada nije bilo tehnologije i koreografija se nije mogla tako jednostavno snimiti kao danas da bi se sačuvala. Uz koreografije uče se i češke pjesme, a na način koji sam opisala u prethodnom poglavlju.

Češki folklorni plesovi koje folklorne sekcije beseda plešu u Hrvatskoj većinom nisu tradicijski plesovi doneseni iz bivše domovine, nego autorska tvorevina koreografa (većinom iz Češke) napravljena za određenu folklornu sekciju, ili preuzeta od neke druge sekcije. U početku su se time amaterski bavili učitelji, ali pošto je većina beseda prepoznatljiva po

aktivnosti folklornih sekcija, uložen je trud da se poboljša njihova kvaliteta. Na zahtjev Češke obeci, Savez Čeha im je u goste od osamdesetih godina prošlog stoljeća do danas dovodio nekoliko stručnih koreografa iz Češke i Hrvatske, pa time i nove koreografije, kako bi obogatili svoj plesni repertoar, održali, napredovali i obogatili sekcije i podučili voditelje, a današnji voditelj Daniel Srdić spominje osmero najvažnijih.⁴² To su: Eva Zetova, Marie Bušova, Kristina Kvapil, Milo Brnjik, Josip Souček, Jan Sekanina, Zdenka Jelinek i dvadesetogodišnja suradnja sa Lenkom Homolovom. Neki od njih i danas dolaze (Eva Zetová, Milivoj Brtník, Jiří Souček) jednom ili dva puta godišnje na nekoliko tjedana u Hrvatsku i obilaze besede s kojima rade dva, tri dana preko vikenda održavajući višesatne probe. Plesače to posebno veseli, jer dolazak koreografa znači i novu koreografiju, što uvijek stvara posebnu euforiju i uzbuđenost. Često različite koreografije imaju posebnu temu (najčešće o svakidašnjem životu na selu, zanimanjima, ljubavi, šaljivim situacijama u obliku scenskih igara) i zahtijevaju različite nošnje (pa je na jednom nastupu potrebno presvlačenje) ili uključuju rekvizite, npr.: drvena obuća, grablje, metle, uže, kitice cvijeća, pekarski proizvodi, krigla s pivom i imitiranje raznih pokreta vezanih za zanimanje (šivanje, kovanje).

Slika 30: Ples *Hrábě* (Izvor: vlastiti arhiv)

Danas, svrha voditelja sekcije je da održi izvođenje plesova i spriječi njihovo zaboravljanje, pronalazi i obučava nove članove, dogovara i organizira nastupe, ali i da osmišljava svoje koreografije (najčešće u malim folklornim sekcijama). Uz to, za nastup su još potrebne i nošnje, koje su također briga i odgovornost voditelja. Glazba za folklor uglavnom se pronalazi na internetu ili posuđuje od kolega i drugih beseda, te obrađuje za sastav Stari prijatelji. Zbog nemogućnosti organiziranja glazbenih skupina i njihovog nedostatka, dječje sekcije rijetko imaju mogućnost i privilegiju nastupati uz „živu“ glazbu, pa nastupaju uz audio snimke. Čak i neke odrasle folklorne skupine nemaju glazbenu pratnju, a pošto je prosjek

⁴² Razgovor s voditeljem vođen je 15. siječnja 2020.

godina naše glazbene sekcije oko 70, svake godine smo sve više zabrinuti i zahvalniji na njihovom trudu.

Primjer plesova velike folklorne skupine uz vokalno-instrumentalnu pratnju su: *Čardaš* (mazurka), *Chmeličku*, *Chmeli* (valcer), *Jináč není v posvícení* (valcer), *Stryc a tetka* (polka), *Myslivecka* (polka), *Mlynáři* (zvedačky), *Hrábě*, *Pekeři*, *Rybáři*, *Dožínková scéna* (za otvorenje Žetvenih svečanosti), *Jaké je to hezké* i *Horácká kola* (kvapik, plešu ga sve besede zajedno kao finale Žetvenih svečanosti). S druge strane, postoje i plesovi koji su samo uz instrumentalnu pratnju: *Sousedska* (valcer), *Já mám holku*, *Vrtak* i drugi.

Od dječjih plesova najčešće se plešu: *Kalamajka mik*, *Honziček stratil skok*, *Cibulenka*, *Zlatá brána*, *Trojka*, *Kolo mlynski*, *Stoji vrba košata*, *Hlava ramena*, *Moje manča*, *Školacká*, *Prší, prší*, *Já jsem muzikant* i druga.

5.2. Češka narodna nošnja

Tradicionalna odjeća – narodna nošnja – jedan je od najvažnijih i temeljnih izraza nacionalne pripadnosti određenom narodu. Ako nismo dosad, sumnjam da ćemo ikada saznati u kakvoj je odjeći u Ivanovčane krajem 18. stoljeća doselilo onih prvih 14 obitelji iz Hradca Králové. Uzimajući u obzir fotografije čeških društava iz razdoblja nakon I. svjetskog rata, u doba utemeljenja najvećeg broja čeških društava, prepoznatljivo je da su plesači nosili i nastupali u nošnji koja je zadržala naziv, ali i izgled, uz par varijacija, sve do danas.

43

Slika 22: Učenice Masarykove škole (Sitta, 2018., str. 40 – Izvor: Državni arhiv Bjelovar)

Riječ je o nošnji *kyjovskog* kroja, koji je ime dobio po gradiću Kyjovu iz Južne Moravske. Još uvijek nemamo točan podatak zašto su hrvatski Česi odabrali baš ovu nošnju od

⁴³ Vjerojatno najstarija fotografija koja prikazuje učenice Masarykove škole u češkoj nošnji oko 1933. godine. Nošnja prva s lijeva odgovara kyjovskoj nošnji, a druge su pojednostavljene i teško im je odrediti pripadnost.

svih čeških i moravskih pokrajina iz kojih su dolazili i prihvatili je kao svoju *češku* nošnju, i vjerojatno to nikada nećemo saznati.

Ako usporedimo izvornu kyjovsku nošnju iz Južne Moravske s kyjovskom nošnjom hrvatskih Čeha u Obeci, očito je da je ova druga jednostavnija i da se pojedini dijelovi razlikuju. Uz to, samo ženska nošnja po izgledu većinom odgovara izvornoj kyjovskoj nošnji. S druge strane, muška nošnja se jako razlikuje jer sadrži žute hlače do koljena i visoke čizme pa je time sličnija nošnji Južne Češke (izvorna muška kyjovska nošnja sadrži crne hlače). Nažalost, nisu ostali sačuvani dijelove zimske odjeće (kabanice, kaput) ni varijanta svakodnevne ili radne nošnje. Uz to, ne postoji posebna verzija dječje nošnje nego je ona jednaka kao i nošnja za odrasle, niti postoji posebna verzija radne, svakodnevne i svečane nošnje. S obzirom na to, predsjednica Miruška Lončar kaže da je Obec bila prisiljena za određene plesove (uz pomoć literature, fotografija i starijih članova) osmisliti i sašiti radne i svakodnevne nošnje, jer određene plesove nije bilo prikladno plesati u svečanoj nošnji (npr. *Hrábě, Pekaři* itd.).

Za opis nošnje hrvatskih Čeha poslužile su mi nošnja iz sela Hercegovac i nošnje gospođe Raduške Malek. Radmila (Raduška) Malek (djevojački Vaničkova) rođena je 1944. godine u Končanici. Ona kaže da je oko 1950. godine primjer izvorne ženske nošnje iz 1910. godine dobila na poklon od svog strica Zdenka Maleka (nakon Drugog svjetskog rata reemigrirao je u Češku). Na temelju te nošnje, oko 1975. godine, za svog sina Jaru i kćer Vlatku prema izvorniku je rekonstruirala mušku i žensku dječju nošnju jer su tada plesali u folklornoj skupini Češke obeci Bjelovar. Uz to, 2010. godine sašila je malu nošnju za djevojčicu starosti do tri godine (Sitta, 2018., str. 41-45). Za potrebe izložbi i manifestacija predsjednica Miruška Lončar oko 1975. godine sašila je malu kyjovsku nošnju za lutku.

Slika 23: Nošnje Raduške Malek (Sitta, 2018., str. 42 – Izvor: obiteljski album R. Malek - sin Jaromir i kćerka Vlatka Malek Radojčić i djeca Vjera Malek, Ivan i Helena Radojčić)

Ova usporedba s izvornom nošnjom napravljena je na temelju ženske izvorne nošnje Raduške Malek iz 1910. godine (u daljnjem tekstu *replika*), izvorne nošnje Češke besede iz Međurića (koja je jedina kupljena u Češkoj i zaslugom obitelji Vanjiček i Vahovec 1974. godine dovezena u Međurić⁴⁴) i nošnje koju trenutno koristi velika folklorna skupina *Češke obeci Bjelovar*.

Ženska nošnja se sastoji od bijele košulje sa širokim uštirkanim rukavima dužine ispod lakta koji se naberu i zavežu bijelom trakicom iznad lakta. Dok je u izvorniku i replici donji dio rukava ukrašen ornamentom koji je izvezen crnim koncem s crnom čipkom širine od 3 do 5 cm prišivenom na rubove rukava, košulja nošnje koja se danas koristi u Obeci je potpuno bijela sa jednostavnom bijelom čipkom na rubovima rukava i na ovratniku. Razlog tomu je, kako kaže gospođa Malek, da bi košulju mogli koristiti u kombinaciji za druge nošnje i nedostatak osobe sa adekvatnim znanjem koja bi sašila veći broj takvih košulja. U Obeci se na košulju stavlja crni prsluk izvezen cvjetnim ornamentima koji se kopča gumbićima ili veže crvenom uskom trakicom dok je u izvorniku i replici prsluk (*kordulka*) izrađen od crvene svilene tkanine sa našivenom bijelom ili zlatnom tkaninom sličnom brokату s reljefnim ukrasima i kopča se zlatnim gumbima. Na prsluk se ispod vrata stavlja bijela marama ukrašena cvjetnim ornamentiranim vezom od crnog konca, sa prišivenom crnom čipkom na rubovima, a na prsima se kopča brošem za košulju kako se ne bi pomicala u plesu. Suknja je crvene boje, dužine iznad koljena, ispod koje se nose tri ili četiri podsuknje različite duljine tako da je najdonja najkraća, a svaka sljedeća malo dulja – izvorniku je jedna podsuknja prišivena uz suknju (*sukně a spodnice*). Razlika u suknji je u tome što je izvorna i replika ukrašena bijelim cvjetovima raspoređenim po faldama (naborima), a u verziji iz Obeci je crvena boja tamnija, a donji rub je ukrašen sa dvije vodoravne paralelne crne linije od svilene trake širine oko centimetra i bez falda. Ovakvu suknju imala je većina hrvatskih Čehinja osim nekoliko beseda koje su pronašle i kupile crvenu tkaninu ukrašenu cvjetićima. Krajem 2019. godine Obec je prikupila novac, kupila materijal i dala šivati nove suknje po uzoru na izvornik i repliku. Na suknju se stavlja crna pregača (*zastěra, fěrtoch*) ukrašena izvezenim cvjetnim ornamentom, a na donji rub prišivena je bijela (ili rijetko kremasta) čipka - za razliku od izvorne pregače na čiji je rub prišivena čipka na batiće (*paličkovana krajka*). Oko struka se u mašnu veže široka traka sa ručno izvezenim cvjetovima u raznim bojama (plava, žuta, crvena, bijela) širine oko 5 cm. Na noge djevojke oblače tanke crne *najlonke* (elastične čarape). Obuću izvorne nošnje čine

⁴⁴ Preuzeto sa: <http://meduric.ceska-beseda.hr> (pristup: 1. travnja 2020.)

crne visoke čizme visine malo ispod koljena, koje se koriste i u Obeci, uz crne niske cipele s petom oko 4 cm. Izvorno su na glavi udate žene nosile bogato ukrašene kapice kao statusni simbol, a Sitta (2018., str. 41) tvrdi da nisu sačuvane i za to napominje dva razloga: da su hrvatski Česi svoju kyjovsku nošnju nosili isključivo u svečanim ili folklornim prigodama (a ne svakodnevno) i da su u besedama većinom plesali mladi, među kojima i djevojke koje nisu bile udate pa time nisu ni nosile oglavlja udatih žena, nego su na glavi samo vezale satensku traku crvene boje, traku ukrašenu cvjetićima (*stuha*) ili cvjetni vjenčić. S druge strane, od gospođe Raduške Malek sam saznala da je uspjela sačuvati izvornu kapicu bogato ukrašenu perlicama i vezenim cvjetićima, staru preko 100 godina, koju mi je i pokazala i posudila na fotografiranje i prema kojoj su ona i njezina sestra izradile nekoliko replika koje posuđuju djevojkama iz Obeci za posebne prilike (npr. *Revija narodnih nošnji*, *Dani češke kulture*, *Večer nacionalnih manjina* i tako dalje).⁴⁵ Zahvaljujući njihovom trudu i preciznosti, izvorna kapica i replika su gotovo identične, s vrlo malim razlikama koje su najviše vidljive u obliku duguljastih perlica jer su na izvornoj kapici korištene staklene perlice ručne izrade kakve se danas više ne rade i ne može ih se kupiti, a zamijenjene su najslabijima dostupnima. Kosa je najčešće skupljena na potiljku u rep ili punđu, a zbog nedostatka kapica, u Obeci se danas najčešće na glavi nosi cvjetni vjenčići koje su izradile članice velike folklorne skupine i zbora.

Slika 24: Lijevo - izvorna kapica i desno - replika gospođe Malek (Izvor: vlastiti arhiv)

Muška nošnja je jednostavnija od ženske i sastoji se od bijele košulje (*košile*) koja je u izvorniku s prednje strane ukrašena izvezenim šarenim cvjetnim ornamentima, a košulja koju danas koristi Obec je jednobojna bijela bez ornamenta (razlog tomu je isti kao i kod ženske košulje). Izvorno se na košulju oblači crni prsluk koji se kopča gumbima, a u slučaju nošnje iz Obeci i replike prsluk je crvene boje i do polovice se kopča zlatnim gumbima, sa kiticom

⁴⁵ Razgovor s gospođom Malek vođen je 28. veljače 2020.

cvijeća na prsima s lijeve strane. Hlače su u izvorniku žute boje, do ispod koljena, a rubovi hlača (*kalhoty*) se ugraju u visoke čizme dužine do ispod koljena. Jedina je razlika što su kod replike i nošnje iz Obeci hlače smeđe boje sa zlatnim ornamentima. Na glavi se u izvorniku nosila kapa (*čepice*) slična toki vjerojatno od kratkodlakog krzna, crnih stranica i žutog tjemena od iste tkanine kao i hlače sa prišivenim crnim gumbom u sredini kao ukras. Muška kapa danas nije opstala kako ni kod replike tako ni u Obeci. Prijašnja varijanta muške nošnje iz Obeci sadržavala je crni ili svijetlo smeđi prsluk i crvenu cvjetastu maramu koja se vezala oko vrata.

Slika 25: Lijevo - primjer muške i ženske *kyjovske* nošnje ČOB i desno - primjer muške nošnje sa crnim prslukom (Izvor: vlastiti arhiv)

U posljednjih dvadesetak godina na manifestacijama plesači beseda najčešće nastupaju u stiliziranim i pojednostavljenim nošnjama iz različitih izvora pa je teško odrediti kojoj izvornoj nošnji i području Moravske ili Češke pripadaju. Prilikom predstavljanja beseda često se navodi da plesači plešu u „češkoj“ nošnji, što je pogrešno jer ”češka” nošnja ne postoji, kao što ne postoji ni „hrvatska“ nošnja nego nošnje imaju nazive regionalnih područja kojim pripadaju (slavonska, bilogorska i tako dalje).

U Češkoj Obeci Bjelovar postoje još tri tipa ženskih stiliziranih radnih nošnji sašivenih za potrebe društva i koreografija: *svilena*, *bijela* i *kockasta*, kako ih interno zovemo. Svima je zajednička jednostavna bijela košulja kao i na *kyjovskoj* nošnji (opisana iznad), a suknja i prsluk su u raznim bojama s raznim uzorcima. *Svilena* nošnja sastoji se od bijele košulje i istog broja podsuknji kao i *kyjovska*, suknje ispod koljena od šarenog materijala sa prugicama i cvjetićima u raznim bojama (plava, zelena, žuta, crvena, roza), jednobojnog prsluka od svilenog materijala koji se svilenom trakicom iste boje veže cik-cak na prsima i svilene pregače sa tankom

čipkastom trakom na rubu, iste boje kao suknja i prsluk. Na glavi se nosi bijela trakica sa sitnom čipkom na rubovima koja se veže u mašnu na potiljku svilenom trakicom širine oko 5 cm u odgovarajućoj boji nošnje, a na nogama bijele najlonke i crne cipele. U drugoj varijanti ove nošnje prsluk i pregača su tamno crvene boje, na pregaču je ušivena zlatna traka širine oko 5 cm koja se veže u mašnu oko struka, a kosa se veže u punđu i omota širokom gumicom sa sitnom bijelom čipkom na rubovima iste boje kao prsluk i pregača.

Bijela nošnja je radna nošnja i zbog toga najjednostavnija, a sastoji se od bijele košulje, bijele suknje ispod koljena s podsuknjama, tamno plave pregače na sitne bijele točkice sa dvije vodoravne paralelne svilene trake pri dnu, bijelih najlonki i cipela, oko struka se veže crvena traka širine oko 5 cm, kosa je skupljena u rep i zavezana tankom crvenom trakicom.

Kockastu nošnju najčešće nose djevojčice iz malog i srednjeg folklor (rijetko i djevojke iz velikog folklor), a sastoji se od bijele košulje, podsuknji, suknje i prsluka kockastog uzorka u istoj boji (crvena, žuta, plava, roza) koji se veže svilenom trakicom odgovarajuće boje cik-cak na prsima, bijele pregače sa sitnom bijelom čipkom na rubovima, bijelih najlonki i cipela, a kosu vežu u rep crvenom svilenom trakicom. Djevojčice kosu vežu u *kečke* crvenim svilenim trakicama, a na noge oblače guste bijele štrample i obuvaju crne balerinke - *cvičke* (proizvodila ih je češka tvrtka *Baťa*, većina nas je upravo takve nosila na nastavi tjelesne kulture u nižim razredima osnovne škole). Muška nošnja koju nose dječaci u malom folkloru sastoji se od bijele košulje dugih rukava, smeđih dugačkih hlača prošivenih na džepovima i *cvički*.

Slika 26: S lijeva na desno: primjer bijele, svilene i kockaste nošnje ČOB (Izvor: vlastiti arhiv)

5.3. Dožinky

Novinari, etnografi i povjesničari i danas tvrde da su *Žetvene svečanosti* (Dožinky ili Obžinky) središnja, najstarija i najveća kulturna manifestacija češke nacionalne manjine u Hrvatskoj koja obuhvaća kulturne, prosvjetne i gospodarske aktivnosti (npr. <https://www.dozinky.com.hr/>). Dožinke predstavljaju narodni običaj slavlja završetka žetve pjesmom, plesom i glazbom. Izvorne dožinke, koje su se održavale u Češkoj, tamo predstavljaju godišnje radne običaje - kad se s posljednjeg polja urod doveze kući, nekoliko snopova stavi se na ukrašena drvena kola, za domaćina se isplete vijenac od cvijeća i klasja, pa povorka obilazi dvorišta zaželjeti sreću, zdravlje i dobar urod, a proslava se nastavlja u gostionici.

Nedugo nakon doseljavanja u Hrvatsku, Česi su zaboravili na dožinke i umjesto njih organizirali manje vrtne zabave. Tek nakon 1920. godine, osnivanjem društava i Čehoslovačkog saveza, počelo se razmišljati o obnavljanju narodnih seoskih igara i običaja čemu su prethodili neuspjeli pokušaji organiziranja. Za prve dožinke odluka je donesena na sjednici Češke besede Doljani 15. lipnja 1919. godine, no organizacija je propala i održana je opet samo vrtna zabava. Josef Zounar razradio je program (koji nije poznat) za dožinke u Daruvaru 3. srpnja 1921. godine, no one zbog smrti kralja Petra I. nisu održane. Treći pokušaj je bio 10. srpnja 1923. godine no i tada su odgođene.

U početku su se žetvene svečanosti održavale nakon svih žetvenih poslova, krajem kolovoza ili početkom rujna u četiri dijela: povorku, pozdravne govore, scenski prikaz žetve i kulturni program. U povorci kroz mjesto uz pratnju glazbe sudjelovali su svi sudionici (češke folklorne, sportske i sokolske skupine te njihovi gosti) u narodnim nošnjama ili odorama uz cvijeće i vijence od klasja, a kolonu je predvodila jugoslavenska i čehoslovačka zastava. Iza njih su išli mladići na konjima i ukrašenim biciklima, kosci s kosama, žetelice sa srpovima i alegorijska kola s prikazom žetvenih poslova. Kada bi povorka stigla do centra sela, svirale su se državne himne i podizale zastave, držali pozdravni govori predstavnika kulturnog i političkog života. Nakon toga održavao se scenski prikaz žetve u obliku igrokaza i na kraju kulturno-umjetnički program folklornih sekcija (Herout, 2015., str. 114-115).

Prve dožinke napokon su održane 9. i 10. kolovoza 1925. godine u današnjem *Julijevom parku* u Daruvaru. U scenskom prikazu žetvenih svečanosti sudjelovali su recitatori, zborovi, orkestri, a plesove su izvele djevojke iz Lipovca, članovi *Sokola* i društva iz Donjeg i Gornjeg Daruvara, Pakraca, Prekopakre, Hercegovca i Tomašice. Te godine beseda u Daruvaru s

knjižnicom napunila je 18. rođendan, radila je privatna češka škola, cilj je bio osnovati vrtić i održavala se tradicija manjinskog kazališta osnovanog 1897.) (*Dožinky*, 2008., str. 22).

Druge dožinke organizirane su isto u Daruvaru, 14. kolovoza 1927. godine u dvorištu pivovare. Te godine je organizirana i povorka uz ukrašena kola, izvedena je scenska igra, a sudjelovala su društva iz Brestovca, Daruvara, Doljana, Golubinjaka, Ivanovog Sela, Končanice, Lipovca, Uljanika, Prekopakre i Velikih Zdenaca.

Treće dožinke 8. i 9. rujna 1928. godine obilježila je proslava 10. obljetnice samostalnosti Čehoslovačke te izložba obrtničkih i gospodarskih proizvoda Čeha iz grada i okolice. Sudjelovala su brojna društva među kojima i Češka obec Bjelovar, doputovao je i tadašnji predsjednik Saveza Josef Hrnčič, predstavnici veleposlanstva i konzulata.

Nakon toga nastupila je višegodišnja pauza zbog iscrpljenosti daruvarske besede, nezainteresiranosti Saveza, gospodarske kriza i političkih okolnosti. Iduće, četvrte dožinke organizirali su mladi uz pomoć učitelja Karla Herota iz *Prokûpkove strukovne gospodarske škole u Daruvaru*, tek 1935. godine u Končanici. Događaj je snimljen uz pomoć Čehoslovačke banke i prvi je dokumentarni film iz života manjine u Hrvatskoj.

Pete dožinke organizirane su 16. kolovoza 1936. godine u Velikim Zdencima i bile su najbrojnije još od 1928. godine. Dožinke su zatim održane u Lipovcima (15. srpnja 1937.), Dežanovcima (14. srpnja 1938.) i Ivanovom Selu (15. srpnja 1939.).

Nakon toga je opet uslijedila pauza zbog Drugog svjetskog rata, a nakon rata Savez je organizirao dožinke uz pomoć beseda iz mjesta održavanja, raznih društvenih i političkih organizacija. U narednim godinama u povorkama su se nosile slike državnika i zastave, sudjelovala je i vojska, što je uzrokovalo pretjerano politiziranje. Stalni gosti bila su slovačka i hrvatska društva, a počasni Rusini, Ukrajinci, Mađari, Talijani i drugi. Dožinke su se uglavnom održavale dva dana: subotom bi se održavale sportske igre, izložbe i večernja svečana akademija, a nedjeljom prijepodneva povorka mjestom i poslijepodnevni kulturno-umjetnički program – što se održalo i do danas.

Prve poslijeratne dožinke organizirane su u Daruvaru, 31. srpnja i 1. kolovoza 1946. godine. Nakon toga u Daruvarskom Brestovcu 1947., Hercegovcu 1948. i Daruvaru 1949. godine. (*Dožinky 1925. – 1995.*). Godine 1950., ponovno su održane u Hercegovcu, a sljedeće dvije godine u Daruvaru: 1951. i 1952. godine. Godine 1953. godine održane su u Končanici, pa u Velikim Zdencima 1954. Godine 1955. održano je dvoje dožinki: u Kaptolu kod Požege i u Hercegovcu. Uslijedile su dožinke u Daruvarskom Brestovu 1956. i ponovno dvoje dožinki iste godine 1957.: u Bjeliševcu i u Daruvaru. Nakon Daruvara, dožinke su održane u Dežanovcu 1958. i dva puta 1959. godine: u Bjeliševcu i Ivanovom Selu. U Malim Zdencima

su održane 1960. godine, 1961. u Međuriću, 1961. u Hercegovcu, 1962. u Lipovcu, 1964. u Končanici i u Hercegovcu, 1967. u Daruvaru, 1969. u Kaptolu i 1970. godine u Hercegovcu.

Od 1970. dožinke se održavaju većinom svake dvije godine, uz nekoliko izuzetaka, na početku svake neparne godine, a od 2000. godine svake parne godine naizmjenice sa dječjim festivalom *Naše Jaro*. Dožinke su se mijenjale kroz godine, uz ratne prekide i pojedine iznimke, a nekad su se održavale i dva puta u godini u različitim mjestima. No, zadržale su tradiciju održavanja krajem srpnja jedan ili dva dana vikenda u drugom mjestu u kojem djeluje Češka beseda.

Slika 27: ČOB na dožinkama u Daruvaru 1972. godine (Sitta, 2018., str. 27 – Izvor: privatni album Ivana Konira)

Tako su 1971. godine održane u Ivanovom Selu, pa dva puta 1973. godine: u Daruvaru i u Dežanovcu. Dvije godine nakon toga održane su 1975. u Hercegovcu, pa 1977. u Daruvaru i godinu nakon 1978. godine u Kaptolu, 1979. godine u Velikim i Malim Zdencima i dvije godine nakon 1981. u Končanici. Dožinke 1983. nisu održane (razlog nisam pronašla), pa su održane tek 1985. za 60. obljetnicu. Nakon toga održane su 1987. u Ivanovom selu te 1989. u Kaptolu. Sljedeći datum održavanja je trebao biti 1991. godine u Bjelovaru, ali kao što sam već napomenula, usprkos brojnim izvorima koji tvrde suprotno, dožinke tada nisu održane, uslijedio je rat i sa sljedećim dožinkama morali smo pričekati četiri godine.

Prvi puta u Republici Hrvatskoj dožinke su održane u Daruvaru 1995. godine. Nakon toga u Končanici 1997., 1999. u Hercegovcu, 2000. u Daruvaru (uz obilježavanje 75. obljetnice), 2002. ponovno u Daruvaru, 2004. u Končanici, 2006. u Velikim Zdencima, 2008. u Daruvaru, pa ponovno u Daruvaru 2010., 2012. u Končanici, 2014. u Kaptolu, 2016. u Kutini, te 2018. u Končanici (*Dožinky 1925. – 1995.*, 9 - 27). Za ovogodišnje dožinke u

Končanici zajedničke probe sa drugim društvima počele su već u veljači u sportskoj dvorani, no prekinute su zbog epidemije *Corona* virusa.

Danas su u Hrvatskoj dožinke pretežito folklorna manifestacija na kojoj uglavnom češka kulturno-umjetnička društva (ali i hrvatski KUD-ovi i društva drugih manjina kao gosti), prikazuju svoje običaje. Početak manifestacije je svečani mimohod kroz mjesto sa svim sudionicima, alegorijskim kolima i prikazima svakodnevnog života (radovi vezani uz žetvu, pečenje kruha u krušnoj peći, vezenje ručnih radova) i predstavlja najatraktivniji dio manifestacije. Nakon toga slijedi kulturno-umjetnički program uz dokumentarne, likovne ili etnografske izložbe, predstavljanje tradicionalnih delicija, promocije knjiga i koncerte gostiju iz Češke.

5.4. Ostala češka društva na području Bjelovarsko-bilogorske županije

Ovo poglavlje predstavlja popis čeških društava na širem području Bjelovarsko-bilogorske županije i kratke opise. U ostalim društvima nakon rata nije zabilježen značajan rad ni želja da se obnove. Reemigracija, nove društvene prilike i asimilacija napravile su nepopravljivu štetu. Ovaj kratki pregled djelovanja društava, uz sjećanja starijih članova, šturu literaturu i bilješke, te nadam se naposljetku i ovaj diplomski rad, pokušaj su da se što više činjenica sačuva od zaborava. Do 1941. godine u Hrvatskoj je djelovalo 65 čeških beseda (Matušek, 1996., str. 202), od kojih danas djeluje njih 31, a od toga 15 u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji - Daruvar, Doljani, Gornji Daruvar, Daruvarski Brestovac, Hercegovac, Veliki i Mali Zdenci, Ljudevit selo, Bjelovar, Končanica, Ivanovo selo, Dežanovac, Garešnica, Donji Sredani, Šibovac i Golubinjak.

O kulturnom životu u Bulincu poslije rata postoje rijetke bilješke iz kojih je očito da obnavljanje rada Češke besede nije uspjelo, usprkos brojnim pokušajima. Iz tog razloga i Češka obec Bjelovar je pokušala u Bulincu obnoviti kulturni život gostovanjima, no ona zbog nezainteresiranosti tamošnjih ljudi, nikad nisu ostvarena i društvo se nikada nije obnovilo.

Donja Kovačica je još jedno mjesto u kojem nije obnovljen rad besede, tamošnji Česi često su sudjelovali u radu odbora u Bjelovaru, ali nisu ništa poduzeli kako bi pokrenuli kulturni život u svom mjestu. Česi iz Donje Kovačice osnovali su 19. travnja 1936. godine besedu u Velikom Grđevcu kao posljednje društvo osnovano u bjelovarskom kraju. Iako je kazališni kružok dobro radio, imali su premali broj članova i 1939. godine prestali su s radom.

U svojim izvješćima, Češka obec navela je i Dubravu kao mjesto gdje nije uspjelo obnavljanje društva, bez obzira na brojna gostovanja. Jedino što su uspjeli je organizirati

novosnivačku skupštinu 25. ožujka 1951. godine i osnovati upravni odbor, i to je posljednji podatak o radu društva do danas.

Nove Plavnice su bile mjesto koje je imalo odlične uvjete za rad besede: imali su vlastiti dom, mjesto se nalazi u blizini Bjelovara s čijom je Obeci društvo često surađivalo. Tako je napokon i obnovljeno 17. studenog 1946. godine, održana je prva skupština i novi upravni odbor. Sljedećih godina održavane su skupštine, a 1952. godine društvo iz Novih Plavnica pripojilo se Češkoj obeci Bjelovar, a dom je prodan 1980. godine i društvo je prestalo postojati.

Bez obzira što je beseda u Novoseljanima-Ždralovima zabilježila uspjehe između dva rata, nakon rata se teško obnavljala usprkos pomoći iz Bjelovara. Prva godišnja skupština održala se tek 5. veljače 1950. godine, izabrani su predstavnici odbora koji su nedugo nakon zbog svog nerada smijenjeni (njihova imena nisu zabilježena), ustanovljeno je da je inventar u ratu uništen ili ukraden, dosadašnja izvješća nisu postojala jer se ništa nije radilo, a uspjeli su sačuvati samo knjižnicu sa 93 knjige. Predstavnici su sudjelovali u radu bjelovarske Obeci, a njihova beseda se sve manje spominje i neprimjetno nestaje.

Beseda u Pavlovcu bila je jedino češko društvo (osim Bjelovara), koje je odmah nakon rata obnovilo svoj rad, zahvaljujući blizini Daruvara i pomoći Saveza. U sklopu društva djelovao je pjevački zbor, dramska i folklorna skupina, a češka škola otvorena je krajem 1945. i djeluje do 1990. godine. Beseda je imala uspone i padove, a nakon što je nesretnim slučajem poginuo posljednji predsjednik društva Ludvig Pachtl 1982. godine, društvo se ugasilo.

Predstavnici Čeha iz Predavca sudjelovali su u radu Češkog okružnog odbora u Bjelovaru, ali nisu se potrudili obnoviti rad svog društva, ni objaviti svoje društvene djelatnosti, pa društvo nakon rata nije obnovljeno.

O radu besede iz Rovišća nisu sačuvani podatci, osim izvješća o besedi na skupštini Obeci u Bjelovaru 1945. godine o tome da beseda nije obnovila svoj rad i da vjerojatno ni neće. Međutim, održali su skupštinu 14. travnja 1946. godine i nakon toga nema nikakvih podataka o radu društva. (Matušek, 1991., str. 153-160)

Kao ogranak Češke besede iz Daruvara, u Daruvarskom Brestovcu je 13. travnja 1920. godine u gostionici *Kod Čuchnila* osnovano društvo pod nazivom *Zajednica Češke besede*, sa 46 članova, a 1926. godine društvo se osamostalilo i promijenilo naziv u *Čehoslovačka beseda u Brestovcu* te djeluje i danas pod nazivom *Česká beseda Daruvarský Brestov* kroz limenu glazbu, folklornu skupinu, pjevački zbor i kreativnu skupinu.

U gostionici *Adolfa Čuhla*, 14. srpnja 1907. godine utemeljena je Češka beseda u Donjem Daruvaru (danas Češka beseda Daruvar), s članovima iz Donjeg Daruvara, Lipovca i Daruvara i najstarija je češka beseda na području Bjelovarsko-bilogorske županije, uz besedu

iz Prekopakre (osnovana iste godine). Nakon 1917. godine beseda je ustrajala u organizaciji manjinskog života: uz njihovu pomoć 1920. godine otvara se Čehoslovačka banka, 1922. godine otvara se privatna češka škola *Čehoslovačka privatna škola J. A. Komenskog* (danas: Češka osnovna škola J. A. Komenskog Daruvar - koja je danas jedna od samo dvije osnovne škole u Hrvatskoj u kojima se nastava izvodi na češkom jeziku, uz Končanicu) i 1927. godine prvi Češki dječji vrtić koji od 1967. godine nosi naziv *Češki dječji vrtić Ferde Mravenca Daruvar*⁴⁶ (uz češki dječji vrtić u Končanici). Zbog zahtjeva za većim prostorijama, beseda se seli u grad i 1939. godine otvoren je *Čehoslovački narodni Bradáček dom* pa beseda postaje središte kulturnog života Čeha u čemu doprinosi kroz brojne sekcije, Maticu školstva, Prosvjetni i gospodarski odbor, Središnju knjižnicu za češku nacionalnu manjinu, a i prve Dožinke (žetvene svečanosti) održane se u Daruvaru. Češka beseda Daruvar djeluje i danas kroz kazališnu sekciju, pjevačku sekciju, folklorni ansambl *Holubička* i knjižnicu *Frante Buriana*.

U Dežanovcu je 2. ožujka 1924. godine održan sastanak na kojem je inicijativom Jaroslava Dittricha i Oldřicha Votave osnovana Češka beseda sa 50 članova, a održali su i Dožinke 1938. godine. Matušek (1996.) tvrdi da beseda bez prekida djeluje do 1941. kada se održala posljednja godišnja skupština, međutim, društvo djeluje i danas.

U Doljanima je 10. ožujka 1919. godine utemeljen ogranak Češke besede Daruvar, ali je nepoznat sastav odbora i da li je društvo tada počelo s radom. Beseda iz Daruvara pokušala je još nekoliko puta organizirati društvo, uspjeli su tek 1933., no društvo nije pokazalo rezultate u radu pa je i zatvoreno 1941. godine. Međutim, u međuvremenu je društvo ponovno pokrenuto, i prošle godine je proslavilo 100. obljetnicu osnutka i djelovanja, što potvrđuje i poziv na sjednicu i kulturni program.⁴⁷

Na poticaj Čeha iz Bjelovara, u Gudovcu je 24. siječnja 1934. godine osnovana Čehoslovačka beseda, ali unatoč trudu društvo se ugasilo godinu dana kasnije.

Pošto pokušaj osnivanja besede prije prvog svjetskog rata u Hercegovcu nije uspio, tek je 8. lipnja 1920. godine osnovano *Češko obrazovno društvo*, a 1921. godine mijenja ime u *Čehoslovačka beseda u Hercegovcu*. Društvo je bilo središte prosvjetnog i kulturnog života, imali su knjižnicu, priređivali zabave, uspješnu kazališnu i glazbenu djelatnost, a 7. rujna 1930. godine sagradili su i narodni dom naziva *Masarykov dom*. Dom je 11. lipnja 1941. godine oduzela država, a beseda je raspuštena. Iako noviji podatak u literaturi nisam pronašla, službena

⁴⁶ Više na: <https://www.vrtic-ferde-mravenca.hr/o-nama/>

⁴⁷ <http://www.visitdaruvar.hr/EasyEdit/UserFiles/100.%20obljetnica%20%C4%8CB%20Doljani.jpg>

web stranica Općine Hercegovac navodi da u Češkoj besedi u Hercegovcu i danas aktivno rade folklorna i glazbena sekcija, koju u obnovljenom Češkom domu, i danas vodi Ivan Sitta.⁴⁸

Češka beseda u Golubinjaku osnovana je 3. siječnja 1926. godine na inicijativu daruvarskih Čeha, a pošto zbog nedostatka prostorija nisu zabilježili uspjehe, društvo se uspješno održalo do danas.

U Gornjem Daruvaru 9. studenog 1924. godine osnovan je Kazališni kružok *Havliček* iz kojeg je nastala *Čehoslovačka beseda Gornji Daruvar*, a društvo postoji i danas.

U Grubišnom Polju Češka beseda osnovana je u prosincu 1924. godine čija se aktivnost svodila samo na kazališne predstave pa se društvo nije održalo.

U Trojeglavi je Češka beseda osnovana 21. siječnja 1926. godine, no iako je rad društva ometao *Sokol*, uspjeli su izvesti nekoliko predstava, ali su se ubrzo nakon toga ugasili.

Bez obzira što je Ivanovo Selo (Pemija) najstarije češko selo u Hrvatskoj, njihova je Čehoslovačka beseda osnovana tek 6. siječnja 1934. godine ustrajanjem daruvarskih Čeha, a društvo djeluje i danas.

Češku besedu u Končanici pokušao je osnovati Jaroslav Dittrich 2. veljače 1926. godine, ali se beseda nije održala. Tek 31. siječnja 1932. godine društvo je reorganizirano, održalo se do danas i djeluje s oko 450 članova kroz dvije plesne sekcije, zbor i limenu glazbu. Jedina je beseda koja ima plesnu skupinu bračnih parova u kojoj supružnici plešu skupa.

Česi iz Malih Zdenaca su bili odlični glazbenici pa su 1924. godine sa Česima iz Orlovca osnovali limenu glazbu, a nakon toga i besedu 23. listopada 1932. godine u gostionici kod Rudolfa Krejčija. Uz to, Mali Zdenci su jedino češko selo u kojima nikada nisu pokušali otvoriti češku školu. Dana 10. veljače 1924. godine osnovana je i beseda u Velikim Zdencima. Beseda je bila zaslužna za otvaranje *Prokūpekove gospodarske stručne škole* 1927. godine, a 16. kolovoza 1936. priredili su prve Dožinke u selu Velikim Zdencima. U međuvremenu su se ova dva društva spojila i danas djeluju pod nazivom Češka beseda Veliki i Mali Zdenci.

U Narti je Čehoslovačku besedu osnovao Prosvjetni i gospodarski odbor iz Bjelovara. Organizirali su osnivačku svečanost 17. veljače 1935. godine, a članovi su bili Česi iz Narte, Paljevina, Novog Laminca i Blatnice koji su sastavili i prvi odbor. Društvo se ugasilo i danas više ne djeluje.

Čehoslovačka beseda u selu Sveti Ivan Žabno osnovana je u Ledererovoj gostionici 17. ožujka 1935. godine. Društvo je odmah počelo s radom, imenovali su odbor, osnovali

⁴⁸ Više na: http://www.opcinahercegovac.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=24&Itemid=22 (pristup: 29. ožujka 2020.)

knjižnicu, kružok žena i djevojaka, dramski kružok, djevojački pjevački zbor, te organizirali tečaje za domaćice, dopunsku školu i gostovanja u susjedna mjesta, ali se društvo nije održalo.

Češka beseda u Tomašici osnovana je 1. veljače 1921. godine kao ogranak Češke besede Daruvar. Bez obzira na mali broj članova, u to vrijeme društvo je dobro radilo, imali su knjižnicu, izvodili predstave, surađivali sa obližnjim društvima, ali nisu se uspjeli održati pa se i ovo društvo ugasilo (Matušek, 1996., str. 179-200).

S obzirom da je navedena literatura iz 1996. godine, kasnije je osnovana još jedna beseda, u Šibovcu. Nažalost, pošto beseda nema službenu stranicu, jedini podatci koje sam uspjela pronaći su da je osnovana 2010. godine i da je predsjednica Sanela Milde. Postojanje potvrđuju sudjelovanjem na manifestacijama *Večer pjesme*⁴⁹ 2017. godine i *Dani bramboraka* (Dny bramboráků)⁵⁰ 2019. godine.

Češka beseda u Garešnici osnovana je 2008. godine, a predsjednik je Slavko Vojta. Djeluju kroz kazališnu, kreativnu, pjevačku i glazbenu sekciju, a nastupaju na kazališnim smotrama, raznim manifestacijama te organiziraju glazbene večeri i *Dan češke kulture*. S obzirom da društvo nema službenu stranicu, informacije sam pronašla na stranici grada.⁵¹

⁴⁹ Više na: <https://bjelovar.info/aktualno/odrzana-vecer-pjesme-u-organizaciji-ceske-obec-bjelovar/>

⁵⁰ Više na: <https://www.zvono.eu/ceski-popecci-od-krumpira-po-cetvrti-put-u-gornjem-daruvaru-275>

⁵¹ Više na: http://garesnica.net/krugoval/index.php/vijesti/item/453-osam-godina-ceske-besede-u-garesnici#.XoHK_YgzZPY

6. MOGUĆNOSTI PEDAGOŠKE PRIMJENE U NASTAVI GLAZBE

Hrvatska je svoju kulturnu povijest kroz sva područja kulture i umjetnosti oduvijek dijelila s drugim narodima, među ostalima i s narodima srednjoeuropskih država kojima pripada i češki. Hrvati i Česi pripadaju slavenskoj skupini naroda, imaju zajedničko podrijetlo i pradomovinu, srodan jezik, a oba naroda su bila sastavni dio višenacionalnih državnih tvorevina, ali i samostalne države kao danas.

Glazba može biti sredstvo upoznavanja naroda s ciljem boljeg razumijevanja i poštivanja druge kulture, a škola bi (kao odgojno-obrazovna ustanova) trebala poticati, doprinijeti i razvijati interkulturalni odgoj i kompetencije učenika te nastavom Glazbene kulture razvijati osobni identitet i toleranciju prema kulturnim različitostima koje obogaćuju i povezuju ljude. Folklor je dio interdisciplinarnog područja, a prikupljanjem, obradom i čuvanjem materijalne, socijalne i duhovne kulture pojedinog naroda bavi se znanstvena disciplina *etnologija*, stoga su za poučavanje folklornih tema nastavnicima potrebna etno(muziko)loška znanja.

Zahvaljujući često jednostavnom ritmu i melodijama tradicijskih pjesama i brojalica, mogu se primijeniti i u nastavi Glazbene kulture u nižim razredima osnovne škole, uz sviranje na jednostavnijim instrumentima ili tjeloglazbu (*body percussion*)⁵² koja se zadnjih godina pokazala kao važna aktivnost uz pjevanje u sklopu nastave Glazbene kulture. Uz to, učenici bi mogli upoznati i izvoditi tradicijske plesove, pogotovo zato što su dječje koreografije poprilično jednostavne.

Škola za život ističe otvorenost i prilagodljivost procesa učenja i poučavanja, a zahvaljujući tome, učitelj može uvesti pjesme po izboru s ciljem osvještavanja vrijednosti regionalne, nacionalne i europske kulturne baštine. S obzirom da u nastavnom planu i programu ne postoji primjer obrade folklor, učitelj se mora sam pripremiti za nastavu - proučiti sve sastavnice pojedine tradicije i prilagoditi ih određenoj dobnoj skupini, tj. razredu, upoznati učenike sa nošnjama, instrumentima, običajima, brojalicama, narječjem (jezikom) i pošalicama, uz proučavanje fotografija i video zapisa, slušanje autentičnih izvedbi i izvođenja jednostavnih plesnih koreografija i glazbenih igara. Pri odabiru sadržaja učenicima treba prilagoditi težinu, pobuditi interes, aktivno ih uključiti u nastavu, pružiti im vizualni doživljaj i sistematičnost (od lakšeg prema težem, od poznatog prema nepoznatom) te uvijek nuditi nove

⁵² S obzirom da nema standardiziranog prijevoda termina *body percussion*, u sklopu međunarodne konferencije *Terminološka istraživanja u muzikologiji i humanističkim znanostima* Ana Popović analizom udžbenika u udžbeniku izdavačke kuće Profil pronašla je prijevod s engleskog jezika: tjeloglazba, no pojam nije opisan. Više na: <https://www.bib.irb.hr/940627> (pristup: 14. travnja 2020.)

sadržaje i proširivati spoznaju). Isto tako, važno je pažljivo birati glazbu - slušati što autentičnije izvedbe s terena, organizirati gostujuće koncerte i predstave drugih kultura te skupno muzicirati jer skupno muziciranje jača osjećaj zajedništva i suradnje.

U nastavku rada usporedit ću poziciju tradicijske glazbe u nastavi kroz oba programa: *HNOS-a* i *Škole za život*.

Cilj nastave Glazbene kulture je razviti ljubav i želju učenika za glazbu i glazbene aktivnosti kroz nove spoznaje i vještine – slušanje (razvoj slušnih kompetencija i koncentracije), pjevanje i sviranje (razvoj intonacije, osjećaja za ritam i metar) i kretanje uz glazbu (koordinacija pokreta, bolja ravnoteža). Tradicijska glazba trebala bi se upoznavati pjevanjem, slušanjem, gledanjem videozapisa, izvođenjem koreografija i učenjem o nošnjama, tradicijskim običajima i kulturama naroda – od kraja u kojem su odrasli, preko cijele Hrvatske, sve do različitih kultura svijeta jer interkulturalni koncept nastave glazbene kulture obogaćuje dječje glazbeno iskustvo. U Republici Hrvatskoj tradicijska glazba spada u sadržaj od 4. do 8. razreda osnovne škole u okviru nastavnog područja *Slušanje i upoznavanje glazbe* i u okviru upoznavanja folklorne glazbe (*Nastavni plan i program za osnovnu školu*, 2006., str.72-73). Nastavni plan i program za osnovne škole napominje: „Svi se pojmovi izvode iz slušanja glazbenih primjera po sljedećem načelu: najprije se sluša glazbeni primjer, a zatim se razgovorom iz glazbe izvode zaključci. Gdje god i kad god je to moguće, treba se poslužiti i video komponentom, te uvesti i ostale folklorne elemente: običaje, nošnje. Samo se po sebi razumije da će se pjevati pjesme s obrađivanih folklornih područja. Učenici moraju znati prepoznati glazbu prema folklornoj pripadnosti, na glazbenom primjeru opisati značajke, te prepoznati glazbala po zvuku i opisati ih prema slici.” (2006., str. 66-67). U današnjoj suvremenoj nastavi glazbe kulture treba uzeti u obzir, koliko je moguće, širi kontekst tradicijske glazbe: u kojim prigodama se pjesma izvodila, kakva je struktura pjesme, tko ju je i u kojim društvenim okolnostima izvodio (muškarci, žene, djeca određene dobne, vjerske ili etničke skupine) te koju je funkciju pjesma imala u tom kontekstu.

I kurikulum *Škole za život*⁵³ iz 2019. godine za nastavni predmet Glazbene kulture za osnovne škole i Glazbene umjetnosti za gimnazije navodi da učenici na nastavi glazbe upoznaju i doživljavaju glazbu različita podrijetla, stilova i vrsta. Također navodi da „suvremeno poučavanje i učenje glazbe uključuje i elemente građanskoga te interkulturalnoga odgoja“ što potvrđuje važnost učenja glazbe nacionalnih manjina. Izlaskom iz škole i upoznavanjem svoje i drugih kultura učenici se povezuju sa lokalnom zajednicom u promicanju glazbene umjetnosti

⁵³ Više na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_151.html (pristup: 15. svibnja 2020.)

i kulture općenito s ciljem aktivnog sudjelovanja u glazbenom životu svoje sredine te očuvanja, prenošenja i širenja kulturnog nasljeđa. Važna je i izborna i fakultativna nastava, izvannastavne i izvanškolske aktivnosti, pod koje spada i folklor, jer razvijaju interese učenika i ostvaruju umjetnički razvoj i rast. Organizacija predmeta Glazbena kultura/Glazbena umjetnost trebala bi biti otvorena (učenje se prilagođava interesima i sposobnostima učenika te željama učitelja/nastavnika, uz slobodu u odabiru nastavnih sadržaja, te primjeni strategija i metoda učenja), integrativna (koncepti i odgojno-obrazovni ishodi međusobno su povezani) i interdisciplinarna (povezana s ostalim umjetničkim područjima uz korelacije s ostalim predmetima). Nastava treba biti organizirana kroz tri domene: A – slušanje i upoznavanje glazbe, B – izražavanje glazbom i uz glazbu (glazbene igre, stvaralaštvo, pokret) i C - Glazba u kontekstu, koje se međusobno isprepliću uz školski kurikulum kroz pet odgojno obrazovnih ciklusa. Prvi ciklus obuhvaća 1. i 2. razred OŠ u kojem će učitelj učenike kroz dječje pjesme i brojalice te klasična, tradicijska i popularna glazbena djela, *jazz* i filmsku glazbu uvesti u svijet glazbe. Drugi ciklus obuhvaća 3., 4. i 5. razred OŠ u kojem će učenici upoznavati glazbala, pjevačke glasove, osnovne glazbene oblike, slušno prepoznavati i analizirati glazbena obilježja. U trećem ciklusu, 6., 7. i 8. razred OŠ, učenici će upoznati vokalne, instrumentalne i vokalno-instrumentalne glazbe, različite izvođačke sastave i vrste glazbe (klasične, tradicijske, popularne), glazbeno-scenske vrste, glazbeno-stilska razdoblja te upoznati tradicijske glazbe hrvatskih regija, glazbu manjinskih kultura, europsku tradicijsku glazbu i tradicijsku glazbu udaljenijih područja/naroda/kultura (s drugih kontinenata). Po navedenim smjernicama tradicija češke nacionalne manjine bi spadala pod treći ciklus. Četvrti i peti ciklus obuhvaćaju predmetnu nastavu Glazbene umjetnosti u srednjoj školi u sklopu koje učenici osvještavaju glazbene pojave i slušna iskustva u različitim i društveno-povijesnim i kulturnim kontekstima, uz što bi opet mogli uklopiti tradiciju češke nacionalne manjine u smislu kulturne raznolikosti.

Tradicijska glazba u dosadašnjim udžbenicima od 4. do 8. razreda imala je inferiornu ulogu u odnosu na zapadnoeuropsku klasičnu glazbu i od svih tradicijskih pjesama u udžbenicima pronađena je samo jedna češka pjesma, dok se u udžbenicima *Škole za život* situacija ipak malo promijenila u korist tradicijske glazbe i *world music*-a.

F-DURSKA LJESTVICA

Vrt je ogledalo duše.

Današnja četir:

- pjevati i svirati češku pjesmu *U našem vrtu*
- upoznači novi glazbeni znak: snizilicu
- slušati nove skladbe i otkriti kojeg su glazbenog oblika.

U našem vrtu

Andante Češka

1. U na - šem vr - tu pre - kras - na ru - ži - ca,
2. U na - šem vr - tu pre - kras - no sta - bal - ce,

u na - šem vr - tu pre - kras - na ru - ža.
u na - šem vr - tu pre - kras - no sta - blo.

Ka - kva je ru - ži - ca, ta - kva je cu - ri - ca.
Ka - kvo je sta - blo sad, ta - ko je mo - mak mlad.

U na - šem vr - tu pre - kras - na ru - ža.
U na - šem vr - tu pre - kras - no sta - blo.

Predstavlja li ruža u vrtu djevojku ili mamka? Tko *U našem vrtu* predstavlja mamka?

48

Slika 28: Češka pjesma *U našem vrtu* (Izvor: Marić, S., Šćedrov, Lj., 2014., *Glazbena petica*, str. 48)

Temu rada bih na nastavi Glazbene kulture u osnovnoj školi obradila u obliku aktivnog muziciranja i sudjelovanja učenika na satu obradom jedne češke tradicijske pjesme i plesa. Ovisno o broju djece odabrala bih *Horácká kola*⁵⁴ ili *Já jsem muzikant*.

Já jsem muzikant

Já jsem mu - zi - kant a při - cházím k vám
z Čes - ké ze - mě. My jsme mu - zi - kan - ti,
při - chází - me k vám. Já u - mím
hrá - ti. my u - mí - me ta - ky,
a to na hou - lič - ky. Jak se na ně
hra - je? Fid - li, fid - li, sta - rá vid - li,
fid - li, fid - li, hou - lič - ky, fid - li, fid - li,
sta - rá vid - li, fid - li, fid - li, hou - lič - ky.

Slika 29: Češka pjesma *Já jsem muzikant* (Izvor: *Zpívánky*, 2006., str. 26)

⁵⁴ Koreografija na: <https://www.youtube.com/watch?v=su0jVvQSk4M>, od 1:18 min (pristup: 14. svibnja 2020.)

Horácká kola sam odabrala zbog jednostavnosti plesne koreografije koja sadrži svega dva koraka koji se ponavljaju, tako da ih mogu izvesti sva djeca u razredu. *Já jsem muzikant* je prikladna i za manji broj djece mlađeg uzrasta, vrlo je zvučna i brzo „ulazi u uho“, te obrađuje razne instrumente i njihove nazive te način na koji se sviraju: violina, kontrabas, truba i bubanj, što su instrumenti tipični za češku tradiciju.

Uz oba plesa se i pjeva, a tekst je poprilično jednostavan, pa bih to iskoristila i za učenje češke pjesme i priču o njoj. Ako uzmemo u obzir da se djeca prije odlaska u školu rijetko ili uopće ne susreću s tradicijskom glazbom, na YouTube-u možemo pronaći i animirani videospot ove pjesme⁵⁵, koji bi učenike mogao približiti češkoj tradicijskog glazbi.

Horacka Kola

arr. Iva Zane

Lento

Slika 30: Češka pjesma *Horácká kola* (Izvor: vlastita transkripcija nota iz arhiva Obeci)

Za nastavu Glazbene umjetnosti primjere tradicijske glazbe obradila bih po dijakronijskom modelu u razdoblju romantizma u 3. razredu gimnazije, te bih stavila naglasak i izdvojila češke skladatelje Antonína Dvořáka (opera *Rusalka*) i Bedřicha Smetanu (Ciklus simfonijskih pjesama *Má vlast – Vltava*) na primjeru konkretnih nastavnih jedinica, poslušala njihove najznačajnije skladbe inspirirane folklorom, te ih na taj način povezala sa češkim tradicijskim pjesmama i opisala češki folklor. Uz to, primjere tradicijske glazbe nadopunila bih s češkim skladbama koje pripadaju tzv. nacionalnim školama. Nacionalne škole su smjerovi u

⁵⁵ Vidi na: https://youtu.be/hAO_1RgPXH0 (pristup: 12. svibnja 2020.)

glazbenom stvaralaštvu koji upotrebljavaju i naglašavaju nacionalna obilježja i bude interes za vrijednosti tradicije i folkloru, a javljaju se u doba romantizma. Posebnosti stvaralaštva postaju neobični intervalski skokovi, osebujan i živ ritam tradicijske glazbe, boja, legende, narodni običaji i događaji iz života. (Kovačević, 1977., str. 702) Nastavni plan i program Glazbene umjetnosti u 4. razredu gimnazije uključuje temu *Neoromantizam i nacionalni stilovi 20. stoljeća*⁵⁶ koja pokriva kratak opis i nekoliko važnih skladatelja iz Hrvatske i svijeta.

S obzirom da su nastavnici često slabo upoznati sa folklorom i rijetki su aktivni članovi nekog KUD-a, moj prijedlog je i da Obec organizira radionice posebno za nastavnike, profesore, odgojitelje i voditelje, a posebno za djecu. Cilj radionice bi bio upoznavanje sa svakodnevnim radom društva, upoznavanje sa nošnjama i češkom kulturom, učenje čeških pjesama, savladavanje plesnih koreografija Obeci i upoznavanje s tradicijskim glazbalima. Za nastavnike, profesore, odgojitelje i voditelje radionice bi bilo organizirane u svrhu edukacije i lakšeg uvođenja folkloru u nastavu glazbene kulture, te mogućnost organiziranja folkloru kao izbornog predmeta ili izborne aktivnosti u vrtićima, a za djecu u svrhu privlačenja novih članova i učenja nečeg novog, te bi naravno bila prilagođena različitim uzrastima. Radionica bi obuhvatila brojalice i glazbene igre za najmlađe, upoznavanje sa notnim materijalima čeških pjesama koje se pjevaju u Obeci, načine kako usvojiti koreografiju i pojedine plesne korake te jednostavnije plesove prilagođene određenoj dobi djeteta. Primjerice, to može biti pjesma *Já jsem muzikant* za vrtićku djecu iz razloga koji sam navela i iznad, ples *Trojka* za osnovnoškolce, ples *Myslivecka* za srednjoškolce i starije te zajednički ples *Horácká kola* koji je na neki način „himna“ čeških društava i koji bi zbog jednostavnosti svi mogli otplesati. Uz to, uz sve ove tri koreografije se i pjeva, tako da se i pjesma može iskoristiti u radionici. Osim za djecu i nastavnike, radionice ovakvog tipa bi mogle biti korisne i samom društvu jer bi ih mogle zainteresirati da mu se i sami priključe.

⁵⁶ Glazbeni susreti 4, str. 64-76

ZAKLJUČAK

Rad je donio rezultate istraživanja povijesti i sadašnjosti Češke obeci Bjelovar, njenog doprinosa i utjecaja na kulturni razvitak grada, te čuvanje i širenje tradicije Čeha u Hrvatskoj. Dodatno, analizom sakupljenih notnih materijala, folklornih plesova i nošnje, radom sam produbila znanje o tim prethodno zanemarenim aspektima kulturne djelatnosti ovog češkog društva.

Pošto je većina literature na koju sam naišla u potpunosti ili djelomično na češkom (npr. Sitta, Matušek) suočavala sam se s problemom nepoznavanja jezika. Problem je bio tim veći što su neki od autora, umjesto punih dvojezičnih varijanti svojih knjiga, kombinirali jezike na način da su neka poglavlja pisali isključivo na češkom, a druga na hrvatskom. Zbog toga su mi pojedina poglavlja u cijelosti nedostajala i morala sam ih prevoditi na hrvatski uz pomoć članova i predsjednice Obeci. Literature na hrvatskom jeziku gotovo da i nema, a ono što sam pronašla je većinom nepotpuno, relativno zastarjelo te ne uključuje najnovije podatke koje sam morala nadopuniti iz drugih izvora. Problem je i što je većina članova Obeci češkog podrijetla starije životne dobi, a smatram da je jako važno zapisati njihove ispovijesti i saznanja dok su još živi. Pjesme koje sam pronašla u Obeci su dosta dobro očuvane, s tim da bi ih trebalo kvalitetnije napisati u programu za pisanje note jer su dosta nečitke i nepotpune (npr. na jednoj stranici je samo melodija, na drugoj akordi, a na trećoj tekst).

U prvom poglavlju ovoga rada je uvod koji obuhvaća razloge odabira teme diplomskog rada i opis strukture rada kroz poglavlja. Drugo poglavlje saželo je sve važne činjenice o doseljavanju Čeha i njihovog djelovanja na području Bjelovarsko-bilogorske županije te činjenice o glavnim kulturnim organizacijama Čeha u Hrvatskoj. Treće poglavlje obuhvaća utemeljenje Češke obeci, njenu kulturnu djelatnost i manifestacije na kojima sudjeluje, povijest i rad sekcija koje sadrži, te češku Masarykovu školu i ustrajanje članova na održavanju češkog jezika u gradu. Pošto su ova poglavlja već poprilično obrađena od strane drugih autora, izdvojila sam samo najvažnije činjenice. U četvrtom poglavlju naglasak je stavljen na važnost utjecaja Čeha na društveni i prosvjetni život Bjelovara, a u petom poglavlju opisala sam načine očuvanja tradicijske kulture Čeha, opisala sam instrumentalnu i vokalnu glazbu te folklorne plesove te *češku* narodnu nošnju i usporedila je s nošnjama koje je dala napraviti Obec i koje i danas koristi. Pronašla sam godine održavanja svih Dožinki od prvih svečanosti, te istaknula njihovu važnost. Također, pronašla sam, opisala i pobrojala sva češka društva koja su djelovala ili i danas još djeluju na području Bjelovarsko-bilogorske županije. U zadnjem poglavlju, opisala sam načine i mogućnosti pedagoške primjene teme u nastavi glazbene kulture i

umjetnosti. Napravila sam kratko istraživanje odabranih udžbenika za nastavu glazbene kulture *Glazbena četvrtica, petica, šestica, sedmica i osmica* kako bih otkrila kolika je zastupljenost i koje su točno tradicijske pjesme uvrstili. Uz to, s obzirom da smo ove godine na kolegiju Psihologija glazbe radili istraživanje povezano s temom rada na kraju sam predstavila rezultate koji su potvrdili i ovaj rad – da su mladi i dalje zainteresirani za tradicijsku glazbu i da se ne moramo brinuti za njezino izumiranje.

Potrebno je isticati važnost očuvanja tradicije, pogotovo nacionalnih manjina, prenositi ljubav prema folkloru na mlađe kako bi se tradicija nastavila čuvati i kako bi spriječili zaborav. Bez obzira što većina članova Obeci nije češkog podrijetla, uključujući i mene, svi zajedno se trudimo naučiti jezik kroz pjesme dok su nam izvorni govornici još živi, rekonstruirati nošnje i pronaći osobu koja je sposobna sašiti veći broj i sačuvati koreografije u obliku u kojem su došle do nas, što nam je zadnjih godina uz svu dostupnu tehnologiju olakšano. Djeca (učenici) imaju jako važnu ulogu, jer će od nas starijih upiti znanje i želju, pa to prenijeti dalje kad nas više ne bude. Danas društvo djeluje kroz brojne sekcije i okuplja članove svih uzrasta od 5 do 89 godina i svaki novi član društva je dragocjen. Moram istaknuti da, bez obzira što sam član Obeci oko 10 godina, pisanjem ovog rada jako sam puno naučila o povijesti društva i doseljavanju Čeha na ova područja tako da sada još više cijenim njihov trud i rad.

Na kraju sam si postavila pitanje što je folklor? Po Hrvatskoj Enciklopediji riječ folklor dolazi od engleske riječi *folklore*, od *folk*: puk, narod i *lore*: nauk, znanje, a predstavlja stvaralaštvo temeljeno na tradiciji kulturne zajednice, koju pojedinci i skupine uče i prenose pretežno usmeno i time izražavaju kulturni i socijalni identitet zajednice.⁵⁷ No, folklor je sve to i puno više: održava tradiciju, promiče jezik, spaja ljude. I moj cijeli život je bio okružen glazbom i plesom i tako me doveo do Češke obeci Bjelovar. U zadnjih 10 godina to mjesto meni predstavlja drugi dom koji mi je pomaže odmaknuti misli od svakodnevnih briga i pruža druženje s prijateljima koje smatram obitelji. Obec mi je dala mogućnost naučiti nešto novo, proputovati cijelu Hrvatsku i dijelove Europe, upoznati nove ljude, obući najljepše češke i hrvatske nošnje, i upoznati tradiciju i jezik naroda kojem ne pripadam, a prihvatili su me kao da sam njihova. Odgovori kolega iz Obeci koje sam prikazala u 3. poglavlju potvrđuju važnost folkloru za njih osobno i za širu zajednicu.

Iako sam svjesna nepotpunosti ovoga rada, nadam se i vjerujem da će biti koristan studentima, sadašnjim i budućim profesorima Glazbene kulture i umjetnosti, svima koji drže do tradicije i mlađim generacijama te da će poslužiti kao dobar temelj za daljnja istraživanja.

⁵⁷ Više na: <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=20034>

Također, očekivani doprinos rada u budućnosti i sljedeći logičan korak bila bi mogućnost organizacije pedagoških radionica i osmišljavanje implementacije čeških tradicijskih pjesama i plesova u kurikulum nastave glazbe. Konačno, možda će netko u budućnosti uspjeti sažeti sve važne činjenice o društvu: od doseljavanja, osnivanja Češke obeci, školstva, preko nošnji, folklornih plesova, instrumentalne i vokalne glazbe i sastaviti dvojezičnu knjigu koja će sadržavati sve te činjenice na jednom mjestu.

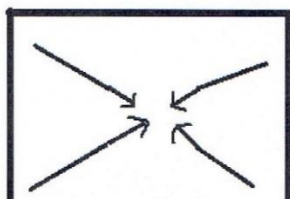
PRILOZI

Prilog 1: Primjer prikaza izvođenja mazure na plesu *Tesaříček*: ulomak iz plesa. Izvor: Arhiv ČOB

Pásmo Tesaříček (4 + 1 sólo pár)

Melodie Tesaříček

4 takty předehra

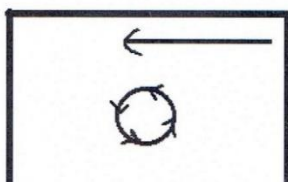

5 – 6 takt: nástup 4 párů z rohů 2 přísun. kroky směrem ke středu.

7 – 8. takt: páry 2 přísun. kroky zpět.

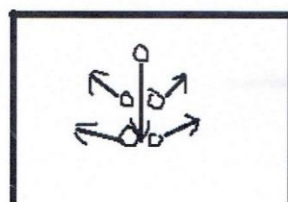
9 – 12. takt: páry cval směrem do středu na malý kroužek.

Možná úprava – 2 cval + 2 poskoč. obkročák

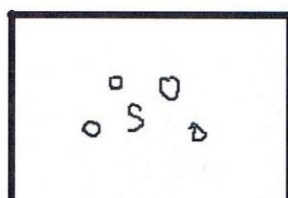
13 – 16. takt: páry cval po malinkém kroužku, v 9 - 12. taktu najíždí sóloový pár cvałem vzadu na střed.

Změnit – sóloový začíná až v 13. taktu !

13. takt podruhé – 20. takt: sóloový pár cvałem najíždí na střed kruhu a ostatní páry se cvałem rozprchnou do stran

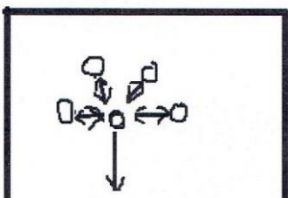
Možná úprava – 2 cval + poskoč. obkroč krok dup (otevřít)

Postavení na zpěv „Tesaříček“: takty 18 - 41

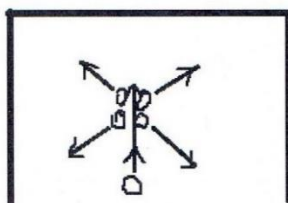
Sólový pár uprostřed, ostatní páry v obloučku kolem něj.

Sólo CH zpívá začátek (Sem já tesaříček, sem já sem nosíval sem sekerenku za pasem = 18. – 25. takt), zbytek písničky zpívají všichni.

Takt 42 – 45: Sóloový pár 4 přísun. kroky od středu dopředu. Ostatní páry 2 přísun. kroky od středu a 2 přísun kroky zpět.

poznámka – páry po ruce, natočit na konci zpěvu

Takt 46 – 49: Sóloový pár se vrací cvałem, zpět na střed, ostatní páry se rozjíždí cvałem ven na kruh okolo něj.

Možná úprava – páry: 2 cval + poskoč. obkroč. krok dup

sólo pár: 2 cval + 2 poskoč. obkroč.

LITERATURA

I. knjige, članci, brošure, zakoni i pravilnici

- Andreis, J. (1975). *Povijest glazbe 1-4*. Zagreb: Mladost.
- Begić, A., Šulentić Begić, J. (2017). Glazbe svijeta u sadržajima CD-a za nastavu glazbe i interkulturalni odgoj učenika. *Školski vjesnik: časopis za pedagoški teorijsku i praksu*, 68/1., str. 141-153. Osijek: Umjetnička akademija u Osijeku.
- Begić, A., Šulentić Begić, J. (2017). Tradicijska glazba srednjoeuropskih država i interkulturalni odgoj u osnovnoškolskoj nastavi glazbe. *Školski vjesnik : časopis za pedagoški teorijsku i praksu*, 66/1, str. 123-134.
- Čiśař, M. (2000). *Pisničky Āecků v Chorvatsku 1, 2 a 3*, Daruvar: Svaz Āechů v Republice Chorvatsku.
- DugaĀki, V. (2009). Historiografija o Āesima u Hrvatskoj. *Historijski zbornik* 62/1, str. 235–252.
- *DoŹinky, Daruvar 2008*. (2008). Svaz Āechů v RCH - Daruvar: NIU Jednota
- *DoŹinky 1925. – 1995*. (1995) Daruvar: NIU Jednota
- Drandić, D. (2010). Tradicijska glazba u kontekstu interkulturalnih kompetencija uĀitelja. *Pedagoški istraŹivanja*, 7/1., str. 95-107. Pula: PuĀko otvoreno uĀilište Pula.
- *Godišnji obiĀaji Āeha u KonĀanici kod Daruvara* (2002). Daruvar: NIU Jednota. str. 111-118.
- Herout, V. (2015). Āeška seoska mladeŹ (1935. – 1941.). U: Kaštela S. (ur.), *Radovi Zavoda za znanstvenoistraŹivaĀki i umjetniĀki rad u Bjelovaru*, 9, str. 105-139. Bjelovar: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.
- Herout, V. (2008). Kulturno-prosvjetni rad Āeha na prostoru Bjelovarsko-bilogorske Źupanije. U: Kaštela S. (ur.), *Radovi zavoda za znanstvenoistraŹivaĀki i umjetniĀki rad u Bjelovaru*, 2., str. 125 – 142. Zagreb – Bjelovar: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.
- Herout, V. (1999). *Naše deĀovky*. Daruvar: NIU Jednota.
- HradeĀky, E. (1990). *ZpěvniĀek pro nejmenši*. Praha: Editio Supraphon.
- KovaĀec, A. (ur.) (1996.) *Hrvatski opći leksikon*. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav KrleŹa.
- KovaĀević K. (1977). *MuŹiĀka enciklopedija*, Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod. I. svezak, *Āeška muŹika*, str. 396 – 401.

- *Krásna pasačka*. (1993). Prag: Music Cheb.
- Lédl, K. (1999). *Zpěvník pro čas vánoční*. Praha: Eminent.
- Lipovac, M., Vondraček, F. (2009). *Česi Zagrebu, Zagreb Česima*. Zagreb: Vijeće češke nacionalne manjine Grada Zagreba.
- Marić, S., Sikirica, J. (2014). *Glazbena šestica*. udžbenik glazbene kulture s tri CD-a za šesti razred osnovne škole. Zagreb: Profil
- Marić, S., Ščedrov, Lj. (2014). *Glazbena petica*. udžbenik glazbene kulture s tri CD-a za peti razred osnovne škole. Zagreb: Profil
- Marić, S., Ščedrov, Lj. (2015). *Glazbena sedmica*. udžbenik glazbene kulture s tri CD-a za sedmi razred osnovne škole. Zagreb: Profil
- Marić, S., Ščedrov, Lj. (2014). *Glazbena osmica*. udžbenik glazbene kulture s četiri CD-a za osmi razred osnovne škole. Zagreb: Profil
- Marošević, G. (2001). Folklorna glazba. U: Z. Vitez i A. Muraj, (ur.) *Hrvatska tradicijska kultura na razmeđu svjetova i epoha*. Zagreb: Barbat [etc.], 409-421.
- Matušek, J. (1991). *200 Godina zajedno*, Daruvar: NIU Jednota.
- Matušek, J. (1996). *Česi u Hrvatskoj*. Daruvar: NIU Jednota.
- Miljak, A., Sikirica, J., Stojaković, S. (2015). *Glazbena četvrtica*. udžbenik glazbene kulture s tri CD-a za četvrti razred osnovne škole. Zagreb: Profil
- Mirković, D. J. (1968). *Govori Čeha u Slavoniji (Daruvar i okolina)* (doktorski rad). Filološki fakultet Beogradskog univerziteta, Beograd.
- Plicka, K., Volf, F. (1956). *Veselá kopa*. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy.
- Polivka, B., Svobodová, M. (1999). *Písnička I. – Zpěvník pro 1. stupeň základní školy*. Praha: Ottovo Nakladatelství, v divizi Cesty.
- Polivka, B., Svobodová, M. i sur. (1999). *Písnička II. – Zpěvník pro 2. stupeň základní školy*. Praha: Ottovo Nakladatelství, v divizi Cesty.
- San Palmić, R. (2015). Tradicijska glazba u udžbenicima glazbene kulture u zbilji multikulturalne osnovne škole. U: *Školski vjesnik: časopis za pedagogijsku teoriju i praksu, Vol. 64 No.2.*, str. 309-234. Rijeka: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Rijeci.
- Sitta, S. (2007). Doprinos Čeha kulturnom životu Bjelovara. U: Kaštela S. (ur.), *Radovi zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru, 2.*, str. 125 – 142. Zagreb – Bjelovar: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.
- Sitta, S. (2013). *Bjelovarske češke teme: Gradski muzej Bjelovar, Galerija „Nasta Rojc“*, 26.09. – 20.10.2013. (katalog izložbe). Bjelovar. Biblioteka Katalozi izložbi; 6/2013.

- Sitta, S. (2018). *Sto godina društva Češka Obec Bjelovar*. Daruvar: NIU Jednota.
- Selinić, S. (2010). Češka i slovačka manjina u Hrvatskoj od kraja Drugoga svjetskog rata do sredine pedesetih godina dvadesetog stoljeća. *Historijski zbornik*. 63/2, str. 521-537.
- Zebec, T. (2001). Folklorni ples. U: Z. Vitez i A. Muraj, (ur.) *Hrvatska tradicijska kultura na razmeđu svjetova i epoha*. Zagreb: Barbat [etc.], 441-449.
- *Zpívánky*. (2006). Praha: Česká televize, Edice ČT

II. mrežni izvori:

- Banović, M. (2014). *Češko školstvo u Hrvatskoj* (diplomski rad). Filozofski fakultet u Zagrebu, Odsjek za zapadnoslavenske jezike i književnost, Zagreb. Preuzeto s: http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/6207/1/konacna_verzija_cesko_skolstvo.PDF (pristup: 9. veljače 2020.)
- Basić, M. (2011). *Osnivanje središnjih knjižnica nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj kao doprinos razvoju multikulturalnog društva* (završni rad). Osijek: Filozofski fakultet u Osijeku, Odsjek Informatologije. Preuzeto s: <https://repozitorij.ffos.hr/islandora/object/ffos%3A3524/datastream/PDF/view> (pristup: 12. veljače 2020.)
- Hrvatski sabor. 2002. *Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina*. Preuzeto s: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2002_12_155_2532.html, (pristup: 5.4.2020.)
- Hrvatsko pjevačko društvo Dvojnice Bjelovar (1923). *Spomenica Dvojnica, hrvatskog pjevačkog društva u Bjelovaru: izdana o 50. godišnjici djelovanja 1923*. Bjelovar: Knjigotiskara A. Kolesara (Digitalizirana knjiga – Originalni dokument u NK Petar Preradović Bjelovar). Preuzeto s: <http://library.foi.hr/knjige/knjiga1.aspx?B=1&C=X01647> (pristup 1. veljače 2020.)
- Hrvatsko obrtno-radničko pjevačko društvo Golub Bjelovar (1887). *Spomenica Hrv. Obrtno-radničkog pjevačkog društva „Golub“ u Bjelovaru prigodom proslave pedesetog jubileja: 1887.-1937./sastavio M. D-k., Bjelovar: Tiskara Stjepko Škalec* (Digitalizirana knjiga – Originalni dokument u NK Petar Preradović Bjelovar). Preuzeto s: <http://library.foi.hr/knjige/knjiga1.aspx?B=1&C=X01102> (pristup 1. veljače 2020.)
- *Izješće o radu Pučke knjižnice i čitaonice Daruvar za 2018. godinu*, Daruvar, siječanj 2019. godine. Preuzeto s: <https://knjiznica->

daruvar.hr/Dokumenti/Izvje%C5%A1%C4%87e-o-rad-u-za-2018.pdf (pristup 11. veljače 2020.)

- Kvapil, K. (2017). *Govor Čeha u Končanici danas* (diplomski rad). Filozofski fakultet u Zagrebu, Odsjek za zapadnoslavenske jezike i književnost, Zagreb. Preuzeto s: <https://repozitorij.ffzg.unizg.hr/islandora/object/ffzg%3A648/datastream/PDF/view> (pristup: 13. veljače 2020.)
- Leksikografski Zavod Miroslav Krleža: *Hrvatska Enciklopedija*. Preuzeto s: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=13309> (pristup 16. veljače 2020.)
- *Nastavni plan i program za osnovnu školu*. (2006). Zagreb. Preuzeto s: https://www.azoo.hr/images/AZOO/Ravnatelj/RM/Nastavni_plan_i_program_za_osnovnu_skolu_-_MZOS_2006_.pdf (pristup: 22. veljače 2020.)
- *Nastavni planovi i programi za gimnazije i strukovne škole*. Zagreb: Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja. Preuzeto s: http://dokumenti.ncvvo.hr/Nastavni_plan/gimnazije/izborni/glazbeni.pdf (pristup: 23. ožujka 2020.)
- *Službeni glasnik Grada Bjelovara, 12. Večer nacionalnih manjina* (2018). Preuzeto s: <https://www.bjelovar.hr/vecer-nacionalnih-manjina-2018/> (pristup: 9. veljače 2020.)
- *Susreti: Glasilo Hrvatsko-češkog društva* (2014). travanj 2014., godina XXII., broj 32. Zagreb: Hrvatsko-češko društvo. Preuzeto s: http://www.hcdzg.hr/susreti/PDF/Susreti_32.pdf (pristup: 11. veljače 2020.)
- Urlich, M. (2017). *Kulturna baština i tradicijski plesovi Čeha u Republici Hrvatskoj* (diplomski rad). Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, Pula. Preuzeto s: <https://repozitorij.unipu.hr/islandora/object/unipu:2185> (pristup: 10. veljače 2020.)